

Амоӣи

ЖОНДАН АЗУЗ
ЖАНОНА

84 (УЗ 7-5)

А Ш О Ў И

ЖОНДАН АЗИЗ
ЖОНОНА

Ғазаллар

«SHARQ» НАШРИЁТ-МАТБАА
АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
БОШ ТАХРИРИЯТИ

ТОШКЕНТ

11780 2052

ALISHER NAVOIY NOMIDAGI

TeshBO'TAU

AHBOROT-RESURS MARKAZI

ББК 84(Ўз7-5)
А-87

Тузувчи, сўзбоши ва изоҳлар муаллифи:

ЭРГАШ ОЧИЛОВ,
филология фанлари номзоди

А-87 **Атойи.**

Жондан азиз жонона / Тузувчи, сўзбоши ва изоҳлар муаллифи Э.Очилов. – Т.: «Sharq», 2011. – 304 б.

Алишер Навоийгача ўтган туркий адабиётнинг забардаст намояндаларидан бири, ўзбек ғазалчилиги устозларидан бўлган Атойи номи қадимдан халқимиз ўртасида машхур, ғазаллари ҳофизлар тилидан тушмай келади. Шоирнинг шоҳбайт даражасидаги:

*Ул санамким, сув яқосинда паритек ўлтурур,
Ғояти нозуклукидин сув била ютса бўлур, –*

мисраларини ёд билмайдиган шеърят мухлиси топилмаса керак.

Атойи ғазаллари ниҳоят даражада ҳалқчиллиги, фикрларнинг табиий оқимию туйғуларнинг самимий ифодаси билан кўнгилга яқин. Оҳорли халқона ташбеҳлар, гўзал лутфлар, нозик кочириларга бой, содда тил ва равон услубда ёзилган шаклан гўзал ва мазмунан теран бу ҳассос ва дилкаш ғазаллар шеърсевар халқимизга ўзига хос яна бир тухфа бўлади, деб ўйлаймиз.

ISBN 978-9943-00-562-4

ББК 84(Ўз7-5)

© «Sharq» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси
Бош таҳририяти, 2011.

АТОЙИ ШЕЪРИНИНГ МУХЛИСЛАРИНИНГ ТИЛИДА

Атойи деганда шеърият мухлисларининг тилида:

*Ул санамким, сув яқосинда паритек ўлтурур,
Ғояти нозуклукидин сув била ютса бўлур, –*

мисралари айланади. Нозик шоирона тасвир, гўзал халкона ташбеҳ асосига қурилган бу нафис, ҳароратли, кўнгилга яқин мисралар асрлар давомида тилдан-тилга ўтиб, кимсан Алишер Навоийдек сўзга талабчан шеърият султонининг ҳам эътирофига сазовор бўлган. Шоирлар борки, девонларини биров билмайди, шоирлар борки, бир байт шеъри билан машҳур бўлиб кетади. Шаклан гўзал, мазмунан теран, бадийи жиҳатдан мукамал, қасида ёки ғазалнинг асосий моҳияти, етакчи ғоясини ўзида мужассам этган бундай байтларни мумтоз адабиётшуносликда «шоҳбайт» дейишади. Атойининг ушбу байти ҳам шоирнинг шуҳратини элга ёйган «шоҳбайт»лар сирасига киради.

Алишер Навоийгача ўтган туркий адабиётнинг зарбардаст намояндаларидан бири, ўзбек ғазалчилиги устозларидан бўлган Атойи XIV асрнинг иккинчи ярми – XV асрнинг биринчи ярмида яшаб ижод қилган. Яссавия шайхлари авлодидан бўлганлиги учун Шайхзода Атойи деб юритилади. У бир-икки авлод орқали бевосита «Туркистон мулкининг шайх ул-машойихи»¹

¹ Алишер Навоий. Мукамал асарлар тўплами. Йигирма жилдлик. 17-жилд. – Тошкент, 2001. 419-бет.

Хожа Аҳмад Яссавийга бориб боғланади. Шоирнинг таржимаи ҳоли ҳақида деярли маълумот йўқ: унинг қачон ва қаерда туғилгани, қайси шаҳарларда қанча муддат яшагани ҳамда асл исми номаълум. «Лекин шоир девонида темурий шаҳзодалардан Мирзо Шоҳрухнинг ўгли Муҳаммад Жўқий, Улуғбекнинг ўгли Абдуллатиф, Бойсунқур Мирзонинг ўгли Алоудавлаларни тилга олиб ўтгани эътиборга моликдир. Чунки ҳар учала шаҳзоданинг маълум муддат Балхда ҳукмронлик қилганлиги тарихий манбаларда қайд этилган. Демак, Атойи Балх, шунингдек, Ҳирот ва Самарқандда шу уч темурий шаҳзодалар ҳукмронлиги даврида яшаганлиги аниқ»². Мавлоно Атойидан бизгача 260 та ғазалдан иборат ягона девон етиб келган бўлиб, у ҳозирда Санкт-Петербургдаги Шарқшунослик институтининг Шарқ қўлёзмалари бўлимида 22 В-2456 рақами билан сақланади.

Алишер Навоий «Мажолис ун-нафоис» тазкирасида ёзади: «Мавлоно Атойи Балхда бўлур эрди. Исмоил ато фарзандларидиндур, дарвешваш ва хушхулқ, мунбасит³ киши эрди. Туркигўй эрди. Ўз замонида шеъри атрок⁴ орасида кўп шуҳрат тутти... Мавлоно кўп туркона айтур эрди... Қабри Балх наво-ҳисидадур»⁵. «Муҳокамат ул-луғатайн» асарида

² Рафиддинов С. Мажоз ва ҳақиқат. – Тошкент, 1995. 11-бет.

³ Мунбасит – очик чехрали.

⁴ Атрок – туркийлар.

⁵ Алишер Навоий. Мукамал асарлар тўплами. 13-жилд. – Тошкент, 1997. 63-бет.

мамлакат туркий султонлар кўлига ўтган Хулогухон ва соҳибқирон Амир Темур замонидин фарзанди Шохрух Мирзо замонининг охиригача майдонга чиққан туркий шоирлар Саккокий, Ҳайдар Хоразмий, Муқимий, Яқиний, Амирий ва Гадоийлар қаторида Атойини ҳам хурмат билан тилга олади⁶. «Ўқ ва ёй» мунозарасида Яқиний ҳам Атойининг бир байтини мисол қилиб келтиради⁷.

Атойи девонини топиб, уни кенг жамоатчиликка маълум қилган олим таниқли шарқшунос А.Н.Самойлович ҳисобланади. У 1927 йили бу ҳақда «XV асрдаги Чигатой шоири Атойи» номли мақола ёзиб, шоирнинг 17 та ғазалини эълон қилади. Шундан кейин Атойи ижодига қизиқиш кучайиб кетади. Абдурауф Фитрат, Ғафур Ғулум, Ҳоди Зариф, Эргаш Рустамов, Ойбек, Насрулло Даврон, Натан Маллаев, Эркин Аҳмадхўжаев, Абдуқодир Ҳайитметов, Суйма Ғаниева, Иброҳим Ҳаққул, Сайфиддин Рафиддин каби олимлар шоир ҳаёти ва ижодини тадқиқ қилиш ҳамда асарларини нашр этишга ўз ҳиссаларини қўшдилар.

Академик шоиримиз Ғафур Ғулумнинг ёзишича, Атойи «шимолий Туркистон (Чимкент, Сайрам, Туркистон, Иқон, Ўтрор)нинг қайси бир еридадир туғилиб, кейин маърифат қидириб қадим пойтахтимиз Ҳиротга бориб, шу ерда турғун бўлиб қолган бўлса

⁶ А л и ш е р Н а в о и й. Мукамал асарлар тўплами. 16-жилд. – Тошкент, 2000. 35–36-бетлар.

⁷ Қаранг: Я қ и н и й. Ўқ ва ёй // Муборак мактублар. – Тошкент, 1987. 259-бет.

керак. У Шохрух ва Улуғбек даврида яшаган, ижод қилган... Шоирнинг сўзидаги ўта тиниқ ўзбеклик ши-молий Туркистон ўзбекларининг шеvasини эслатади. Унинг 260 лирик ғазалидан 109 таси аруз вазнларига мос тушадиган халқ қўшиқлари вазнлари билан ёзил-гандир. Асарларига тил томонидан шоир Аҳмад Яссавийнинг кучли таъсири бор»⁸.

Ҳақиқатан ҳам, шоир шеърияти халқ жонли тили-га яқин, содда, лўнда ва тушунарли, ширали ва равон. Халқ оғзаки ижодини яхши билган Атойи шеърла-рида мақол-маталларга кенг ўрин беради, одатий сўз-лар ёрдамида оҳорли ташбеҳлар, бежирим тимсоллар яратади. Ҳамма кўриб, лекин ҳеч ким эътибор бер-майдиган оддий нарсалар, кундалик воқеалардан фавкулудда гўзал образлар ясайди, теран хулосалар чиқаради. Содда, шунинг баробарида, ақлни ҳайратга соладиган дилбар ўхшатишлар, тушунарли, лекин кишини мафтун этадиган ажойиб тимсоллар шоир шеъриятининг асосини ташкил қилади. Халқ эртак-лари, афсоналари таъсирида яратилган «сув қизи» ҳақидаги машҳур ғазалини эсланг:

*Ул иликким, сувдин ориқтур, юмас они суда,
Балки сувни пок бўлсун деб илики бирла юр.*

Мазмуни: «Санамнинг кўллари сувдан-да покиза. У сувда кўлини чаймаяпти, балки пок бўлсин, деб сувни кўллари билан юваётир».

Ёки:

⁸ Ғ а ф у р Ғ у л о м . Асарлар. Ўн жилдлик. 8-жилд. – Тош-кент, 1976. 272-бет.

*Гар боши кўкка етар, ой бир ҳабаш қулдур санга,
Ҳар киши туймас мунинг, уш юзида билгулари.*

Бу байтда ой сенинг бир қора қулингдир, дейиш орқали шоир маъшукасининг беқиёс гўзаллигию ойнанинг юзида эса доғи борлигига киноя қилаяпти.

Ёки:

*Чун муқаррардурки, сен ҳусну малоҳат ганжисен,
Айб эмас, гар лутф этиб келсанг*

бу вайрон кўнглума.

Халқ орасида машхур «Ганж вайронада бўлади», деган иборага ишора қилиб, шоир маъшукасига айта-япти: «Сен ҳусну малоҳат ганжи бўлсанг, менинг кўнглим вайронадир. Бас, ганжнинг вайронада бўлиши ҳеч кимни ажаблантирмагани сингари кўксимда ватан тутсанг, бу ҳолни ҳеч ким айб этмайди».

Шоирларнинг ўз фикрларини тасдиқлаш ёки кучайтириш учун шеърларида халқ мақол-маталларига, машхур ҳикматли сўзларга, эл ичида юрган образли ибораларга мурожаат қилишлари илми бадеъда ирсоли масал санъати деб юритилади. Қуйидаги байтида шоир «Ўтган дам топилмайди» мақолидан ўз бадий мақсадини ифодалаш учун фойдаланади:

*Ганимат тут жамоли ҳусн даврин,
Масалдурким: «Яна бу дам топилмас».*

Баъзан шоирлар бир байтда кетма-кет икки мақол келтирадилар. Бу – ирсол ул-масалайн деб аталади. Атойининг қуйидаги байтида ҳам икки мақол ёнма-ён келтирилган – «Яхшилик қил, сувга сол» ҳамда «Ҳар ким экканини ўради»:

*Бўлди бағрим сув гамингдин, яхшилик қил, сол суға,
Охир, эй гул, хирманин, албатта, ҳар эккон ўрор.*

Бугина эмас. У кўз учидан киё боқиш, маъшуқа хуснига тўйиш, ошиқ конига сувсаш, жондан тўйиш, қилча жон, сув кизи, пари, девона, қутурган ит, кўли қисқа, кўзи ёмон, жондан қўл ювиш, Худо ёринг бўлсин, сўраш айб эмас, қоним ўз бўйнимда, кўздан учиш, тилни кесиш, бир назар солиш, дармонда бўлиш, қон боғламоқ, дарднинг даводан ўтиши, бош олиб кетмоқ, кўзи тўймас гадо, қора қайғу каби халқона иборалардан маҳорат билан фойдаланиб, мана бундай гўзал халқона мисра ва байтлар тузади:

*Ҳар бир сўкунчунг ўрнида юз минг дуо
бўлсун санга.*

* * *

Бу кўнгулдур, эй мусулмонлар, манга не ихтиёр?!

* * *

*Манга сенсиз тирилгандин ўлум юз қатла
ортукроқ,
Бу сўзда, Ҳақ билур, кўнглум тилим бирла
мувофиқдур.*

* * *

*Хаёлингга кўнгулда жон берурмен,
Азиз тухфа эрур меҳмонга лойиқ.*

* * *

*Агар зулфунг учун чопсанг бошимни,
Юз эвурсам, манинг бўйнулга қоним.*

* * *

*Нечаким афгон қилурман – толеъим қилмас назар,
Гуйё бахтим қулогин ноладин кар айладим.*

* * *

*Юзига кўп тика боқсам, манга кулуб айтур:
«Атойи, не кўзи тўймас гадо эмиштуксен?!»*

Бу мисоллар Атойининг халқ тарихи, оғзаки ижоди, урф-одат ва анъаналари, маросимлари, турмуш тарзи, орзу-ўйлари, интилишлари, табиатини чуқур билганлигини кўрсатади. Маълум бўладики, Атойи том маънодаги халқ шоиридир. Халқона содда ва ўйноқи услуб, барчага тушунарли соф туркий тил, аниқ ва равон ифода тарзи, оғиздан-оғизга кўчиб юрган қанотли иборалар, гўзал лутфлар, нозик қочиримлар, теша тегмаган сўзлар, кўнгилга яқин оҳанг ва дилўрттар жаранг, тимсолу ташбеҳларнинг ҳаётий ва табиийлиги, туйғу-кечинмаларнинг самимий ва таъсирчанлиги бунинг ёрқин исботидир. Шоир ғазалларининг халқ кўшиқлари каби машҳур бўлиб, асрлар давомида ҳофизлар тилидан тушмай келаётганининг сабабларидан бири ҳам шунда.

Мумтоз шеърятда шоирнинг маҳорати унинг бадий санъатлардан қанчалик маҳорат билан фойдаланишида намоён бўлади. Атойи ғазаллари ҳам шеърӣ санъатларга бойлиги билан бадий баркамоллик касб этади. Шоир ижодида тимсолу ташбеҳдан холи, шунчаки тизилган байт ёки мисра йўқ ҳисоби. У ўй-фикрлари, туйғу-кечинмаларини ҳамиша бирор қутилмаган тимсол, фавқулодда ташбеҳ орқали ифодалайди

ва юксак бадий таъсирчанликка эришади. Айни пайтда, бу тимсолу ташбеҳлар ўзининг табиий хусусияти ва самимий тасвири билан ўқувчини ҳайратга солади. Теварак-атрофдаги оддий, биров эътибор бермайдиган нарсаларда шунчалик гўзаллик ва жозиба борлигини кўриб, бу шеърларнинг қанчалик ҳаётгиллигига ҳайрон қоласиз, муаллифнинг бекиёс маҳоратига таҳсин ўқийсиз, мисраларнинг бетакрор жозибасига мафтун бўласиз. Чунончи, шоир ҳар лаҳза ҳаёлинг кўзимдан ўтади, деган фикрни мана бундай гўзал ташбеҳ билан ифодалайди:

*Кўзларим дарёсидин ҳар дам ҳаёлинг кечкали,
Кирпикимнинг ҳаслариндин боғламишимен солни.*

Мазмуни: «Сенинг ҳажрингда менинг кўзларим ёши дарё: ҳаёлинг бу дарёдан эсон-омон ўтиши учун киприқларимдан қайиқ ясабман».

Кўйидаги байтда маъшука кўзининг қорасини – куфрга, оқини – иймонга ўхшатади:

*Қароси кўзларингнинг оқи бирла
Ажаб куфредур иймон бирла ҳамроҳ.*

Ҳақиқатан ҳам, куфр – қораю иймон – оқ-да.

Бошқа бир байтида сиз жоннинг суратини кўрмоқчи бўлсангиз, у нозик кўйлак ичидаги танни кўринг дейди:

*Агар жон суратин кўрмак тиларсен,
Кўрунг ул танни нозук пираҳандин.*

Ёки Атойидан муҳаббатингдан бирор нишона кўрсат десанг, ярадор юрагидан кипригинг ўқини чиқариб кўрсатади, деб лутф этади:

*Гар Атойидин муҳаббатнинг нишонин истасанг,
Кирпигинг ўқин чиқоргай сийнаи афзоридан.*

Маъшуқа вужуди шунчалик нафис, ошиқ жисми шунчалик қаттиқки, ногаҳон маъшуқанинг нозик оёқлари ошиқнинг дағал юзларига тегиб кетса: «Бу юзми ёки бўйрами? Оёғимни оғритиб юборди-ку!» – дейди ноз билан эркаланиб:

*Гаҳеки, босса аёгин юзумга, ноз ила дер:
«Аёгим оғриди, не бўрё эмиштуксен!»*

Шу тариқа, Атойти фақат ташбеҳлар тили билан гапиради – ҳамма нарсани сўзлатади, барча нарсадан гўзаллик топади, ҳар бир ўхшатишига ўқувчини ишонтира олади. Айтайлик, маъшуқанинг узун сочлари оёғини ўпади, бинобарин, соч ошиғининг жойи ҳам оёқ остида:

*Узун сочингдин узмасмен кўнгулни,
Оёгинг қанда бўлса, бошим анда.*

Атоитининг шоирона назарига кўра, ғунча ҳам ўзидан очилган эмас, балки тиканини маъшуқа кипригига қиёс қилинганидан тўнига сиғмай суюниб кетган, яъни қувончдан «ёрилган», ўзига сиғмай тўнининг бандлари очилиб кетган:

*Ғунча севунуб тўнига сиғмас
Ўхшатсам ўқунг башоқи бирла.*

«Лола ўзини юзингга ўхшатган бўлса, у бечорани маъзур тут, – дейди бошқа бир байтида, – у ичи қора (бағридаги қора тугунга ишора!) саҳрода ўз бошига ўзи етади:

*Лола ўхшатса ўзин рухсорингга маъзур тут,
Ёзида ўз бошига қўбқондур ул кўнгли қаро.*

Шоирнинг ўткир ва нозик бадий мушоҳадаларига кўра, маъшуқа малоҳат мулкани икки кўзи билан иттифоқ тузган зулфи кўшини ёрдамида забт этган; сарв сув бўйида гўзал кўрингани каби маъшуқа қоматининг ҳам ошиқнинг ёшли кўзларидан жой олгани яхшироқ; ошиқнинг кўнгил уйини вайрон қилса, маъшуканинг ўзига ёмон бўлади, чунки унда ўзининг сурати чизилган; маъшуканинг ҳусни кундан-кунга зиёда бўлганидек, ошиқнинг муҳаббати ҳам кундан-кунга кучаяди; даврада маъшуканинг оғзю кўзидан сўз очиб бўлмайди – пистаю бодом (бунда пистанинг оғизга, бодомнинг кўзга ўхшашлиги назарда тутилмоқда) ҳасаддан чақилиб кетади; маъшуқа юзидаги хат (майин тук)лар ҳусну жамол котиби томонидан гул саҳифасига битилган шоҳбайт каби кишини ўзига тортади; ошиқ хаёлу тасаввурида ҳар қанча гўзал бинолар тикламасин, ишқ сели уларни ер билан яксон қилиб ташлайверади; маъшуқа бармоқларининг қизиллиги ҳинодан эмас, балки унинг йўлида қурбон бўлган ҳад-ҳисобсиз ошиқлар қонидандир; ошиқ маъшуканинг ой юзи шавқида кўз чироғини ёш ёғи билан ёндириб, тонггача ухламай чиқади; маъшуканинг елкаси билан битта бўлиб ётган сочлари гул устига ёприлган қушларга ўхшайди; маъшуканинг шакар оғзи қошидаги лаъл конини холлари кўриқлаб ётади; ҳар тонг шарқдан бош кўтарадиган қуёш аслида фалак кўнгилга соладиган ҳижрон ўти бўлиб туюлади; ёмғир ёғмаса, гул яхши очилмаганидек, ошиқ

йиғламаса, маъшука ҳам юзидан ниқобини олмайди; пок гўзални кўриш учун пок назар керак – ошиқнинг кеча-кундуз юзини кўз ёшлари билан юваётгани шундан; дарё сайрини кўнгли тусаган маъшука ошиқ кўзлари олдига келсинки, унинг ёшлари олдида ўзга уммонга ҳожат йўқ; бошқалар зебу зийнат билан ўзларига пардоз беришса, шоирнинг маъшуқаси бошдан-оёқ латофат суви билан йўғрилган; маъшука нозу ишва билан ошиқни девона айлаб, кейин ўзи парилардек пинҳон бўлади; маъшуқанинг бели аридек ингичка (бу ташбеҳ бошқа шоирларда учрамайди); ошиқнинг мажруҳ юрагида маъшуқанинг ғамзаси наштари санчилмаган жой йўқ; ошиқнинг ўзи ёмон кўздек маъшуқадан узоқ тушган бўлса ҳам, бечора кўнгли у билан бирга кетган; ошиқнинг саҳарда чеккан оҳлари етти фалакдан ўтади; зиндонда ҳаёт завқини суриб бўлмаганидек, рақиблар суҳбати ҳам кишининг завқини сўндиради; бошқаларда хусн бисотидан зулф ёки хол бўлса, илоҳий маҳбубанинг бошдан-оёғи нукул хусндир; агар маъшука ўзига кул қилиб олса, бечора ошиқ кипригини супурги, юзини хокандоз қилиб, унга фаррош бўлишга ҳам рози; мусаввир қаердаки у Лайли суратлик суратини чизса, ёнида Мажнун каби ҳайрон бу ошиқ расминини ҳам чизиш керак, акс ҳолда, сурат мукамал бўлмайди; ошиқ маъшука лаби шавқида мактуб битса, уни ўқиганда ҳар бир сатридан ошиқ жигарининг қони тўкилади; маъшука кўнглида зарра вафо бўлганида қуёш каби шуҳрати бутун дунёни тутар эди; ҳақиқатда ошиқку маъшуқ бирдир – уларнинг орасига ҳатто сабо ҳам сигмайди; ошиқ маъшуқани на суйиб тўяди, на

унинг ҳуснига тўйиб – одам фарзанди ҳам шунчалик гўзал бўладими; вафосиз гўзаллар ғамида кўнгил ҳар лаҳза япроқдай титрайди; маъшуқанинг лаби устидаги майин туклар қанду шакар устига кўнган тўтининг айни ўзи; маъшуқанинг юзи – ҳусн хазинаси бўлиб, сочлари уни қўриқлайди – бу икки аждарни афсун билан енгишга ошиқнинг қурби етармиди; қурбон ҳайитида одамлар бирор нарсани қурбонлик қилсалар, бечора ошиқ жонини маъшуқасига қурбонликка келтиради... Шу тахлит бундай тимсолу ташбеҳларни, оҳорли ва гўзал тасвирларни хоҳлаганча келтириш мумкин – улар шоир ижодида тўлиб-тошиб ётибди.

Шоирлар борки, гўзал ва оҳорли ташбеҳлар қидириб, бутун девонини қидириб чиқасиз, шоирлар борки, бетақрор тимсолу ташбеҳлар ҳар шеърида тўлиб-тошиб ётибди – улардан қайси бирини танлаб олишни билмай шошиб қоласиз. Атойи ҳам кейинги тоифадаги шоирлар жумласига киради – шоир ғазаллари ранг-баранг тимсолу ташбеҳларнинг кўплиги билан ўқувчини ўзига тортади. Шоирона назарнинг ўткирлиги, мушоҳаданинг нозиклиги, тафаккурнинг теранлиги, диднинг баландлиги, қалбнинг ҳассослиги, истеъдоднинг етуклиги, маҳоратнинг юксаклиги ва шунга мувофиқ равишда тилнинг содда, ифоданинг лўнда, услубнинг равон, оҳангнинг таъсирчан, бадиийликнинг мукамаллиги Атойини ўзбек мумтоз шеъриятининг забардаст намояндаларидан бирига айлантирган ва унинг Шарқ сўз санъати тарихидаги ўзига хос мавқеини тайин этган асосий омиллар ҳисобланади.

Атойи ижодида ҳусни таълил санъатининг ҳам гўзал намуналарига дуч келамиз. Ҳусни таълил – чиройли далил келтириш бўлиб, шоирлар ўз фикрларини бадий гўзал шаклда асослаш учун бу санъатга мурожаат қиладилар. Бунда келтирилган далил ифодааланган фикрнинг ҳақиқий сабаби бўлмай, шоирлар лутф юзасидан уни важ қилиб кўрсатадилар. Жумладан, Атойи янги ойнинг ҳар ойда бир марта кўринишига унинг маъшуқа кошларидан уялишини сабаб қилиб кўрсатади:

*Янги ой қошлари хижолатидин
Ойларда бирор-бирор кўринур.*

Мана бу байтда эса сарв ва шамшод дарахтларининг бир ердан кўзгалмаслигини маъшуқа коматини кўриб, турган ерида ҳайрон бўлиб колганлиги билан асослайди:

*Ҳар бири тургон ерида қолди ҳайрон бандатек
Қоматингдин боғ ичинда сарву ҳам
шамшодлар.*

Куйидаги байт ҳам ҳусни таълилга гўзал мисол бўла олади:

*Йилда бир қотла кўринур, зарра чиқмас боғдин,
Ўзрилиқ қилгон учун ранги лабингдан арғувон.*

Мазмуни: «Лабингдан ранг ўғирлагани учун арғувон боғдан чикмай, бир йилда бир марта кўринади (яъни бир йилда бир марта гуллайди)».

Бошқа бир байтида лабингнинг ширинлигини кўргач, камиш хижолат бўлганидан шакарини банди

ичига яширди тарзида ҳусни таълил санъатининг яна бир гўзал намунасини яратади:

*Лабингни қанда кўрмишим, уёттин
Ёшурди банд ичинда най шакарни.*

Бу ерда ҳам шакарнинг камиш бандида етилиши табиий ҳол. Лекин зукко шоир маъшуқа лабининг ширинлиги олдида ўз шакарининг тоти ҳеч нарсага арзимаслигини билиб, камиш уни бандига яширди деб ҳеч ким кутмаган сабаб топади.

Бундан ташқари, марвариднинг уммон қаърини ватан тутганига маъшуқанинг тишлари билан ҳусн талашгани, ғунчанинг очилганига маҳбуба оғзи билан мўъжазликда баҳс бойлашгани учун шамолдан тарсаки егани, хуру париларнинг қиёматгача жаннатда яшириниб олганига илоҳий ҳусн олдида ўз гўзалликларининг ҳеч нарсага арзимаслигини билганлари, шамшод дарахтининг Мозандарон ўрмонларида ўсишига у гўзалнинг сарв каби гўзал қоматини кўргани сабаб килиб кўрсатилади ва ҳоказо.

Жонсиз нарса-ҳодисаларни жонлантириб, уларга инсонга хос хусусиятларни беришга тапхис санъати дейилади. Қуйидаги байтида Атойи чаманда сенинг жамолинг таърифини келтирган эдим, гул уятдан қизариб кетди, дейди:

*Жамолинг васфини қилдим чаманда,
Қизорди гул уёттин анжуманда.*

Ёки:

*Неча занжир айласам кўнглум уйининг эшикин,
Найлайн, қайдин келур зулфунг хаёли бош уруб.*

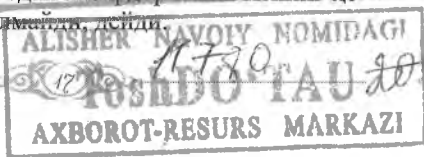
Бу ерда ёр зулфининг хаёли кўнгилни тарк этмаслиги унинг ҳар кеча кўнгил эшигига бош уриб келишига нисбат берилмоқда.

Атойи ижодида энг кўп учрайдиган санъатлардан яна бири – талмеҳ. Аслида бу Шарқ мумтоз шеъриятида ҳам энг машҳур санъатлардан. Бу санъатга мурожаат қилмаган шоир ўтмиш адабиётида йўқ ҳисоби. Талмеҳ арабча сўз бўлиб, ишора қилиш, бирор нарса томонга енгил назар ташлаш маъносини билдиради. Бунда машҳур бир қисса, воқеа ёки асарга ишора қилиш орқали айтилажак фикр, ифодаланажак ҳолат, баён этилажак мақсадни чўзмай, сўзни мухтасар қилинади. Маълум бўладики, талмеҳ шеърда оз сўз билан кўп маънони ифодалаш санъати экан. Менга қолса, талмеҳ санъатига заррада куёшни, қатрада уммонни акс эттириш санъати, деб таъриф берган бўлар эдим. Зеро, бу санъатдан фойдаланиб, шоирлар озгина сўз билан баъзан шунақанги катта ва теран нарсаларга ишора қиладиларки, уларни шарҳлаш учун бутун бошли китоб тартиб бериш мумкин. Масалан, Атойи ёзади:

*Сен бути Чин ишқида ҳолимни айб эткан киши
«Мантиқ ут-тайр» ичра кўрсун*

Шайхи Санъон қиссасин.

Бу ерда шоир бир гўзал ишқида не ҳолга тушганини багафсил баён қилиб ўтирмайди-да, Фаридиддин Атторнинг «Мантиқ ут-тайр» достонидаги машҳур «Шайх Санъон қиссаси»га ишора қилади: Шайх Санъон воқеасидан хабардор киши менинг ҳолатимни сира айб қилмайди, дейди.

Шайх Санъон тақвою тоати, парҳезкорлиги, илми, хулқи билан мўминлар орасида машхур, уларга ибрат эди. У эллик марта ҳаж қилган, 400 та муриди бор эди. Диний илмларда ва инсоний фазилатларда замонасининг яғонаси эди. Мана шундай комил бир инсон ҳам насроний киз ишқига гирифтор бўлгач, расвойи жаҳон бўлди. Маъшуқасининг исломга зид бўлган 4 та шартини бажарди: май ичди, зуннор такди, Куръонни ўтда ёқди ва бутпараст бўлди. Бунинг устига, мазкур шартнинг икки жаримасини ҳам сира иккиланмай адо этди: бир йил чўчқабоқарлик қилди ва шунча муддат ҳаммомда гўлаҳлик қилди.

Мана, ишқ кишини қандай аҳволга солади!

Агар бу қиссани бошдан-оёқ ҳикоя қилиб, кейин ўз ишқини у билан қиёсласа, шоир бутун бошли бир китоб ёзиши керак. Ҳолбуки, у ўз ҳолатини бор-йўғи бир байтда баён этиб, қолганини зукко ўқувчининг билимдонлигига, нозик таъбига ҳавола қилади.

Маълум бўладики, талмеҳ нафақат шоирдан, балки ўқувчидан ҳам муайян даражада билимдонликни, адабиётдан хабардорликни тақозо этади. Чунки агар шоир Шайх Санъон қиссасини билмаса, ўз ҳолатини бу қадар қисқа ва таъсирчан ифодалай олмас, ўз навбатида, ўқувчи ҳам бу машхур ишқ достонидан беҳабар бўлса, Атойининг фикрини бутун теранлиги ва нозиклиги билан тушуниб етмас эди.

Албатта, машхур қисса, воқеа ёки асарга ишора қилар экан, бунда шоир ўз билимдонлигини намоиш этишни мақсад қилмайди. Ҳолбуки, бу нарса шоир маҳорати ва билимдонлигидан далолат беради. У ўзи айтмоқчи бўлган фикрни тасдиқлаш, кучайтириш ёки

сўзни мухтасар қилиш мақсадида бу санъатдан фойдаланади. Чунончи:

*Санга берсун илоҳи Нух умрин,
Манга ҳам фурқатингда сабри Айюб.*

Маълумки Нух – энг узоқ умр кўрган пайғамбар: диний адабиётларда унинг 1000, ҳатто 1600 йил умр кўргани айтилади. У ўз қавми орасида 950 йил яшаб, уларни Ҳақ йўлига ҳидоят қилади. Лекин Оллоҳ пайғамбарининг даъватига кулоқ тутмаганлари учун улар охир-оқибат буюк тўфон балосига гирифтор бўладилар. Бу тўфон балосидан фақат Нух алайҳиссаломга эргашганларгина омон қоладилар. Шоир катор байтларида Нух давридаги тўфон билан боғлиқ ажойиб талмехлар ҳам яратади. Жумладан, куйидаги байтида муболаға санъатини омукта қилиб, агарда қиссахонлар менинг маъшуқа ҳажрида тўккан кўз ёшларимни кўрганларида қайта бирор даврада Нух тўфони қиссасини ўқимас эдилар, чунки менинг кўз ёшларимдан кўпган тўфон олдида Нух замонида юз берган тўфон шунчаки ёмғир бир севалаб ўтгандай гап эди деб ёзади:

*Фурқатингда кўз ёшимни қиссахонлар кўргали,
Ўқумаслар мажлиси маҳфилда тўфон қиссасин.*

Айюб алайҳиссалом эса ўз сабр-бардоши билан Оллоҳнинг муҳаббатини қозонган, халққа ибрат бўлган. У бой-бадавлат, серфарзанд киши бўлиб, бирин-кетин бошига кулфат тушади: мол-мулкидан ажралиб – қашпоқлашади, фарзандлари ўлиб – ёлғизланади, саломатлигини йўқотиб – касалланади, лекин

шунча кўргиликларга гирифтор бўлса-да, сира шикоят қилмайди. Фақат халқ таъна-маломат қилиб: «Бу энг ёмон гуноҳ-жиноятлар қилган бўлса керакки, Худо унга шунча бало-офатларни юборган», – деганларидан кейингина Оллоҳга ўз ҳолидан арз этади. Оллоҳ таоло унинг дуоларини ижобат айлаб, саломатлигини ҳам, мол-дунёсини ҳам қайтаради. Ҳалок бўлган етти ўғил ва етти қизини тирилтириб, яна етти ўғил ва етти киз беради. Қиссадан ҳисса шуки, Айюб алайҳиссаломдек балоларга чиройли сабр қилган кимсалар албатта гўзал ажрга эга бўладилар, мурод-мақсадларига етадилар.

Агар шоир оддийгина қилиб: «Худо сенга узун умр ва менга сабру бардош берсин», – деб қўя қолганида унинг бу фикрлари шеър эмас, балки оддий гап, тилак бўлар эди.

Атойти ўзбек шоирлари орасида Юсуф алайҳиссалом қиссасига энг кўп мурожаат қилган, у билан боғлиқ воқеа-ҳодисаларни энг кўп тилга олган ғазал-навислардан бири ҳисобланади. Маълумки, Шарқ адабиётида бошқа ошиқ-маъшуклардан фарқли ўларок, Юсуф ва Зулайҳо қиссасида Юсуф – маъшук, Зулайҳо – ошиқ ҳисобланади. Чунки Юсуф беқиёс хусну жамол соҳиби ҳисобланади. Ривоят қилишларича, Оллоҳ таоло хуснни юз ҳисса қилган: тўқсон тўққизини Момо ҳавога бериб, қолган бир қисмини бутун инсониятга раво кўрган. Шу бир қисмини яна ўнга бўлиб, тўққизини Юсуф алайҳиссаломга, бир қисмини бани башарга берган. Бинобарин, Юсуф алайҳиссаломда дунёдаги барча одамларда мавжуд хусндан тўққиз қарра ортиқ хусн бор. Шунинг учун

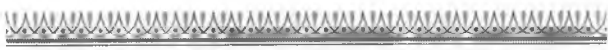
ҳам мумтоз шеърятда у ҳусну жамол тимсоли сифатида улуғланади. Атоӣи ҳам маъшукасини гоҳ ҳусну жамолда Юсуфга ўхшатса, гоҳ ундан-да устун қўяди:

*Бу гамким биздадур, бу ҳусн сизда,
Сени Юсуф десунлар, бизни Яъқуб.*

Маҳбубасини Юсуфга ўхшатган шоир ўзини жигарбанди ҳажрида қон йиғлаган Яъқубга – Юсуфнинг отасига ўхшатади.

Шу тариқа шоир Нух, Иброҳим, Исмоил, Яъқуб, Юсуф, Юнус, Хизр, Сулаймон, Мусо, Исо, Муҳаммад каби пайғамбарлар, Исо Масиҳнинг онаси Марям, Сулаймон пайғамбарнинг маҳбубаси Билқис, Муҳаммад алайҳиссаломнинг хос муаззини Билол, неваралари Ҳасан ва Ҳусайн, Жамшид, Кисро, Кайқубод, Кайхусрав, Искандар, Маҳмуд Ғазнавий каби ҳукмдорлар, Мансур Ҳаллож, Шайх Санъон каби авлиёлар, Абулқосим Фирдавсий, Фаридиддин Аттор, Маҳмуд Замаҳшарий каби шоир ва олимлар, Шарқда машҳур наққош ва мусаввир Моний, халқ қаҳрамони Рустами дoston, Лайли ва Мажнун, Фарҳод ва Ширин, Юсуф ва Зулайхо, Вомиқ ва Узро сингари Шарқ адабиётида машҳур ошиқ-маъшуклар, жоми Жам, байт ул-ҳазан, Бобил чоҳи, Кашмир сеҳргарлари, Сомирий қиссаси, Қоф тоғи, Анқо қуши, Хайбар кофирлари, Маҳмуд ва Аёз муносабати ва бошқалар билан боғлиқ талмех санъатининг кўплаб гўзал намуналарини яратади.

Атоӣи ижодида илоҳий ишқ ҳам баланд пардаларда тараннум этилади. Хусусан, азалдан ошиқлик, маъшуқа руҳининг ошиққа қиёматгача ҳамроҳлиги, маҳбуба дийдорини орзу қилиш, уни жаннатдан ҳам

устун кўйиш, ишқ йўлида фақир у ҳақирлик, сўфий ва зоҳид, ақл ва кўнгил, дунё ва нафси ўзаро зид кўйиш, маҳбуб ва муҳибнинг аслида бир бутунлиги каби сўфиёна ғоялар, май, майхона, қадах, маст, хумор, ҳушёр, беҳабар, тажаллий, куфр, иймон, маърифат, оби ҳаёт, ғамза, алойиқ, айн ул-яқин, девона, бегона, сўфий, шайх, мадраса, хонақоҳ, қилу қол, бало, азал, ҳусн, зоҳид, зухд, журъа, хат, соҳибназар, тўби, аҳли дил, ваҳдат, ваҳдат румузи, фақру фано, ориф, соҳибасрор, машхуд, шухуд, дайр, дарвеш, бут, тарсо, зуннор, хирқа, аҳди азал, пири муғон, пири майхона, соқий, адам, куништ, шоҳид, пир, мурид, сурат ва маъни, шамъ ва парвона, дўст ва рақиб сингари истилоҳ-тушунчалар ҳар томонлама кенг ва чуқур талқин қилинади, юз, кўз, соч, хол, лаб, қад, занаҳдон, бел, огиз каби тимсолларнинг тасаввуфий маъно қирраларидан фойдаланиб, илоҳий маҳбуба таъриф-тавсиф этилади. Зеро, Навоий таъбири билан айтганда, Атойи ҳам «мажоз тариқи билан ҳақиқат асрори»ни куйлаган шоирлар сирасига киради. Масалан:

*Азалдан то абад жон андалиби
Жамолинг гулшанининг булбулидур, –*

байтини сира-сира мажозий маънода талқин қилиб бўлмайди. Чунки унда «азалдан ошиқлик» ҳақида гап кетаяпти. Биргина Атойи эмас, балки барча мутасаввиф шоирлар азалдан, яъни туғилиб-оқибат ишқ дардига мубтало бўлганликлари хусусида сўзлашади. Чунончи, Насимий: «Билким, азалдин то абад мен ишқи жонон мастиман», – деса, Машраб: «Азалдин то абад кўнглум кутулмас ишқ балосидин», – деб фиғон че-

кади. Мумтоз шоирларимиз ижодида тез-тез дуч келадиганимиз «азалдан ошиқлик»нинг маъноси шуки: «Инсон то яратилгунига қадар Яратувчининг бағрида бўлади. У дунёга келиши билан эса айрилиқ – ҳижрон бошланади. Энди у бир умр ҳижрон азобини чекишга мажбур. Шоир ғазалиётида ёрдан айру чекилган нолаю фиғонларнинг кўплиги шундан»¹.

Ёки мана бу байтни дунё гўзали таърифида битилган, деб бўлмайди:

*Ошиқ кишининг хотири гамнок керактур,
Жон пираҳани дилбар учун чок керактур.*

Мазмуни: «Жоннинг либоси ҳисобланган жисм токи маҳв бўлмас экан, ошиқ кишининг кўнгли доим гам билан лиммо бўлиши керак».

Кўриниб турибдики, байт соф сўфиёна мазмун асосига қурилган.

Атойининг бир қатор шеърларида дунёнинг ўткинчилиги, умрнинг югуриклиги, вақтнинг ғаниматлиги хусусидаги фалсафий фикр-мулоҳазаларни кўрамыз:

*Бўлма баҳори ҳуснунгга гарраки, бу хазони умр
Боги ҳаётга не гуле қўйгуси, не гиёҳ ҳам.*

Мазмуни: «Ҳуснингнинг баҳори, яъни гуллаб-яшнаб турганига мағрур бўлмаки, бир куни умр хазони – кузи бостириб келади-ю, ҳаёт боғидаги на гулни қўяди, на баҳорни».

¹ О л и м С. «Эл нетиб топқай мениким...» // «Ўзбекистон адабиёти ва санъати», 1991, 7 июнь.

Шоирнинг куйидаги мисралари ҳам ушбу байтга
ҳамоҳанг:

*Вафо қилким, йигитлик бўстони
Ҳамиша тозаву хуррам топилмас.*

Халқ ҳаёти ва ижоди, мақол-маталлари, қанотли
иборалари, гўзал лутфлари, нозик қочиримларини
чуқур билган ва ўз ижодида улардан маҳорат билан
фойдаланган Атойининг кўпгина байт ва мисралари
ҳам ҳикмат каби жаранглайди:

*Дилоромеки, нозу шева билмас,
Дарахтедурки, ҳеч баргу бари йўқ.*

* * *

*Вафосиз дилрабодин Тенгри безор
Агар ҳусн ичра жаннат ҳури бўлса.*

* * *

Кимки нодонга мусоҳиб бўлди, доно бўлмади.

* * *

...мулк боқи (ў) бўлур шоҳ адлу доди била.

* * *

*Агар маҳбуб бор бўлса муҳибқа,
Не гам, гар жумла олам бўлса агёр.*

Шаркнинг барча улуғ шоирлари ижодида ўзининг
истеъдод даражаси ва шон-шуҳратидан ифтихор
қилиб ёзилган шеърлар ва алоҳида байтларга дуч ке-
ламиз. Жумладан, Атойи ёзади:

*Атойи шеърининг лутфини билса,
«Латофатнома»дин кечгай Хўжандий.*

Ёки:

*Атойи сўзлари лутфига етмагунча киши
Камолу зеҳну зарофатни кўрмагантек эди.*

Шоир ўз шеърларининг даражасини ҳам, туркий адабиётдаги мавқе-мақомини ҳам яхши англаган ва бундан ҳақли равишда фахрланган. Атойи ғазаллари «кўп туркона» ва халқона эканлиги учун ҳам туркий халқлар орасида шуҳрат тутган ва севиб ўқилган. Лекин у чинакам машҳурлик чўққисига XX асрда чиқди: шоир ҳаёти ва ижоди кўплаб олимлар томонидан тадқиқ қилинди, ғазаллари бир неча марта чоп этилди, ўзбек мумтоз сўз санъатининг забардаст намояналаридан бири сифатида ўрта мактаб ва олий ўқув юртлари дастурига киритилди. Унинг «Ўлтурур эрди мени хижрон ҳаёлинг бўлмаса», «Гардуңдин ўтар нолаи зорим кечаларда», «Жоду кўзунгки, бордир анинг фитна қошида», «Бокар охулайин ҳар ён ўшал икки қаро кўзлар», «Дилбар фироқида бу кўнгул хастаҳол эрур», «Эй камоли ҳусни Юсуфдин жамолинг ёдгор», «Эй сарви ноз, қайси чаман гульузори-сан?», «Бўюнғ нахлеки, рашк элтур баса сарви равон андин», «Жаҳондин телба кўнглумнинг бор эрди хуш табарроси», «Эй сочинг занжирининг ақлу хирад девонаси» мисралари билан бошланадиган ғазаллари миллий кўшиқчилигимизнинг олтин хазинасидан жой олган.

Шунга қарамай, биз Атойи ижодига бўлган муносабатимиз билан мактанолмаймиз. Унинг ғазалиёти

мактаб дарсликларида жуда оз ўрганилади, олий ўқув юртлари дастурида арзимаган соатлар ажратилган, шоир хусусида тадқиқотлар жуда кам. Борлари ҳам аксар Атойи ижоди тўғрисида эмас, балки тахаллуси атрофида кўзгалган баҳслар муносабати билан ёзилган. Атойидан бизга 260 ғазални ўз ичига олган ягона девон етиб келган бўлиб, шоир шеърляти нашрлари тарихига назар ташласак, шу муъжаз мерос ҳам, турли тўпламларни ҳисобга олмаганда, алоҳида китоб сифатида бор-йўғи икки марта (1958, 1960) тўлиқ бўлмаган ҳолда чоп этилган.

Атойи ижодини тарғиб қилишда таникли адабиёт-шунос, филология фанлари доктори Эргаш Рустамовнинг хизматлари катта бўлган. Унинг саъй-ҳаракати билан шоирнинг 173 ғазали икки марта алоҳида китоб ҳолида чоп этилган. Филология фанлари номзоди Суййима Ғаниева Э.Рустамов нашридан 167 ғазални танлаб, «Ўзбек адабиёти бўстони» туркумида босилган «Ҳаёт васфи» (1988) тўпламига киритади. Замона зайли билан шоирнинг орифона ғазаллари барча нашрлардан тушиб қолган.

1991 йили Сайфиддин Рафиддинов Шайхзода Атойи девонини биринчи марта тўлалигича ўз ҳисобидан нашр қилдирди. Китоб Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси Алишер Навоий номидаги Адабиёт институти муҳри билан Кибернетика институтининг босмаҳонасида босилган. Унга тушунарсиз сўзлар луғати ва Санкт-Петербургдаги Шарқшунослик институтининг Шарқ қўлёзмалари бўлимида 22 В–2456 рақами билан сақланаётган шоир девонининг фотонусхаси ҳам илова қилинган. Лекин тўплам-

нинг бор-йўғи 200 нусхада чиқарилгани бу ноёб нашрдан кенг ўқувчилар оммаси уёқда турсин, кўпчилик мутахассисларнинг ҳам фойдаланиш имкониятини чеклаб қўяди.

Мавжуд нашрни тайёрлаш жараёнида тадқиқотчи инвалли нусхаларда йўл қўйилган хатоларни, вазний сикталикларни топиб тузатган. Шоирнинг ўқувчиларга номаълум 87 ғазалини қўшган. Ҳатто қўлёзмани кўчирган котиб томонидан содир этилган баъзи нуқсонларга ҳам барҳам берган. Баъзи жузъий қусурларни, чоп этиш асносида ўтиб кетган хатоларни, техник камчиликларни айтмаганда, нашр анча мукамал ва мумтоз адабиёт мутахассислари, кенг ўқувчилар оммаси учун Атоий ижодини ўрганишда асосий манба бўлиб хизмат қилади.

Атоий девонининг 35 йил муқаддам босилиб чиққан Э.Рустамов томонидан тайёрланган нашри нуқсонлардан холи эмаслиги табиий. С.Ғаниева эса шоир шеърларининг янги туркумини тартиб берар экан, фақат ўзида шубҳа уйғотган ғазалларни, сўзларни қўлёзмага солиштириб тузатади. Натижада олима бир ғазалнинг етмаган уч байтини қўлёзмадан олиб тўлдиргани, бир қанча сўзларни тузатгани ҳолда, Э.Рустамов йўл қўйган хатоларнинг кўпини такрорлайди. Чунончи, Э.Рустамов тайёрлаган ҳар иккала нусхада ҳам «Эй биҳишти жовидон» ғазалининг охирги уч байти тушиб қолган ва С.Ғаниева уларни тиклаган. Шунингдек, Э.Рустамов нусхасида хато қўлланган сўзлар – «олий ибо» – «оли або»; «шоҳ бетин» – «шоҳбайтин»; «зиннат» – «тийнат»; «тавқий» – «таваққуъ» деб тўғри тузатилади.

Атойи девонининг С.Рафиддинов тайёрлаган нашри ва унга илова қилинган девони кўлёмасининг фотонусхасига солиштирганимизда, қуйидаги хатолар Э.Рустамов ҳамда С.Ғаниева нусхаларида айнан бир хил эканлигини кўрамыз:

*Ол моҳи, – дер, – Атойи кўзининг бубаклари, –
Ёш баҳри ичра бўлголи зулфинг каманди шаст.*

Бу байтда кўз – дарёга, қорачик – баликқа, маъшуканинг зулфи эса қармоққа ўхшатиляпти. Мумтоз адабиётда шундай анъана мавжуд. Чунончи, Саккокийнинг қуйидаги сатрлари Атойи шеърига ҳамоҳанг:

*Тишинг дурри талабинда кўзум – улуг дарё,
Етилди мардум анинг ичра ўйнар алмоҳи.*

Э.Рустамов ва С.Ғаниева нашрларида эса:

«Олма мани, – дер, – Атойи» кўзининг бабаклари.

С.Ғаниева нашрида ҳатто бубак (қорачик) – бабак тарзида ёзилган. Бу ҳолда шеърнинг мазмуни тушунарсиз бўлишидан ташқари, вазн ҳам бузилган. Яна «Атойи бўлди чун суҳбат шарҳини» мисраси «Атойи бўлди чун суҳбати шаҳи чин»; «Қаҳридин эҳтироз эт, тутма кўнгулни ноумид» сатри эса «Қумридин эҳтироз эт, тутма кўнгулни ноумид» тарзида ёзилиб, айнан шундай нуқсонга йўл қўйилса, «Кўз йўлиндан ҳар замон юз қорвони ғам келур» мисраси «Кўз йўлидин ҳар замон юзга равони ғам келур» деб қўлланилади ва «юз қарвони» ибораси «юзга равони» қабалида нотўғри ўқилгани аён бўлади. Булар қаторига тагин «мадидин» – «мадидин»; «куллун жамилун» – «гул жамили»; «қолу балода» – «қолу йўлида»; «ақли» –

«сафли»; «даъвоси» – «дуоси» кўринишида талқин қилинган сўз ва ибораларни кўшиш мумкин. Ёки мана бундай жузъий нуқсонлар такрорини қаранг: Э.Рус- тимов нусхасида: «Юзингда топдим ҳар не тилама- дим». С.Ғаниева нашрида ҳам айнан шундай. Ҳолбуки, «тиламадим» эмас, «тиладим» бўлиши ке- рак. Шунингдек, С.Ғаниева ўз нашрида баъзи байт- ларни тушириб қолдирган.

Бу жиҳатдан С.Рафиддинов нашри анча мукамал. Лекин у ҳам баъзи қусурлардан холи эмас. Чунончи, китобда «васлингга» сўзи «висолингга»; «хатоедур» – «хитойидур»; «мушкин» – «мушкул»; «тулуъ» – «тулу»; «бутса» – «бўлса» деб хато талқин қилинган ўринлар учрайди. Ёки вазн билан боғлиқ баъзи сак- таликларни кўрсатиб ўтиш мумкин: «Кўз юзини ёшим била ювай сизни кўрарда» сатрида «ювай» сўзи вазнни бузиб турибди. Мазкур калимани вазн талаби билан «юй» тарзида қўлласа бўлади. Чунки тўплам- даги бошқа ғазалларда бу сўз «юмас», «юр», ҳатто «ю» («юв») кўринишида келтирилган. «Бўюнгни нахли ҳавосинда чу бўлди ҳимматим олий» мисра- сида эса «ни» келишик кўшимчаси ортикча. «Эрам ниҳоли не нисбат, бу девчайи оди била»; «Ичинг пиё- лае, зи-ҳамол Атоийи ёди била» мисраларида ҳам ваз- ний сакталиклар мавжуд.

Атоийи ва унга замондош шоирларнинг адабиёти- миз олдидаги буюк хизматлари ўз ижодлари билан ўзбек адабий тилини бирмунча юксалтирганлари ҳамда маданиятимиз осмонида Алишер Навоийдек улуғ сиймонинг пайдо бўлишига замин яратганлик- лари билан белгиланади.

Ушбу тўплам учун Атойининг Эргаш Рустамов томонидан нашрга тайёрланиб, 1958 йили чоп этилган девони¹ асос қилиб олиниб, у Сайфиддин Рафиддинов саъй-ҳаракати билан тўла ҳолда босилиб чиққан «Девони Шайхзода Атойи»даги² янги ғазаллар билан тўлдирилди. Шунингдек, шоирнинг Суйима Ғаниева «Ҳаёт васфи» тўпламида эълон қилган шеърларидан³ ҳам фойдаландик. Айни пайтда, шоир ғазалларининг ҳар учала нашрини ўзаро қиёслаб, баъзи бир матний хатолар ва вазний сакталикларни топиб тузатдик. Атойи ғазалларининг энг гўзал намуналарини ўз ичига олган мазкур мажмуа мумтоз шеърят мухлисларига манзур бўлади, деб ўйлаймиз.

Эргаш ОЧИЛОВ,
филология фанлари номзоди

¹ Қаранг: О т о й и . Танланган асарлар. (Нашрга тайёрловчи Эргаш Рустамов). – Тошкент, 1958.

² Қаранг: Девони Шайхзода Атойи. (Нашрга тайёрловчи Сайфиддин Рафиддинов). – Тошкент, 1991. Яқинда бу девон «Фан» нашриёти томонидан 1000 нусхада нашр этилди. (Қаранг: А т о й и . Девон. – Тошкент, 2008.)

³ Қаранг: А т о й и . Ғазаллар. (Нашрга тайёрловчи Суйима Ғаниева) // Ҳаёт васфи, (Тўплам). – Тошкент, 1988. 285–452-бетлар.

Ғ А З А Л Л А Р

Тилармен Ҳақ таолодинки, бўлсам дилситон¹
бирла,
Бошимни килсам олинда баробар остон бирла.

Тиласанг жон висол² учун, тутай жонимға
юз миннат,
Киши Юсуфни³ олмасму матои ройгон⁴ бирла.

Сизинг, бизинг аромизда азалдин қурб⁵
жонибдур⁶,
Фалак бизни жудо килмас бу кун бўъди⁷ макон
бирла.

¹ Д и л с и т о н – дилни олувчи, кўнгилни ўзига асир қилувчи; махбуба, маъшуқа.

² В и с о л (В а с л) – махбубга етиш, ҳақиқий ваҳдат. Шайх Шиблийнинг айтишича, дунё ва охиратдан кечган киши васлга эришади.

³ Ю с у ф – Юсуф алайҳиссалом.

⁴ Р о й г о н – текин, муфт. Бу ерда ўғай акалари томонидан мисрлик савдогарларга арзимас пулга сотиб юборилган Юсуф алайҳиссалом кўзда тutilмоқда.

⁵ Қ у р б – яқинлик, етишиш. Соликнинг ўзини Оллоҳ таолога яқинлашганини ҳис этиш ҳолати, Худонинг хузурини бевосита сезиш, Ҳақ нигоҳининг тушишини ҳам англатади.

⁶ Ж о н и б – 1) томон, тараф; 2) ҳурмат, эҳтиром.

⁷ Б ў ў д – узоклик, масофа.

Не бўлди, эй кўзи ўтлук, манго бир куймади
бағринг,
Нечаким лаълинг⁸ илкиндин⁹ юраким тўлди
қон бирла.

Шакар оғзинг¹⁰ таманноси¹¹ вужуди
боғлағойму деб,
Адам¹² йўлига юз қўйди Атойи йўқ гумон бирла.

⁸ Л а ъ л – қизил тусли қимматбаҳо ялтироқ тош. Маъшуканинг чуғдай лабига, ошиқнинг қонли кўз ёшига, қизил майга нисбат берилади.

⁹ И л и к (И л и г) – кўл.

¹⁰ О г и з – сўфийлар истилоҳида илоҳий каломга, унинг чиқиш ўрнига ишора. Шунга мувофиқ, оғизнинг ангишвонадай кичкиналиги, гоҳо ҳатто кўриб бўлмас даражада эканлиги – илоҳий асрорни ақл билан англаб етишнинг имконсизлигидан нишона.

¹¹ Т а м а н н о – истак, хоҳиш, умид.

¹² А д а м – йўқлик.

* * *

Ўлгурур эрди мени ҳижрон хаёлинг бўлмаса,
Ё умиди давлати васли висолинг бўлмаса.

Ою кун зарра муориз¹ бўлғай эрди юзунга²,
Муъжизи хусну малоҳат зулфу³ холинг⁴ бўлмаса.

Севмагай эрди киши оламда сендин ўзгани,
Гар вафо қилмоқта ошиққа ўсолинг⁵ бўлмаса.

Эй жамолинг⁶ хисрави⁷ сайёра хусн афлокида⁸,
Тенгридин тун-кун тиларменким, заволинг
бўлмаса!

¹ М у о р и з – муқобил, муҳолиф, зид, қарши.

² Ю з – тасаввуфда илоҳиёт жамоли тимсоли ва комил инсон чехраси.

³ З у л ф – соч; аёлларнинг икки чаккасидаги жамалаги, қокили. Тасаввуфда у бир неча маънода келади: идрокига ҳеч ким қодир бўлмаган илоҳий моҳият; қуфр зулмати; йўқлик олами; ваҳдат мартабаси ва ҳоказо. Зулфнинг ҳалқалиги – илоҳий сирлар, узунлиги – оламнинг чексизлиги, беқарорлиги – оламнинг ўзгарувчанлиги рамзи.

⁴ Х о л – тасаввуфда илоҳий зотнинг ягоналиги тимсоли, ваҳдат нуқтаси. Йўқлик оламини ҳам англатади. З у л ф у х о л – илоҳий моҳият.

⁵ Ў с о л – ўсал, ёмон.

⁶ Ж а м о л – ошиқнинг кучли рағбат ва талабига кўра маъшуканинг ўз жамолини намоён этиши: илоҳий тажаллий.

⁷ Х и с р а в – подшоҳ, султон, амир.

⁸ А ф л о к – фалаклар, осмон қаватлари.

Нечае бўлса малак, кўргач сени инсон бикин⁹,
Не ажаб, маҳшарда¹⁰ ҳам сўруқ-саволинг
бўлмаса.

Одамилиқдин эмаским, ул паридин айрилиб,
Бу тирикликдин кўнгул гар инфиолинг¹¹ бўлмаса.

Қилу қолингдин¹² Атойи, маърифат¹³ тутма
умид,
Ул оғиз, белинг¹⁴ хаёли бирла холинг бўлмаса.

⁹ Б и к и н – -дек, -дай, ўхшаш, каби сингари.

¹⁰ М а ҳ ш а р – қиёмат кунда барча ўлганлар тирилиб, сўроқ учун тўпланадиган жой.

¹¹ И н ф и о л – ҳаяжонланиш, хижолат тортиш, таъсирланиш.

¹² Қ и л у қ о л – гап-сўз.

¹³ М аъ р и ф а т – Оллоҳ моҳияти ҳақидаги илм, ирфон.

¹⁴ Б е л – комил инсоннинг фикру тахайюли. Ингичка (қилдай) бел – бу фикру тахайюлнинг нозик ва теранлиги. Солиқнинг вужуди ҳижобига ҳам ишора қилинади.

* * *

Эй Худо, раҳме сол ул жону жаҳоним кўнглига,
Бир асар қилғай менинг оху фиғоним кўнглига,

Дарду ғам тоғинда жонлар чекканим Фарҳоддек,
Бўлмади маълум ўшал ширин даҳоним¹
кўнглига.

Бевафоликдин мухаммар² бўлғай эрдим кошки,
Сиққай эрдим боре³ ул номехрибоним кўнглига.

Гул бикин жон кўнглакин юз пора қилди хори⁴
ҳажр,
Тонг ели, онглатқил охир гулситоним⁵ кўнглига.

Кўзларимнинг жўйборин⁶ сели ашким⁷ қилди пок,
Рағбати бўлғайму ул сарви равоним⁸ кўнглига,

¹ Даҳон – оғиз.

² Мухаммар – зуваласи қорилган, яратилган.

³ Боре – бир марта, лоақал.

⁴ Хор – 1) тикан, хас, хашак; 2) ниш.

⁵ Гулситон – гулистон. Вазн талабига кўра шундай ўзилган.

⁶ Жўйбор – арик, сой.

⁷ Ашк – кўз ёши.

⁸ Сарв – қишин-ёзин кўм-кўк бўлиб яшнаб турадиган илтибаргли гўзал ва хушқомат дарахт. Маъшуканинг келиши-гани зебо қадди-қоматини сарвга нисбат берадилар. Сарви равон – юрадиган сарв, яъни хушқомат маҳбуба.

Борча ит-қуш раҳми келди дарди ҳолимға вале
Келмади раҳме рақибӣ бадгумоним кўнглига.

Ёрдин сўрсам Атойи дардини, айтур даво,
Бас эмасму бу менинг дарди ниҳоним кўнглига.

* * *

Жамолинг васфини қилдим чаманда,
Қизорди гул уёттин анжуманда.

Таманно қилғали лаълингни кўнглум,
Киши билмас аниким, қолди қанда.

Чу жонимдин азиз жонона сенсен,
Керакмас жон манго сенсиз баданда.

Манго ул дуняда жаннат не ҳожат,
Эшикинг тупрағи басдур кафанда.

Солиб борма мени, эй Юсуфи ҳусн,
Бу кун Яъқубтек байт ул-хазанда¹.

Узун сочингдин узмасмен кўнгулни,
Оёгинг қанда бўлса, бошим анда.

Тилар эл мансаби олий валекин
Атойи сарви озодинга банда.

¹ Байт ул-хазан (Байт ул-аҳзон) – ғам уйи, кўнгу кулбаси, ҳасратхона. Бу тушунча Яъқуб пайғамбар ҳаёти билан боғлиқ бўлиб, сеvimли жигарбанди Юсуфдан ажралган, у йўл бўйида бир уй тиклаб, унинг йўлига кўз тикиб, кеча-кундуз йиғлай-йиғлай кўр бўлиб қолади. Бу уй байт ул-аҳзон номи билан машҳур. Баъзан дунё маъносида келади. Мумтоз адабиётда сўнгсиз дарду ғамда, чорасиз аҳволда қолган кишининг уйини, ҳаётини, дунёни байт ул-аҳзонга нисбат бериш бир анъана тусини олган.

* * *

Мужда¹ берди субҳидам² зулфунг насиминдин
сабо³,
Жон муаттар бўлди, кўнглум топти юз турлук
сафо⁴.

Юзума суртгум аёгин, хоки роҳин⁵ кўзума,
Дедим: эй жон ҳамдами, аҳлан ва сахлан⁶,
марҳабо!

Гунча бўлдим ғамдин илким доманингга⁷
етмайин,
Гул бикин жон кўнглаки ҳасрат била бўлди қабо⁸.

¹ Мужда – хушхабар.

² Субҳидам – тонг, тонг пайти.

³ Сабо – Шарқ томондан эсадиган тонгги ёкимли ва салқин шамол. Тасаввуфда у Оллоҳ таолонинг раҳмоний нафасига нисбат берилиб, хайрга боис бўлиши айтилади. Сабо ошиқнинг оху ноласини Оллоҳга, ўз навбатида, Оллоҳнинг хабарини ошиққа етказди.

⁴ Сафо – риёзат чекиш натижасида дилнинг нафс хоҳишлари, ёмон иллатлар, ғаддор дунё ва Худо ёдидан бўлак нарсалардан кутулиб, покланиши.

⁵ Хоки роҳ – оёқ ости тупроғи.

⁶ Аҳлан ва сахлан – «хуш келибсиз», «марҳамат» каби эзгу тилакларни ифодалайдиган сўзлар.

⁷ Доман – этак.

⁸ Қабо – узун ва кенг уст кийим.

Жим зулфунг, нун қошинг қасди жон айлаб эди,
Боқи бўлсун, лутф этиб кирди алиф⁹ қаддинг¹⁰
аро.

Лола ўхшатса ўзин рухсоринга маъзур тут,
Ёзида¹¹ ўз бошига қўбқондур¹² ул кўнгли қаро.

Не фалакнинг меҳри бордур,
не сенинг кўнглунгда раҳм,
Ё фалак жаври, нигоро, ё сенинг дардинг манго!

Этакингда кўргали йўлдин ўтарди барги қоҳ¹³,
Чехрасин қилди Атойи рашк элинда қаҳрабо¹⁴.

⁹ Ж и м (ж), Н у н (н), А л и ф (а) – араб ҳарфлари бўлиб, чангакка ўхшашлиги жиҳатидан «жим» – зулфга, қайрилмаслиги боис «нун» – қошга, тиклиги туфайли «алиф» – қоматга нисбат берилади.

¹⁰ Қ а д (Қ о м а т) – дилнинг ваҳдат оламига юзланиши, илохий маҳбубанинг ўзига жалб қилиши.

¹¹ Ё з и – дашт, биёбон, чўл, сахро.

¹² Қ ў п м о қ – кўзғалмоқ, ўриндан турмоқ.

¹³ К о ҳ (К а ҳ) – сомон.

¹⁴ К а х р а б о – сариқ рангли тош. Уни чармга ишқаб, сомон, хасга яқинлаштиради, уларни ўзига тортади.

* * *

Қон бўлди кўнгул фироқи бирла,
Куйди жоним иштиёқи бирла.

Зулфинг черики¹ жамол мулкин
Олди кўзунг² иттифоқи бирла.

Ғунча севунуб, тўниға сиғмас,
Ўхшатсам ўқунг башоқи бирла.

Тўску тиламакка ҳаддимиз йўқ,
Соғин боре давр аёқи³ бирла.

Ишқинда қаро бошим оқарди,
Бир боқмади кўз қароқи⁴ бирла.

Кўз ўйнатиб, утилар⁵ кўнгулни,
Икки қоши жуфту тоқи бирла.

¹ Ч е р и к – кўшин, лашкар, аскар.

² К ў з – комил инсон тимсоли. Чунки у фақат ўзгаларни кўради-ю, ўзини кўрмайди. Кўзни севиш орқали илоҳий жамолни севиш ифодаланади.

³ Д а в р а ё ғ и – даврада айланиб турган май қадаҳи.

⁴ Қ а р о қ – кўз корачиги.

⁵ У т м о қ – ўйнамоқ.

Ошиққа жафо қилдинг валекин
Асру⁶ дағи⁷ йўқ яроқи бирла.

Хўблардин⁸ Атойи лутф истар,
Хонларға не иш ясоқи⁹ бирла.

⁶ Асру – жуда кўп, беҳисоб.

⁷ Дағи (Доғи) – яна, тагин, ҳамда.

⁸ Хўблар – 1) гўзаллар; 2) яхшилар.

⁹ Ясоқ – бу ерда: жазо.

* * *

Охир, эй толеъ, маҳалдур бир назар қилсанг
манго
Ҳам бу бўлғой ҳадди зулму ғояти жавру жафо.

Мен гуноҳе қилмадим, Тенгри билур қилсам
дағи,
Ўшта¹ ёндим тавбама, сендин карам,
мендин хато.

Эй фалак, бошингму эврулди, недур мақсудинг,
айт,
Номуроденинг мурудин қилмадинг бир кун раво.

Чунки дилбар фурқатинда айладинг бағримни су,
Эй яман бахтим, не бўлди, яхшилиқ қил,
сол суғо.

Ёр ҳокимдур агар билсун, агар худ² билмасун,
Эй Атойи, сидқи ихлосинг била сен қил дуо.

¹ Ўш та (Уш та) – ўша замон, ўша вақт.

² Худ – 1) ўзи; 2) ёлғиз, факат; 3) худди, каби; 4) ҳеч.

* * *

Кўзунгтек фитна йўқ даври камарда¹,
Лабингдек² тўъма³ йўқ қанду шакарда.

Юзунгда топдим — ҳар не тиладим,
Тилаклар туш бўлур, оре⁴, сахарда.

Хатинг⁵ фикринда кўнглумни мунажжим⁶
Кўрар ҳар лаҳза юз турлук хатарда.

Топилмас насли одамдин сенингдек
Юзи ой кун туғордин кун ботарда.

Белинг фикру хаёлин боғламокда,
Тасаввур қилмас эл, илло⁷, камарда.

¹ Қ а м а р — ой.

² Л а б — суфийлар истилоҳотида маънавият олаmidан ан-
биёга малаклар воситасида, авлиёга эса илҳом орқали нозил бў-
ладиган калом. Пирнинг илоҳий маърифатга кон сўзи ва унинг
мазмуни ҳам кўзда тутилади.

³ Т ў ъ м а — қут, озиқ.

⁴ О р е — албатта, шубҳасиз.

⁵ Х а т (т) — қизларнинг лаби устидаги майин туклар. Та-
саввуф истилоҳида ғайб олами.

⁶ М у н а ж ж и м — астроном.

⁷ И л л о — аммо, лекин, бироқ.

Кўзунг кўнглум олурға майл қилса,
Турубтур ушмуноқ⁸ жон ҳам назарда.

Атойини ўшал бемор кўзлар,
Тутубтурлар давосиз дардисарда.

⁸ У ш м у н о қ – шундоқ, шундай.

* * *

Ой кўнглум олгон дилрабо, жоним фидо бўлсун
санга!

Оби ҳаёти¹ Хизр² ила умри бако бўлсун санга!

Қилсам насиҳатни гунаҳ, қон тўкма,
деб сўктунг мени,
Ҳар бир сўкунчунг ўрнида юз минг дуо бўлсун
санга!

Ҳар нечақим жавру жафо қилдинг манго
бу дуняда,
Маҳшарда лутфу марҳамат Ҳақдан ато бўлсун
санга!

Гарчи рақибни муддаи³ хар дам хаворижлик⁴
қилур,
Ҳамроҳу ҳамдам ҳиммати оли аҳо⁵ бўлсун
санга!

¹ О б и ҳ а ё т – мангулик суви.

² Х и з р – ер ости – зулмат қаъридан оби ҳаёт чашмасини излаб топган ва ундан ичиб, абадий ҳаётга ноил бўлган пайгамбар.

³ М у д д а и (й) – даъвогар, рақиб.

⁴ Х а в о р и ж – бу ерда: қарши, зид.

⁵ О л и а б о – Муҳаммад пайгамбар хонадони: Муҳаммаднинг ўзи, куёви Али, қизи Фотима, набиралари Ҳасан ва Ҳусайн.

Сўрсанг Атойи хастани гоҳ-гоҳ яхши от учун,
Эй шахсуворим⁶, то абад шахлар гадо бўлсун
санга!

⁶ Шахсувор – 1) чавандоз; 2) маҳбуба.

Гардундин¹ ўтар нолаи зорим кечаларда,
Билмас, нетай, ул моҳ узорим² кечаларда.

Заҳра³ ёрилур дарди фироқинда кўнгулдин,
Оҳеки, чиқор ўқ каби ёрим⁴ кечаларда.

Нўқтур ғаму ранжу аламу қайғудин ўзга
Ҳажрингда менинг ҳамдаму ёрим кечаларда.

Оғзи дамидур шому саҳар нуклу⁵ шаробим⁶,
Лаъли ғамидур дафъи хуморим⁷ кечаларда.

Ҳижрон черики, баски, урур жонға шабихун⁸,
Дунёни тутар гарду ғуборим кечаларда.

¹ Гардун – 1) дунё, олам; 2) осмон, фалак.

² Моҳ узор – ой юзли, гўзал.

³ Заҳра – ўт, сафро.

⁴ Ёрим – бу ерда: ярим.

⁵ Нуқл – газак.

⁶ Шароб – ишқнинг ғалабаси. У комил инсонлар насиби бўлиб, тариқат ниҳоясида муяссар бўлади. Муҳаббат мастлиги ва Ҳақ жазбасига ҳам ишора қиладилар. Ишқу завқу мастликни шаробга ташбеҳ этадилар.

⁷ Хумор – пири комил ва муршиди восилга ишора.

⁸ Шабихун – кечаси тўсатдан қилинадиган хужум; гора, талон-торож.

Ёд айласам ул шўхи қароқчи қора кўзни,
Қолмас, нетайин, сабру қарорим кечаларда.

Зулфи ғамидин ўлсам Атойи бикин, элга
Бўлғусидурур ёр мазорим кечаларда.

* * *

Умиди васлдур побанд¹ бизга,
Муяссар бўлмаса ҳарчанд бизга.

Ўшал юзу оғиз беморлиқда
Иноятлар қилур гулқанд² бизга.

Унуттурди Хизр оби ҳаётин
Ўшал ёқути³ шаккарханд⁴ бизга.

Не қаттик онлим борким, олиб жон,
Кўнгулни қилмас ул пайванд бизга.

Фироқинг дарди олинда кўринмас
Хасе Албурзу⁵ ҳам Алванд⁶ бизга.

¹ П о б а н д — оёғи боғлиқ; мажозан: асир, гирифтор, муб-
тано.

² Г у л қ а н д — қизил гул япроғи билан шакарни ара-
шиштириб, офтобда тайёрланадиган бир хил ширинлик.

³ Ё қ у т — қизил, кўк, яшил ва оқ тусли қимматбаҳо тош.
Миллуқанинг ол лаби, ошиқнинг қонли кўз ёши, қизил майга
инсбат берилади.

⁴ Ш а к а р х а н д — чиройли табассум қилувчи.

⁵ А л б у р з — Эльбурс тоғи.

⁶ А л в а н д — Ҳамадондаги баланд тоғ.

Қилур «Нур»⁷ оятин зулмат ичинда
Мушаррах⁸ ҳар дам ул жамбанд бизга.

Атойитек сочи девонаси⁹ биз –
Ки, носих¹⁰ зоеъ этма панд бизга.

⁷ Н у р – Куръони каримнинг 24-сураси.

⁸ М у ш а р р а х – шарҳ қилинган, тушунтирилган.

⁹ Д е в о н а – ишққа ошиғу ҳайрону саргашта бўлган ва сулукка мансуб киши. Ошиқнинг мағлубияти ҳам девоналик дейилади.

¹⁰ Н о с и х – насиҳатгўй.

* * *

Эй бегим, валлоҳ¹, керакмас танда жон сизсиз
манга,
Ҷам ҳаёти Хизру умри жовидон² сизсиз манга.

Эл тирик дерлар мени, кўнглумда фикр этсам
вале,
Бу тирикликта бўлур юз минг гумон сизсиз
манга.

Сиз санамлар хонидурсиз, бандангиз бир энчу³
кул,
Бўлмасун ушбу улуста⁴ хонумон⁵ сизсиз манга.

Жаврунгуз меҳру вафодур, дардингиз айни даво,
Филмасал⁶, гар ўлтурурсиз, меҳрибон сизсиз
манга.

¹ В а л л о ҳ – Худо ҳаққи.

² Ж о в и д о н (Ж о в и д) – абадий, мангу, доимий.

³ Э н ч у – камтарин бечора.

⁴ У л у с – эл, халқ, омма.

⁵ Х о н у м о н – уй-жой.

⁶ Ф и л м а с а л – масалан, гўё.

Васлингиз умрум гулидур, шавкида⁷
мен андалиб⁸,
Ёз фаслинда бўлур вакти хазон сизсиз манга.

Мен бу юз муштоқидурмен – боғу бўстон ким
бўлур?
Бўлмасун насрину⁹ лола, арғувон¹⁰ сизсиз манга.

Мен Атойимен Хусайни, хусн ичинда
сен Ҳасан¹¹,
Карбалодур¹² равзай¹³ боғи жинон¹⁴ сизсиз манга.

⁷ Ш а в қ – Ҳақ ва солиқ ўртасидаги яқинликнинг кучайиши, иштиёқ ва истак ғалаботидан қалбнинг сурурга тўлиши.

⁸ А н д а л и б – булбул.

⁹ Н а с р и н – оқ хушбўй гул.

¹⁰ А р ғ у в о н – гуллари ниҳоятда қизил бўладиган дарахт; мажозан: қизил ранг.

¹¹ Бу ерда Ҳазрат Алининг ўғиллари Имом Ҳасан ва Имом Хусайн кўзда тутилмоқда.

¹² К а р б а л о – Куфа (Ироқ) яқинидаги сахро. Ҳокимият учун курашда халифа Язид томонидан шаҳид қилинган Имом Хусайн шу ерда дафн этилган.

¹³ Р а в з а – 1) боғ; 2) мазор, зиёратгоҳ.

¹⁴ Ж и н о н – жаннат.

* * *

Эй соҳиби фан¹, ишва била ноз фанида,
Гамзанг элидин колмади жоним баданида.

Бтмас мени гамхорага² жуз³ хори фироқинг
Ҳар неча гул очилса висолинг чаманида.

Ногаҳ назарим чоҳи занаҳдонингга⁴ тушти,
Богланди кўнгул Юсуфи зулфинг расанида⁵.

Кўюнгдурур мен, ҳожати фирдавс⁶ эмаским,
Хуштур кишига бўлса муким⁷ ўз ватанида.

Дур тишинг ила лутф талошқон язуғиндин⁸
Пишти суға гаввос ани баҳри⁹ Аданида¹⁰.

¹ Ф а н – бу ерда: ҳийла, найранг.

² Г а м х о р а (Г а м х о р) – гамхўр, меҳрибон.

³ Ж у з – бўлак, бошқа, ўзга.

⁴ З а н а х д о н – ияк. Тасаввуфда солиқни абадий чоҳдан
тушимг чоҳига соладиган маҳбубанинг қаҳромез итоби.

⁵ Р а с а н – ип, арқон.

⁶ Ф и р д а в с – жаннат; саккизинчи жаннат.

⁷ М у қ и м – турғун, собит.

⁸ Я з у г (Ё з у г) – гуноҳ, айб.

⁹ Б а ҳ р – денгиз.

¹⁰ А д а н – Яманнинг жанубида жойлашган шаҳар.

Хўблар йиғилиб, хусну малоҳат майин¹¹ ичса,
Мажлис беки сендурсен алар анжуманида.

Бешубҳа малак килғусидур қабрина сажда,
Хоки¹² қадаминг бўлса Атойи кафанида.

¹¹ М а й – тасаввуф адабиётида илоҳий тажалли тимсоли, ишқ ва ирфон (маърифат) рамзи бўлиб келади. Шунга мувофиқ, мастлик илоҳий маърифатдан хузурланишни, маънавий завқ дарёсига ғарқ бўлишни билдиради.

¹² Х о к – тупрок.

* * *

Хосили умрум туганди ҳасрату қайғу била,
Губарў ўлтурмадим ул кўзлари жоду била.

Мен нечук ташбеҳ этай ул юзни ою кунгаким,
Писбати йўқтур тажалли¹ юзининг кўзгу била.

Қомагинг хуштур вале икки кўзумда яхшироқ,
Сирв чун хушроқ кўринур бўлса оқар су била.

Кўзлари кўнғлум олур, холи қўяр жонимға доғ,
Дий мусулмонлар, нетай, ул кофири жоду била.

Неча қон йиғлаб, Атойи сўзласа дарди дилин,
Уткарур ул тошбағирлик шевачи кулғу била.

¹ Т а ж а л л и (й) – жилваланиш, намоён бўлиш. Ғайбдан келадиган ва қалбда намоён бўладиган илохий нур ва сирлар.

* * *

Эй ғаму дардинг җамиша роҳату дармон манга,
Остонинг хоки роҳи чашмаи җайвон¹ манга.

Ийди² акбардур муборак умри жовидон била,
Гар қошинг ёси учун бўлғил десанг қурбон
манга.

Иштиёқинг баҳрида ғарқоб бўлдум, раҳм қил,
Эй бути³ Чин⁴, қавли⁵ ёлғон, аҳди бепоён манга.

Бўлғай эрди Юсуфум ҳажринг азобинда шафиъ,
Ҳоли зоримни кўруб, пайғамбари Канъон⁶ манга.

Парвариш қилдим кўнгулни бир ўзумга ёр деб,
Бевафо хўбларни севди, бўлди хасми⁷ жон манга.

¹ Ч а ш м а и җ а й в о н – оби ҳаёт чашмаси.

² И й д (И д) – байрам, ҳайит. И й д и а к б а р – Курбон ҳайити.

³ Б у т – 1) санам; 2) маҳбуба.

⁴ Ч и н – Хитой.

⁵ К а в л – сўз, нутқ.

⁶ П а й ғ а м б а р и К а н ъ о н – Яъқуб пайғамбар.

⁷ Х а с м – душман, рақиб.

Тулфунгиз занжирининг девонасимен то абад,
Бермасун кўп дарди сар⁸ бу ақли саргардон
манга.

Мен Атойимен лабинг васфиндаким, таҳсин ўқур
Гуҳи Ширин бирла Хисрав⁹, балки Ҳиндистон
манга.

⁸ С а р – бош.

⁹ Бу ерда Шарқда машхур Хисрав ва Ширин муҳаббати
кўшиқда тугилмоқда.

* * *

Кўзумки, севди юзунгни чин эътикоди била,
Кўрар бу мушки¹ Хўтанни сочинг саводи² била.

Бўюнгни сарв ўқумоқ элга одат ўлди, вале,
Эрам³ ниҳоли не нисбат бу девчаи оди била.

Жамол мулкани олдинг вафоу меҳринг ила –
Ки, мулк боқи бўлур шоҳ адлу доди⁴ била.

Муродим ул кўзи айёрдурки, бор назари
Ниҳони ошики мискин номуроди била.

Ёзуқсиз ўлди камонабрўлар⁵ жафосиндин,
Ичинг пиёлае, з-ҳамол⁶ Атойи ёди била.

¹ М у ш к – охулардан бир турининг киндигида ҳосил бўладиган қора рангли хушбўй модда. Мушк берадиган охулар Хўтан, Хитой ва Ҳиндистонда яшайди. М у ш к и Х ў т а н – Хўтанда тайёрланган мушк.

² С а в о д – қора, қоралик.

³ Э р а м – афсонавий гўзал боғ. Ямандаги Од қавмининг ҳукмдори Шаддод ер юзида жаннат яратиш даъвоси билан уни бунёд этган эмиш.

⁴ Д о д – 1) арз, фарёд; 2) инсоф, адолат.

⁵ К а м о н а б р ў – қоши камон.

⁶ Ҳ а м о л – дўст, улфат, шерик.

* * *

Жоду кўзунгки, бордур анинг фитна қошида,
Пайваста¹ нозу шева² эрур фикри бошида.

Киринкларинг тегишса, таларлар кўнгул элин,
Толондур, оре, икки черикнинг савошида.

Эй багритош, кўнглум эвин³ айлама хароб –
Ким, суратунг сизилмиш онинг ичи-тошида.

Эшикта итларинг манго миннат қилурлар, ох,
Ҳеч кимса бўлмасун кишининг тўну ошида.

Нажҳи маош⁴ қилғоли ул юз наззорасин⁵,
Хайрондурур халойиқ Атойи маошида.

¹ П а й в а с т а – боғланган, уланган, туташган.

² Ш е в а – ноз, ишва.

³ Э в – уй, хона.

⁴ М а о ш – тирикчилик, яшаш.

⁵ Н а з з о р а – қараш, назар солиш, томоша қилиш.

* * *

Не раво бўлғай буким, меҳроб¹ ичинда ўлтуруб,
Ўлтурадур мен дуочини кўзунг боқиб туруб.

Бир тўя кўргаймумен деб талъатингни² тўлин ой
Тунглюкунгда ўлтурур то субҳ³ мендек телмуруб.

Тишларингдек донae уммон ичинда топмади,
Ҳар нечаким истади мискин садаф⁴ оғзи куруб.

Неча занжир айласам кўнглум эвининг эшикин,
Найлайн, кандин келур зулфунг хаёли бош уруб.

Жавҳари⁵ руҳеким, аслин билмади аҳли калом⁶,
Банда бир сўз бирла ногаҳ билди оғзингдин
сўруб.

Кирпикинг новаклариндин⁷ соқланур кўнглум
вале,

Бир отиб, ёзмас нишонин икки айёринг чўзуб.

Гояти билмасликидин муддаи кофир бўлур,
Гар сужуд⁸ айлар Атойи сизга Ҳақ нурин кўруб.

¹ М е х р о б – 1) масжидда имом турадиган тепаси қайрилма жой; 2) гўзалларнинг қайрилма қоши.

² Т а л ъ а т – юз, чехра.

³ С у б ҳ – тонг.

⁴ С а д а ф – ичида дур ҳосил бўладиган ҳуққа.

⁵ Ж а в ҳ а р – гавҳар, асос, моҳият.

⁶ К а л о м а ҳ л и – илоҳиёт олимлари.

⁷ Н о в а к – 1) ўқ, камон ўқи; 2) киприк.

⁸ С у ж у д – саждалар, ибодатлар.

* * *

Не жонсен, эй парирухсора маҳбуб,
Қамук¹ боштин-аёқ матбуъу² марғуб³.

Санго берсун илоҳи Нух умрин,
Манга ҳам фурқатингда сабри Айюб.

Муродим бўлмасун ҳаргиз⁴ муяссар,
Кўнгулда сендин ўзга бўлса матлуб⁵.

Бу ғамким, биздадур, бу ҳусн сизда,
Сени Юсуф десунлар, бизни Яъқуб.

Севар ҳам жавру ҳам лутфин Атои
Чу ҳўблардин неким келса, эрур ҳўб.

¹ Қ а м у қ – ҳамма, барча.

² М а т б у ъ – ёқимли, маъқул.

³ М а р г у б – ёқимли, сеvimли, дилкаш.

⁴ Ҳ а р г и з – асло, ҳеч қачон.

⁵ М а т л у б – маҳбуб, маъшук, севилган зот. Тасаввуф адабиётида матлуб, маҳбуб ва маъшук дейилганда кўпинча Ошшоҳ таоло, Муҳаммад алайҳиссалом ва пири комил кўзда тутилади.

* * *

Ҳар замон чикма хиромон юз уза зулфунг солиб,
Тушмасун ислом ичинда расми зуннор¹ салиб².

Бу лаби жонбахшу бу ҳусну малоҳат сендадур,
Ё сени Юсуф десунлар, ё Масихо³, ё Ҳабиб⁴.

Жаннат ул-маъвода кўнглум қилмағай сенсиз
қарор,
Найласун гул бўлмаса илҳақ чаманда андалиб.

Гар борур бўлсанг, мени ўлтур, дағи бўлғил равон,
Боре оллингда ўлай ўлғунча сендин айрилиб.

Кес бошимни, ерға сол, ётсун қаро зулфунг
бикин,
Гар назар қилсам юзунгдин ўзга юзга қайрилиб.

¹ З у н н о р – насроний динидагилар белига боғлайдиган чилвир. Ислом мамлакатларида ғайримусулмонлар ҳам зуннор боғлаб юришган. Тасаввуфда зуннор – ҳақиқий маҳбуба хизмати ва тоатиға бел боғлаш.

² С а л и б – насронийлар бути, хоч.

³ М а с и х о (М а с и х) – Исо пайғамбар. Унинг қўли теккан – силаган ўликка жон кирар экан. Шунинг учун ҳам ул зот ал-Масих – силовчи деб улугланган. Нафаси ошиққа жон багишлайдиган маъшуқага ҳам Масих сифатини беришади.

⁴ Ҳ а б и б – дўст, севикли, Муҳаммад алайҳиссаломнинг лақаби.

Дарди ишқинг гар будурким, душти жонимға
менинг,
Мен тирилгум йўқтурур, беҳуда жон тортар ракиб.

Гарчи эл дерким: «Атойи бермагил ёрингга
жон»,
Мен нестай бошимға ортуқ жонни жонимдин
олиб.

* * *

Кўзинг хаёлида йўқтур балодин ўзга мусоҳиб¹,
Висолинг орзусида ҳам дуодин ўзга мусоҳиб.

Сабо кетургали зулфунг насиминдин бўе,
Кўнгул тиламади ҳаргиз сабодин ўзга мусоҳиб.

Нечаки истади дарду ғаминг мусоҳибу ёре,
Вале топилмади бу мубталодин ўзга мусоҳиб.

Кўзунг не турфа отимчи қароқчидурки, ҳамиша
Қошинда йўқтур анинг ўку ёдин² ўзга мусоҳиб.

Кўнгулни тиғи бало бирла пора-пора қилайин,
Агар таваккуъ³ этар дилрабодин ўзга мусоҳиб.

Итинга ҳар кеча то субҳидам эшикта ётурда,
Қаники, сарбасар⁴ эткай гадодин ўзга мусоҳиб.

Атойи кўзларига ёр хоки роҳинг⁵ эрур –
Ки, кўзга лойиқ эмас тўтиёдин ўзга мусоҳиб.

¹ М у с о х и б – суҳбатдош, улфат.

² Ё – бу ерда: ёй, камон.

³ Т а в а қ қ у ь – кутиш, кўз тутиш.

⁴ С а р б а с а р – бошдан-оёк, бутунлай.

⁵ Р о х (Р а х) – йўл.

* * *

Сенсиз бу жаҳон айши аламдур манга, эй дўст,
Шодлиғи ҳам меҳнату¹ ғамдур манга, эй дўст.

Лутфу карамингни сен агар мендан аёсанг,
Жавру ситаминг лутфу карамдур манга, эй дўст.

Дийдор ила конёъ эмас эрдим эса, ҳажринг
Бисёр² жафо айлади, камдур манга, эй дўст.

Қушлум юзини жавр ила чун сендин эвурман,
Оҳир печа бу жавру ситамдур манга, эй дўст.

Одамга сени ўхшата билмонки, парисен,
Нортек³ янгокинг боғи Эрамдур манга, эй дўст.

Кўй киссايи Жамшидни⁴, жоме иликиндин
Гар бўлса, даме мулкати⁵ Жамдур⁶ манга, эй дўст.

Оғзингга фидо жонки, табассум килиб айтур:
«Ҳир лаҳза, Атойи, не адамдур манга, эй дўст».

¹ М е х н а т – 1) мусибат, бало; 2) ғам, дард; 3) машаққат, кийинчилик.

² Б и с ё р – кўп, ортик, зиёда.

³ Н о р – бу ерда: шуъла, ўт, олов.

⁴ Ж а м ш и д – қадимги Эроннинг афсонавий подшоҳи.
У жоме жаҳоннамо – жаҳонни кўрсатадиган жом ихтиро қилган бўлиб, унда дунёдаги нафақат ҳозирги, балки ўтмишда ва берган ва келажакда содир бўладиган воқеа-ҳодисалар ҳам вақтар экан. Май қадаҳи ва комил инсон қалбини ҳам илоҳий сирларни ўзида сақлаши жиҳатидан ойинаи жаҳоннамога нисбат берадилар.

⁵ М у л к а т – мамлакат, подшоҳлик.

⁶ Ж а м – Жамшид исмининг қисқартирилган шакли.

* * *

Эй ой юзунг бандалари бахту саодат,
Хуснунг каби меҳрим санга ҳар лаҳза зиёдат.

Гар бўлса санга жавру жафо хўй¹, вазифа,
Бўлди манга ҳам меҳру вафо пешаву² одат.

Мен лаъли лабинг даъвисини тарк эта билмон,
Конимға агар муддаилар берса шаҳодат.

Зулфунгни севубон юзунгга сажда қилурман,
Қилса, не ажаб, Чин элидин бутқа ибодат.

Майхонада³ лангар солиб ўлтурди Атойи,
То берди санамлар элина дасти⁴ иродат⁵.

¹ Хўй – одат, феъл, табиат, характер.

² Пеша – 1) иш, амал; 2) ҳунар, одат, санъат.

³ Майхона (Майкада) – шавқу завқу илоҳий файзга кон комил орифнинг ботини. Илоҳий олам маъносида ҳам келади.

⁴ Даст – қўл.

⁵ Иродат – 1) истак, хоҳиш, ихтиёр, ирода; 2) сидқ, ихлос, эътиқод.

* * *

Эй Мусхафи¹ хуснунга менгинг² нуқтаси оят,
Целом элига бўлди юзунг нури хидоят.

Сен хурмусен ё малак, эй турфаи даврон,
Не хуснунга бор ҳаддею, не лутфунга гоят.

Гар хусн будурким, санга бор, кес бу тилимни,
Юсуф сўзидин қилсам агар зарра ҳикоят.

Тунфунг мадидидин³ қиладур жонга кўзунг қасд,
Чин лашкари кофирға қилур, оре, химоят.

Гар жону равон олами арвоҳқа чикса,
Кингай лабинг одамға тирикликни кифоят.

Биз барча хавосин бу дам оғзингда кўрарбиз,
Вонз неки, Исо дамидин қилди ривоят.

Гар жавр эт, агар лутф, қилур шукрунг Атойи,
Чун йўқтурур онлингда анга ҳадди шикоят.

¹ М у с х а ф – Куръон.

² М е н г – хол.

³ М а д и д – давомли, узокқа чўзилган.

* * *

Эй хусну ноз, шева майиндин мудом маст,
Лаълинг хаёли бирла кўнгул бўлди майпараст.

Бадри¹ мунир² оразинг³ олинда нотамом,
Сарви баланд қоматинг олинда паст-паст.

Оғзинг, кўзунг ҳикоятини бошласам, бўлур
Мажлис ичинда пиставу бодомга шикаст.

Бозори мушки Чин ора боғлатғусидурур,
Мундоқки бор санинг қаро зулфунгга гирубаст⁴

Ол моҳи⁵, дер, Атойи кўзининг бубаклари, –
Ёш баҳри ичра бўлғоли зулфунг каманди шаст⁶.

¹ Б а д р – ўн тўрт кунлик ой, тўлин ой.

² М у н и р – нур сочувчи, порлоқ.

³ О р а з – юз, чехра.

⁴ Г и р у б а с т – кўнгили олиш, мафтун этиш.

⁵ М о ҳ и – балиқ.

⁶ Ш а с т – қармоқ.

* * *

Хар неча бўлса ёрда кибру анову¹ мартабат²,
Вандадин олида ҳамин фақру³ ниёзу масканат⁴.

Ориф⁵ эсанг, ўзунга бил фақру фано⁶ мақомида
Аҳли дил⁷ остонасин тожи сариру⁸ салтанат.

Эи кўнгул, тутқил ўшал соҳибназарлар⁹

миллатин,

Кўнга илмаслар фароғаттин Сулаймон¹⁰

мулкатин.

¹ А н о – 1) кийинчилик, машаққат, азоб; 2) ҳасад, иғво.

² М а р т а б а т – мартабалар, даражалар, мақомлар.

³ Ф а қ р – тариқатнинг тўртинчи мақоми. Дунё неъматлари, вужуд эҳтиёжларидан қўл тортиб, фақат Ҳаққа муҳтож бўлиш.

⁴ М а с к а н а т – фақирлик, мискинлик.

⁵ О р и ф – маърифат соҳиби, Оллоҳни таниган киши, шайх инсон. Оллоҳнинг зоти, сифатлари ва исмларини мушоақабатида эътибор қилган завқий ва важдий илмлар эгаси бўлган зот.

⁶ Ф а қ р у ф а н о – тариқатнинг сўнгги мақоми. Оллоҳдан бўлиш ҳамма нарсадан узилиб, ёлғиз Ҳаққа боғланиш, таваккул эътиқоди билан яшаш.

⁷ А ҳ л и д и л – орифлар, комил инсонлар, валийлар.

⁸ С а р и р – тахт.

⁹ С о ҳ и б н а з а р – ориф, каромат эгаси.

¹⁰ С у л а й м о н – шон-шавкатли подшоҳ ва пайғамбар. Унинг мол-мулки ҳад-ҳисобсиз бўлган. Унга Худонинг сирли ва муқаддас исми – Исми Аъзам маълум бўлган ва бу исм унинг таърифи узугига нақш қилинган. Бу узук воситасида у нафақат шайхлар, балки ҳайвонлар, қушлар, барча инсу жинсларга, табиғат ҳодисаларига ҳам ҳукмини ўтказган.

Гар сен ўзунгни тонисанг «ман арафаҳ»¹¹
сулукида¹²,
Мулку малак санга бўлур хешу табору¹³
мамлакат.

Қахридин эътироз этиб, тутма кўнгулни ноумид,
Лутфи зиёдадур онунг етса замони марҳамат.

Пири муғон¹⁴ адокининг¹⁵ тўзини¹⁶ кўзга
сурма қил,
Кўз бу юришдин очилур, бил муни айни
маслаҳат.

Сидқ била ҳабибни севса муҳиб¹⁷, билур яқин¹⁸
Борча жафосини – вафо, жумла зарори¹⁹ –
манфаат.

Икки жаҳон ибодатидурму Атойи дуняда,
Шоҳи вилоят олина ҳамду саноу манқабат²⁰.

¹¹ М а н а р а ф а ҳ – ким ўзини таниса, англаса. «Кимки ўз нафсини, яъни ўзлигини таниса, билса, албатта, Оллоҳни танийди» мазмунидаги ҳадисга ишора.

¹² С у л у к – йўл. Илоҳий маърифатга интилган солиқнинг руҳий-ахлоқий камолотга эришиш жараёни. Тарикат.

¹³ Х е ш у т а б о р – қариндош-уруғ.

¹⁴ П и р и м у ў н – оташпарастлар руҳонийси. Тасаввуфда комил инсон ва руҳоний раҳбар маъносида келади.

¹⁵ А д о қ – оёқ.

¹⁶ Т ў з – гард, ғубор.

¹⁷ М у х и б – 1) ошиқ; 2) дўст.

¹⁸ Я қ и н – ҳақиқат, комил ишонч. А н в о р и я қ и н – ҳақиқат нури.

¹⁹ З а р о р – зарарлар.

²⁰ М а н қ а б а т – 1) хислат, фазилат, мадҳ, сано; 2) машҳур кишиларни улуғлаб ёзилган асар.

* * *

Юзунгни, эй малоҳат хони, бир оч,
Тўя кўрсун сени бу мустаҳик¹ оч.

Нетай мен гамзанг² илкиндинки, ҳар дам
Тегар жонимға кўз кўнглумни олғоч.

Гулистонда чиқор пироханингни³,
Саботек ғунча бирла ўйна суймоч.

Бинафша қилса зулфунг бирла даъво,
Эгилди бўйни елдин, кўп еди кож⁴.

Тиларсанким, жаҳон ошуфта⁵ бўлғай,
Замоне сунбулингни⁶ гул уза соч.

Қаро сочинг кўнгулга келса, дермен,
Қароримғаки, бот бўл, бошинг ол қоч!

Атойи севгали оҳу кўзунгни,
Ани сайд⁷ этмади ҳеч кўзи қиймоч.

¹ М у с т а ҳ и қ – ҳақли, лойиқ, сазовор.

² Ғ а м з а (Н о з , и ш в а , и с т и ғ н о) – маъшуқанинг ошиққа илтифот қилиши, ишқ йўлида куч бағишлаши.

³ П и р о ҳ а н (П и р а ҳ а н) – кўйлак.

⁴ К о ж – 1) шапалоқ; 2) изтироб, азият.

⁵ О ш у ф т а – ошиқ, шайдо, девона, гирифтор.

⁶ С у н б у л – ингичка баргли, гуллари ҳалқа-ҳалқа, кўн-гироксимон ва хушбўй ўсимлик. Маъшуқанинг сочи ҳалқа-ҳалқалиги ва муаттар хид таратиши жиҳатидан сунбулга нисбат берилади.

⁷ С а й д – ов, шикор.

* * *

Эй мунаввар оразингдин шамъи ховар¹
хар сабоҳ²,
Матлаъи³ хусну малоҳатқа юзунгдур ифтитоҳ⁴.
Ул ҳароми⁵ кўзларинг бирла лабинг давронида
Бўлди қон тўкмак ҳалолу бода⁶ ичмаклик мубоҳ⁷.
Бўлмаса ушшоқ⁸ учун майдин агар жон роҳати,
Демас эрдилар араб нозиклари отини роҳ.
Бандау ихлосу сидқу шоҳид элинда⁹ сужуд,
Зоҳиду¹⁰ зарку¹¹ риёву зухду¹² тақвоу салоҳ¹³.

¹ Х о в а р – шарқ, кунчиқар.

² С а б о ҳ – тонг, эргалаб.

³ М а т л а ь – 1) аввал, илк байт; 2) чиқиш жойи (ой, қуёш).

⁴ И ф т и т о ҳ – очиш, киришиш.

⁵ Ҳ а р о м и – қароқчи, йўлтўсар, ғоратгар.

⁶ Б о д а – май, шароб, маёт қилувчи ичимлик.

⁷ М у б о ҳ – руҳсат этилган иш, жоиз, раво.

⁸ У ш ш о қ – ошиқлар.

⁹ Ш о ҳ и д э л и – гўзаллар.

¹⁰ З о ҳ и д – узлат ва тақвони касб қилиб олиб, дунё лаззатларидан юз ўгирган киши. Бу тоифа ишқ ва ирфондан беҳабар бўлиб, уларнинг мақсади тақво билан охираат мағфиратини қозониш, Куръонда ваъда қилинган жаннатнинг хузур-ҳаловатига етишиш. Сўфийларнинг ҳар икки дунёдан мақсади Худонинг ўзи, унинг дийдори бўлганлиги учун ҳам зоҳидларнинг бу ишини тамағирлик деб ҳисоблайдилар ва уларни танқид қилдилар.

¹¹ З а р қ – 1) макр, риё, ҳийла; 2) мунофиқлик, иккиюзла-малик.

¹² З у ҳ д – дунёдан воз кечиб, тоат-ибодат билан шуғулла-ниш.

¹³ С а л о ҳ – 1) парҳезкорлик, зухду тақво; 2) ёмон иш-лардан ўзини сақлаш, тўғрилиқ, ахлоқлилик.

Кургали қад-қоматинғни йўл юрурда ноз ила
Тарки масжид айлади, бўлди муаззин¹⁴
бефалоҳ¹⁵.

Бўлғали зулфунг черики жамъ, эй хўблар беги,
Юз туман¹⁶ минг хаста ошиқ кўнглидур қалбу
жаноҳ¹⁷.

Гар ўқур мажлисда хонанда Атойи шеърини
Зухра¹⁸ чанг қўбсор, қилур шамсу¹⁹ камар завку
чароҳ²⁰.

¹⁴ М у а з з и н – азон айтувчи, намозга чакирувчи, масжид сўфийси.

¹⁵ Б е ф а л о ҳ – бенажот.

¹⁶ Т у м а н – ўн минг.

¹⁷ Ж а н о ҳ – қанот.

¹⁸ З у х р а – Венера сайёраси: уни фалак чолғувчиси дейдилар ҳамда гузаллик, мусикаю рақс ва шодлигу хурсандчилик тимсоли ҳисоблайдилар.

¹⁹ Ш а м с – кўш, офтоб.

²⁰ Ч а р о ҳ – чараклаш.

* * *

Эй бисоти ҳусн ичинда борча хўблардин зиёд,
Йўқму ҳижрон шашдарида¹ бизга васлингдин
кушод².

Бу фалак беш кун айирғай бандани сиздин вале,
Тоабад тобқуси йўқ тағйир³ азалғи эътикод.

Чунки топти дарди ишқинг лаззатин ғамгин
кўнгул,
Хотиримни баъдазин⁴ килғумдурур ғам
бирла шод.

Хатмудур ул юз уза, ё котиби ҳусну жамол
Сафхайи гул узра қилди лутф шоҳбайтин⁵ савод.

Зоҳидо, ҳуру қусуру⁶ кавсару⁷ тўби⁸ санга,
Бизга дилбар⁹ васлидур дунёву уқбодин¹⁰ мурод.

¹ Ш а ш д а р – нард ўйинида мот бўлиш хонаси.

² К у ш о д – очик, очилиш, ечилиш.

³ Т а ғ й и р – ўзгариш, ўзгартириш.

⁴ Б а ъ д а з и н – бундан кейин.

⁵ Ш о ҳ б а й т – қасида ёки ғазалнинг энг гўзал ва энг мукаммал байти.

⁶ Қ у с у р – қасрлар, саройлар.

⁷ К а в с а р – жаннатдаги ҳовуз, булоқ. Унинг суви асалдан ширин, қор ва сутдан оқ бўлиб, ичган киши абадулабад ташналик нималигини билмайди.

⁸ Т ў б и (Т ў б о) – жаннатдаги ранг-баранг мевали ва хушбўй серсоя дарахт.

⁹ Д и л б а р – илоҳий тажалли чоғида дилни нуроний қилувчига дилбар дейилади.

¹⁰ У қ б о (У қ б и) – у дунё, охират.

Борча эл жаннат тилоса Тенгридин махшар
дами,
Мен жафочи хўбларнинг илкидин фарёду дод.
Ул қаду юзга Атойи мўътақидсен¹¹ дуняда,
Рости, йўктур сенингдек мухлиси пок эътикод.

¹¹ Мўътақид – эътикод қилувчи.

* * *

Кел, эй санамки, бўлди яна навбахору ийд –
Ким, хуштурур кишига висоли нигору ийд.

Бир лаҳза ол ниқоб юзунгдин қуёш бикин,
Жамъ айла анжуманда гулу лолазору ийд.

Бер журъае¹ бу ташнага лаълинг зилолидин,
Ийдеки, жамъ бўлса майи хушгувору² ийд.

Жон ўйнойин кўзунгнунг ики каъбатайнаина³,
Расмедурур қадим ҳамиша қимору ийд.

Жонинг учун Атойиға кўп берма интизор –
Ким, рухнунг азоби эрур интизору ийд.

¹ Журъа – қатра, қулгум.

² Хушгувор – хуштаъм, мазали, лаззатли.

³ Каъбатайн – нард ўйинидаги суяк тош.

* * *

Дилбаро, лаълинг майидур оби кавсардин¹
мурод,
Қоматинг сарви дағи тўбийи навбардин² мурод.

Бир назарда ғорат айлар юз кўнгулни зулм ила,
Кўзларингдур, эй санам, куффори³ Хайбардин⁴
мурод.

Ох, бир кун бу қаро бошимға не келтурғуси
Бу кўнгулким, истар ул зулфи муанбардин⁵
мурод.

Бори⁶ ханжар чекмасун нозук белинг,
ғамзанг етар,
Ғар мени ўлтурмак эрса ушбу ханжардин мурод.

Туҳмати хушкедурур уммонғаким, дур андадур,
Тишларинг дурдонасидур луълуи тардин⁷
мурод.

¹ О б и к а в с а р – кавсар суви.

² Н а в б а р – янги етилган дарахт; мажозан: навнихол маҳ-
суба.

³ К у ф ф о р – кофирлар.

⁴ Х а й б а р – 628 йили Муҳаммад алайҳиссалом забт эт-
ган қалъа.

⁵ М у а н б а р – хушбўй, муаттар.

⁶ Б о р – бу ерда: ғам, ташвиш.

⁷ Л у ъ л у и т а р – ялтироқ ва сержило марварид.

Мен талаб устинда ўлгумдур ситамкашлик била,
Ҳар нечаким, ҳосил ўлмас сен ситамгардин
мурод.

Мен бaсе мискинмену сиз ҳусн ила асру ғани⁸,
Айб эмас, кўз тутса мискинлар тавонгардин⁹
мурод.

Хўблар меҳру вафосидурки, ҳеч ким кўрмади,
Кимёгарлар¹⁰ деган кибрити аҳмардин¹¹ мурод.

Номуроде бўл, Атойи, дилбарунг йўлиндаким,
Дилбар-ўқтур¹² ошиқи содикка дилбардин мурод.

⁸ Ғани (й) – бой-бадавлат,

⁹ Тавонгар – 1) кучли, қудратли; 2) бой-бадавлат.

¹⁰ Кимёгар – ўтмишда оддий маъданларни олтину кумушга айлантириш йўллари излаган киши.

¹¹ Кибрити аҳмар – қизил ёқут.

¹² Ўқ – кучайтириш юкласи.

* * *

Одамни адамдинки, Худой айлади мавжуд,
Изхори жамолинг эди, бас, ғояти максуд.

Огзингни калом аҳлики, маъдум¹ ўқурлар,
Дерлар белинг отини маъдуму не мавжуд.

Мен хастани бир олқиш учун сўргонингиздин
Сизга не зиён бўлғай, агар бўлса манго суд².

Ўртангай эди нори янгоғинг ўтида кўнглум,
Жон дардиға себи зақанинг³ бўлмаса беҳбуд⁴.

Фирдавсийи Туси⁵ не шикоят қилиб эрди,
Гар хатти Аёз⁶ ўлмаса «Шохнома»и Маҳмуд⁷.

¹ Маъдум – йўқ, йўқлик.

² Суд – фойда, манфаат, наф.

³ Себи зақан – бағбақа.

⁴ Беҳбуд – 1) яхшилик, тўғрилиқ; 2) фойда, нажот.

⁵ Фирдавсийи Туси (й) – туслик машхур форс-тожик шоири Абулқосим Фирдавсий (934–1030).

⁶ Аёз – Маҳмуд Ғазнавийнинг аввал кули бўлиб, кейин хос надими, мусоҳибига айланган. Маҳмуд ва Аёз ўртасидаги шок ишқ Шарқ адабиётида кенг қуйланган.

⁷ Маҳмуд – ғазнавийлар давлати ҳукмдори Маҳмуд Ғазнавий (967–1030).

Соки(й)⁸ кетур ул оташи гулрангки, хуштур
Мушкин нафаси субҳ била замзамайи уд⁹.

Шоҳид¹⁰ била бир бўлса Атойиға не таъна,
Ваҳдат¹¹ йўлида экти гули шоҳиду машхуд¹².

⁸ Сокий деганда суфийлар Оллоҳни, Муҳаммад алайҳиссаломни, маъшукани, пир ёки комил инсонни назарда тутадилар. Сокий даврага май улашгани каби улар ҳам одамлар қалбига илоҳий файз багишлайдилар, ҳақиқий ишқ ўтини соладилар, ғайб маърифатидан баҳраманд этадилар.

⁹ У д – Ҳиндистон ва Бирмада ўсадиган новдалари қаҳваранг ва хушбўй дарахт. Уни хушбўй ҳид таратиши учун манқалга солиб тутатадилар.

¹⁰ Ш о х и д – ҳозир, далил, қалбдаги ҳолат, ғойиб бўлган нарсани кўрсатадиган ва қалбга ҳузур бахш этадиган нарсаси.

¹¹ В а ҳ д а т (Т а в ҳ и д) – Оллоҳ таолонинг бирлиги, ягоналиги. Бу тушунчага кўра борлиқ ягона бир вужуддан, оламдаги барча нарсалар унинг тажаллийси – намоён бўлишидан иборат.

¹² М а ш х у д – шоҳиднинг кўрсатгани, кўринадиган тажаллий.

* * *

Ҷишл сониъки¹, сунъидин² тажаллийи жамол
айлар,
Юзунг миръоти³ ҳуснидин юз изҳори камол
айлар.

Қаро зулфунг саводидин румузи⁴ куфр⁵ этиб
зоҳир⁶,
Энгингни⁷ Мустафо⁸ нури, менгингни ҳам
Билол⁹ айлар.

¹ Сониъ – Яратувчи, Худо.

² Сунъ – яратиш.

³ Миръот – ойина, кўзгу. Илоҳий мазҳар бўлган комил инсон қалби. Чунки ойина деганда, Оллоҳнинг зоти, сифатлари, номларига ишора қилинадика, уларнинг барчаси комил инсон қалбида акс этади.

⁴ Румуз – рамзлар, тимсоллар.

⁵ Куфр – тасаввуфда касрат оламининг зулми, дунё ташви, ваҳдатдан жудолик.

⁶ Зоҳир – 1) кўриниб турган, очик-ошкор, аён; 2) ташқи кўриниш, бирор нарсанинг сирти, таши.

⁷ Энг – юз, чехра.

⁸ Мустафо – сайланган, танланган. Муҳаммад алайҳиссаломнинг исмларидан бири.

⁹ Билол – ислом тарихидаги биринчи муаззин. Баланд, ширали, таъсирли овозга эга бўлган, асли ҳабашистонлик. Муҳаммад алайҳиссаломга бир неча йил муаззинлик қилган (шафоти – 641).

Халил¹⁰ ўғли бикин қурбон этарга ишқ
жонбозин,
Жамолингдин қилиб байрам, кошинг ёсин
ҳилол¹¹ айлар.

Ҳақиқатга либоси зоҳирийға эътибор ўлса,
Нега Мухтори Акрамнинг¹² либосин эски шол
айлар?

Муҳаббат шарбати гар нўш¹³ бирла созвор¹⁴ эрса,
Хусайни Карбалоға¹⁵ не учун қонин зилол айлар?

Жами Жамшиду Фағфуру¹⁶ Кайковуснунг¹⁷
божин
Ғанилиқ қахрамониндин кўзунгни поймол айлар.

¹⁰ Х а л и л ў ғ л и – Исмоил алайҳиссалом. Бу ерда Иброҳим алайҳиссаломнинг ўғли Исмоилни Худо йўлида қурбон қилиши воқеасига ишора қилинмоқда.

¹¹ Ҳ и л о л – уч кунлик ой; мажозан гўзалларнинг қайрилма қоши.

¹² М у х т о р и А к р а м – Муҳаммад алайҳиссалом.

¹³ Н ў ш – ичиш.

¹⁴ С о з в о р – бу ерда: сазовор.

¹⁵ Бу ерда Карбалода шаҳид бўлган Имом Хусайн кўзда тутилмоқда.

¹⁶ Ф а ғ ф у р – қадимги Хитой подшоҳларининг лақаби.

¹⁷ К а й к о в у с – қадимий Эроннинг каёнийлар сулоласига мансуб иккинчи ҳукмдор.

* * *

Улки, дерлар жумлайи оламда ғолиб хусн эрур,
Мунтаҳои¹ восили матлубу толиб² хусн эрур.

«Ахсани тавқим»³ ила «куллун жамилун»⁴
сиррини
Англагон орифға ҳозир бирла ғойиб хусн эрур.

«Кунту канзан»⁵ пардасинда орифу маъруфнунг⁶
Рамзини изҳор қилмоқликқа толиб хусн эрур.

Олами афлокда хуршиди оламтобни⁷
Айлагон султонун ҳам шоҳи кавокиб⁸ хусн эрур.

¹ Мунтаҳо – охир, интиҳо.

² Толиб – солиқ, мурид, йўловчи: тариқатга кириб, риёзат босқичларини босиб ўтиш орқали Худо сари сайр қилаётган киши.

³ Ахсани тақвим – Куръони каримдаги «Биз инсонни энг яхши шаклу шамоийлли қилиб яратдик», деган оятга ишора.

⁴ Куллун жамилун – барча гўзал, гаройиб нарса-лар.

⁵ Кунту канзан – Ҳадиси қудсийнинг бошланиш қисми бўлиб, унинг тўлиқ таржимаси шундай: «Эй одам фарзанди, албатта, мен (Илоҳ) бир махфий кон эдим. Бас, ирода қилдимки, ўзимни ошкор қилайин деб ва бутун халқни яратдим».

⁶ Маъруф – маълум, машхур.

⁷ Хуршиди оламтоб – оламни ёритувчи қуёш.

⁸ Кавокиб – юлдузлар.

Миср шаҳринда Зулайхони азиз Юсуф учун
Хор қилғон, ер тубиндин ҳам чикориб ҳусн эрур.

Қилгучи озодани⁹ банда, салотинни¹⁰ гадо,
Бир назарда мазҳари¹¹ жумла ажойиб ҳусн эрур.

Бу жамолеким, Атойи сизда кўрди, баъдазин
Унга хўблар не дегай, яъники соҳибҳусн эрур.

⁹ О з о д а – 1) эркин, озод, дунёвий боғлиқликлардан
бутулган; 2) жавонмард, эзгу хислатлар соҳиби.

¹⁰ С а л о т и н – султонлар, подшоҳлар.

¹¹ М а з ҳ а р – 1) кўриниш, зоҳир бўлиш; 2) акс.

* * *

Эй кўзи жайрон, қаро кирпуклари сайёдлар,
Кофири зулфунг неча қилғай манго бедодлар?

Ҳар замон ғарқи арактин эзилурлар чун набот,
Лабларингнинг инфиолидин баче каннодлар¹.

Ҳар бири турғон еринда қолди ҳайрон бандатек
Қоматингдин боғ ичинда сарву ҳам шамшодлар²,

Қўпмадинг ноз уйқусиндин, эй кўзи чўлпон,
даме,

Ҳар саҳар етти фалакка нолау фарёдлар.

Мен не теб тарки шаробу шоҳид айлайким, манга
Пири майхона³ азалдин қилди бу иршодлар⁴.

Сели ишқинг қўймади – ҳамвор⁵ қилди ер била,
Сабр қўйинда нечаким айладим бунёдлар.

Оразу зулфидин ўзга зикру фикринг йўқтурур,
Эй Атойи, қайда борди субҳу шом авродлар⁶.

¹ Қ а н н о д – қанд пиширувчи, шиннипаз, ҳалвогар.

² Ш а м ш о д – кичик ва хушбўй гулли, ҳамиша кўм-кўк яшнаб турадиган хушқомат ва чиройли дарахт.

³ П и р и м а й х о н а – тариқат пири, маънавий раҳбар.

⁴ И р ш о д – тўғри йўлни кўрсатиш, раҳнамолик қилиш, хидоят.

⁵ Ҳ а м в о р – баробар, теп-текис.

⁶ А в р о д – 1) бомдод намозидан сўнг ўқиладиган дуо ёки оят; 2) зикрлар, дуолар.

* * *

Юзунгдин равзай ризвон¹ бўлубтур,
Лабингдин чашмаи ҳайвон бўлубтур.

Жамолинг Мусҳафининг оятидин
Ҳадиси Юсуфи Канъон² бўлубтур.

Бурун худ бор эди ҳусну жамолинг
Ва лекин эмди сад³ чандон бўлубтур.

Азалда журъае томмиш лабингдин,
Бу кун оти жаҳонда жон бўлубтур.

Хино рангимудур бармокларингда,
Ё ошиқ ўлтурурда қон бўлубтур?

Мудом усрук⁴ ётур меҳроб ичинда,
Магар кофир кўзунг тархон⁵ бўлубтур?

¹ Р и з в о н – саккиз бихиштнинг бири: розилик ва мамнуният жаннати.

² Ю с у ф и К а н ъ о н – канъонлик Юсуф, яъни Юсуф пайғамбар.

³ С а д – юз.

⁴ У с р у к – маст, сархуш.

⁵ Т а р х о н – 1) подшоҳ томонидан бериладиган унвон бўлиб, унга сазовор бўлган кишилар солиқдан, урушга сафарбарликдан озод қилинган; 2) ўзбек элатларидан бирининг номи.

Қоронғу кечада киш жубба⁶ ичра,
Юзунг ою кўзунг чўлпон бўлубтур.

Таолаллоҳ⁷, зиҳи⁸ шакли шамойил –
Ки, олам ҳуснина ҳайрон бўлубтур.

Атойи моҳрухлар⁹ орзусинда
Фалактек асру саргардон бўлубтур.

⁶ К и ш ж у б б а – кундуз терисидан тикилган пўстин.

⁷ Т а о л а л л о ҳ – энг улуғ ва устун, олий Оллоҳ.

⁸ З и ҳ и – 1) гўзал, ёқимли, кўнгилга матлуб; 2) яхши, қандай яхши, офарин.

⁹ М о ҳ р у х – ой юзли, гўзал.

* * *

Ўтарда кўз учидинким, бирор назора қилур,
Хирад¹ чиқар йўлидин, ақлу хуш канора² қилур.

Недин кўнгулга севгулукни берди ҳаддин тош,
Ўшалки, ҳусн эли кўнглини санги хора³ қилур.

Карашмадин чу кўнгулнинг ярасина бутмас,
Не юракни жафо тиғи бирла пора қилур.

Кетурса хандаи ширинға лаъли майгунун⁴,
Юз йилғи шайх, валини шаробхора⁵ қилур.

Атойи сиррини ҳар неча ёшурур элдин,
Қизорга қон ёши юз ерда ошкора қилур.

¹ Х и р а д – ақл, идрок.

² К а н о р а (К а н о р) – 1) сохил, кирғок; 2) тараф, томон;
3) чет, бурч.

³ С а н г и х о р а – қатгиқ тош.

⁴ М а й г у н – май рангли, қизил.

⁵ Ш а р о б х о р а – шаробхўр, майхўр.

* * *

Дилбаро, келгилки, шавкунгдин қарорим
йўқтурур,
Тоқати ҳажру мажоли интизорим йўқтурур.

Эй Масиҳим, мен заифи хастадилни бир нафас
Сўрмасанг, ўлмактин ўзга қору борим¹ йўқтурур.

Қилча жоним бор – қилай ҳиндуйи² зулфунга
фидо,
Чун бу савдода, бегим, молу таворим йўқтурур.

Неча хоки роҳдек кўрсанг ракиблар кўзида,
Ҳақ билур, бир зарра кўнглумда ғуборим
йўқтурур.

Ишларинг чорлар мени кўргач эшикта, айб эмас –
Ким, улардин ўзга мушфику дўстдорим³
йўқтурур.

Эл юзинда боқма, деб ҳар дам юзумга сўйлагил,
Сен билурсен худ бу ишда ихтиёрим йўқтурур.

Ўлди ҳажрингдин Атойи, эй жафочи сангдил⁴,
Демадинг бир кун манинг ул хоксорим йўқтурур.

¹ К о р у б о р – ишлар, машғуликлар.

² Ҳ и н д у – ҳиндистонлик; мажозан: 1) қора, қора ранг;
2) қора хол.

³ Д ў с т д о р – дўст тутувчи, ошиқ.

⁴ С а н г д и л – кўнгли қаттиқ, бағритош, бераҳм, ситам-
гир.

* * *

Боқар оҳулайин ҳар ён ўшал икки қаро кўзлар,
Хаданги¹ ғамзасин отмоғ учун гўё қаро кўзлар.

Дилу жон сайд қилмоқда киши кўрмайтурур
ҳаргиз
Мунунгтек нозанин қошлар, анингтек дилрабо
кўзлар.

Бу ҳусну шевау шаклу малоҳатни тилаб топмас
Нечаким нозанинлар ичра ушбу мубтало кўзлар.

Висолинг давлатини, шукрилиллаҳким²,
бу кун топдик,
Бихиштеким, қиёмат маҳшаринда порсо³ кўзлар.

Атойининг хаёлотни маҳолин кўрки, хўбларнинг
Вафосизликларин билгач, яна меҳру вафо кўзлар.

¹ Х а д а н г – 1) ўқ, камон ўқи; 2) найза.

² Ш у к р и л и л л а ҳ – Оллоҳга шукр.

³ П о р с о – такводор, художўй.

* * *

Ой, хижил гул оразингдин бўстону боғлар,
Доларухсоринг фироки кўйди жонға доғлар.

Ой юзунг шавқинда тунлар то саҳаргаҳ ўлтуриб,
Бидуруб кўз машъалин, ёштин куярмен ёғлар.

Зулфунгу каддингни кўргач, боғбон айтур равон:
«Гул яғочи устида кўнмиш ажойиб зоғлар».

Кўзларинг ахволини сўрғил мени девонадин,
Сўрмағил оқилғаким, усрукни билмас соғлар.

Ул куёш юздин Атойи зарра айрилмас эди,
Гар аёғина фалак солмаса ғамдин боғлар.

* * *

Юзунг то пардадин зоҳир бўлубтур,
Санамлар ҳусн даъвосин кўюбтур.

Зиҳи ишрат, санинг усрук кўзинга –
Ки, ғулзор ичра хуш мажлис тузубтур.

Шакар оғзинг қошинда лаъл конин
Менгинг ҳиндулари сақлаб турубтур.

Талошмиш ғунча оғзинг бирла торлиқ,
Сабо оғзина ўғринча урубтур.

Ўта чиқти бағирдин тири¹ ғамзанг
Вале пайкони² жонда ўлтурубтур.

Фироқингнинг, магарким, жони йўқтур,
Мени сенсиз тирик мундоқ тутубтур.

Атойиға емак-ичмак керакмас –
Ки, ҳажринг илкида жондин тўюбтур.

¹ Т и р (Т и й р) – ўқ, камон ўқи.

² П а й к о н – 1) камон ўқининг учидаги учлик темир;
2) тиконнинг ўткир учи; 3) киприк.

* * *

Дилбар фироқида бу кўнгул хастаҳол эрур,
Ҳамрози¹ дарду ҳамдами ранжу² малол эрур.

Шаксиз бу кун ўлармен анинг фурқатиндаким³,
Жонсиз киши жаҳонда тирилмак маҳол эрур.

Боғу биҳишту кавсару тўбики, дерлар эл,
Ушшоқ мазҳабинда замони висол эрур.

Юсуф юзи, қудуқ зақани бор, сочи расан,
Нсо дамию Хизру хат, эрни⁴ зулол эрур.

Ҳар маърифатки, шайх они таҳқиқ⁵ сўзи дер,
Билмас муники, маънийи ул зулфу хол эрур.

Бир қилча ишқ ҳолатидин топмади вукуф⁶,
Муфтийи мадрасаки, иши қилу қол эрур.

Гим кунжида Атойи бикин бўлмайин хароб
Ганжи⁷ висол истамангизким, хаёл эрур.

¹ Ҳ а м р о з – сирдош, яқин дўст.

² Р а н ж – 1) машаққат, қийинчилик; 2) азоб, алам, дард.

³ Ф у р қ а т – жудолик, айрилиқ, ҳижрон.

⁴ Э р н (И р н) – лаб.

⁵ Т а ҳ қ и қ – нарсанинг моҳиятини билиш, ҳақиқатга етиш. Тасаввуфда банданинг ҳақиқатни кашф этиш учун қиладиган саъю ҳаракати.

⁶ В у қ у ф – воқиф, хабардор, огоҳ.

⁷ Г а н ж – бойлик, ҳазина.

* * *

Ширин лабики, жон яросиға намак¹ солур,
Жондур ё жони жонки, кўнгул ичра шак солур.

Тухқиқи ошиқ ўлғуси таклидидин жудо
Уи дамки, ёр ўтарда ғамдин маҳак² солур.

Тивн этма, муддаи, манга бағримни қон кўруб,
Бу ишқдурки, шери нар³ анда юрак солур.

Ҳар субҳидамки, машъали машриқ⁴ қилур
тулуб⁵,
Ҳижрон ўтидурурки, юракка фалак солур.

Севса агар Атойи рақибин ажаб эмас,
«Ким эясин⁶ оғизлар, итига сўнғак солур».

¹ Намак – туз.

² Маҳак – олтин-кумушга суртилиб, уларнинг асл ё сох-
таинигини аниқлайдиган тош; синов тоши.

³ Нар – эркак.

⁴ Машриқ – шарқ, кунчиқар.

⁵ Тулуб – чиқиш, кўриниш (ой, куёш).

⁶ Эя – эга.

* * *

Мушкин хатики, чашмаи ҳайвон наботидур,
Парвона жон ангаки, тириклик баротидур¹.

Ул шахсувор тиркашининг ўқининг юнги
Жон қушининг тириклата кесган қанотидур.

Ҳар кимки, ичмади лаби оби ҳаётидин
Бир маййитедурурким, онинг ҳайй² отидур.

Кўнглумни ўзбак ўлжаси қилди қиё боқиб,
Бу хон уруғи қайси улуснинг қиётидур³.

Етмасму бир Атойиға, эл хусн ила ғани,
Кўз учидин назарки, жамолинг закотидур⁴.

¹ Барот – ёрлик қогози, гуноҳнинг кечирилгани ҳақидаги ҳужжат.

² Ҳайй – тирик, барҳаёт.

³ Қиёт – ўзбек уруғларидан бири.

⁴ Закот – ислом динида мухтожлар фойдаси учун ҳар йили умумий даромаднинг қирқдан бир улуши миқдорида бериладиган солиқ.

* * *

Тубийи жаннатки, дерлар, қомати болосидур¹,
Фигнаи даври камар² ҳам наргиси³ шахлосидур.

Бандани ҳажр илкидин қилғон фақиру зору хор,
Гояти нозу такаббур бирла истиғносидур.

Шик мулкинда асир этган мўғул ўлжосидек —
Ҳаста кўнглумни хитойи кўзлари яғмосидур⁴.

Рум⁵ элинда бир ажаб ҳинду тушубтур холиким,
Нофайи Чину Хутан бир камтарин лолосидур⁶.

Хоки рохидур Атойи, кўйидин манъ этмангиз,
Чун анинг ул бўстону жаннат ул-маъвосидур.

¹ Б о л о — тик, баланд, юксак.

² Д а в р и к а м а р — эски нужум илмига кўра, етти сайё-
ранинг охирги айланиш даври бўлиб, улардан ҳар бирининг
айланиши етти минг йилни ташкил этади; умуман, ойнинг
айланиши.

³ Н а р г и с — бўтакўз; мажозан: маъшуқанинг кўзи.

⁴ Я ғ м о — талон-торож, ғорат.

⁵ Р у м — ўрта асрларда Кичик Осиё (Византия) ва Греция
ерлари шундай аталган.

⁶ Л о л о — бу ерда: қул, банда, хизматкор.

* * *

Усрук кўзунгки, жону кўнгулдин кабоби бор,
Ҳар гўшада манинг киби юз минг хароби бор.

Гашти чаман қилурда арақ¹ қилса энгларинг,
Барги гуледурурки, юзинда гулоби² бор.

Хуршиди³ ховарийни юзунг инфиолидин
Ҳар куни туғорда, кўрки, нелар, изтироби бор.

Жон комини⁴ шакар бикин айлар ачиғланиб,
Ширин лабингки, қанду асалдин унноби⁵ бор.

Ҳаққо, қилур эдим бу тўкуз хаймадин⁶ видоъ,
Бўйнулумда, нетайин, қаро зулфунг таноби бор.

Дарёедурур кўзум ёши ҳажрингдаким, бу кун
Юзинда мисли қуббаи гардун ҳубоби⁷ бор.

Хўблар эшикида бу гадоеға обрўй –
Хоки юзининг устида чашми⁸ пуроби⁹ бор.

¹ А р а қ – тер.

² Г у л о б – 1) гул суви, атиргул япроқларидан олинадиган хушбўй ичимлик; 2) кўз ёши.

³ Х у р ш и д – куёш, офтоб.

⁴ К о м – 1) оғиз, танглай; 2) мурод, мақсад, орзу, тилак.

⁵ У н н о б – чилонжийда; қизил лаб.

⁶ Х а й м а – чодир.

⁷ Ҳ у б о б – кўпик, пуфакча.

⁸ Ч а ш м – кўз.

⁹ П у р о б – бу ерда: ёшга тўла.

* * *

Дии бегим, ушбу юз дегул¹, шамс била
камармудур?

Дии бегим, ушбу сўз дегул, шахд била
шакармудур?

Кўз учидин қиё-қиё шева била бокишларинг
Жон тамурин киёр учун тигму ё назармудур?

Боди сабоки², келтурур жонга сочинг насимини,
Шаҳри Сабонинг³ элчиси Худхуди⁴
хушхабармудур?

Зулфи муанбарингким, ул кўздин учар узун кеча,
Сарви сиҳининг⁵ устида зоғу абири тармудур?⁶

Зорию нола кам қилай, рост айт, эй посбон,
Итларинга бу ноладин ҳар кеча дарди сармудур?

¹ Дегул – эмас.

² Боди сабо – тонг ели.

³ Сабо – Қоф тоғидаги афсонавий шаҳар, парилар макони. Унинг ҳукмдори гўзал Билқисга Сулаймон пайғамбар ошиқ бўлган.

⁴ Худхуд – попишак.

⁵ Сарви сиҳи – тик ва баланд сарв; мажозан: баланд бўйли, хушқомат махбуба.

⁶ Абири тар – тоза ва асл абир. Абир – сандал, гулоб, мушк ва заъфарондан тайёрланадиган қора рангли кунбўй модда.

Лаъли лабинг хаёлидин бир гузар⁷
айлайн дедим,
Жони азиздин вале одамиға гузармудур?

Сўрсанг Атойи ҳолидин нетти, эй подшоҳи ҳусн,
Лутфу карам гадойиға Тенгри учун зарармудур?

⁷ Гузар – ўтиш, кечиш.

* * *

Бу элда бордур икки моҳпайкар¹,
Бири қанду бириси шахду шаккар.

Бирининг орази хуршиди тобон,
Бирининг кўзлари куффори Хайбар.

Бирининг зулфу холи донаву дом,
Бирининг қомати сарву санубар².

Бирининг лаблари ёқути сероб³,
Бирининг тишлари покиза гавҳар.

Бирининг ғабғабидур⁴ себи сиймин⁵,
Бирининг икки бодоми⁶ муқашшар⁷.

Бири султони иқлими малоҳат,
Бири ҳусн элида Хоқону⁸ Қайсар⁹.

¹ Моҳпайкар – ой юзли, гўзал.

² Санубар (Санавбар, Санобар) – хушқомат
цираҳт.

³ Сероб – бу ерда: дурахшон, порлок.

⁴ Ғабғаб – ияк, бағбақа.

⁵ Себи сиймин – кумуш олма.

⁶ Бодом – бу ерда: маъшуқанинг бодом шаклидаги кўзи
назарда тутилмоқда.

⁷ Муқашшар – пўстидан ажратилган.

⁸ Хоқон – улуг подшоҳ, хонлар хони; турк ва мўғул под-
шоҳларининг лақаби.

⁹ Қайсар – Рум ва Юнон подшоҳларининг лақаби.

Бирининг ғамзаси жарроҳи устод,
Бирининг қирпиғи алмосу ханжар.

Бирининг икки қошидур янги ой,
Бирининг талъатидур ийди акбар.

Бирига чоқару¹⁰ банда Атойи,
Бирига ходиму дойи¹¹ камтар.

¹⁰ Ч о қ а р – хизматкор.

¹¹ Д о и й – дуоғуй.

* * *

Эй камоли хусни Юсуфдин жамолинг ёдгор,
Бўлди ҳажрингдин биайних¹ кўзларим
Яъкубвор².

Интизорингда агарчи ўртанур жоним вале
Умгаларнинг васлидин хушроқ манга бу интизор.

Биндани ўлтургали ғамзангга не ташвишдур,
Чунки мен сенсиз тирилгандин ўлубмен
шармисор.

Қилсалар маҳшарда эл тақвою тоат бирла фахр,
Мен сенинг ишқинг била қилғумдур ул дам
ифтихор.

Тенгридин йўқму умидинг, нетти, мен маҳрумни
Индаи васлинг била қилсанг мени уммидвор.

Гинадин жонга нетарсиз севдунг
ул кофирни деб,
Бу кўнгулдур, эй мусулмонлар, манга не ихтиёр?!

Ҳар замон чиксанг хиромон, эл кўзи тушса санга,
Гуссадин ул дам Атойининг магар жони чиқор?

¹ Би айних – худди, худди ўзи, айнан.

² Яъкубвор – Яъкуб каби. Бу ерда севимли жигарбан-
ни Юсуф ҳажрида йиғлай-йиғлай кўзи кўр бўлиб қолган
Яъкуб алайҳиссалом кўзда тутилмоқда.

* * *

Юзунгни киблайи аҳбоб¹ дерлар,
Кошингни киблайи мехроб дерлар.

Лабингға ташна бўлғон аҳли диллар
Юзунгни лолаи сероб дерлар.

Хату холингниким, жон нухасидур,
Хатоедурки, мушки ноб² дерлар.

Санинг сиймин танингнинг ҳасратидин
Кўзумнинг ёшини симоб³ дерлар.

Мўғул, Чин кўзларинг ёшим кўлини
Ироқдин кўрсалар қувоб дерлар.

Бу гамдин хаста бўлдумким, халойиқ
Лабингни шарбати унноб дерлар.

Эшикингни очайин йиғламоқдин —
Ки, ёмғур ёғса, фатҳи боб⁴ дерлар.

Кўнгул нақдин олурда ғамзангизни
Ажойиб жодуйи куллоб дерлар.

Атойини кулум дебтур ўшал ой,
Бале, кўктин энар алқоб⁵ дерлар.

¹ А х б о б — дўстлар.

² Н о б — тоза, тиниқ, соф.

³ С и м о б — кумуш ранг кимёвий элемент. Мумтоз шеърятда бетоқатлик, беқарорлик рамзи ва кўз ёши тимсоли бўлиб келади.

⁴ Б о б — эшик.

⁵ А л қ о б — бу ерда: мактов сўзлар.

* * *

Неча жонимға сендин дарду ғамдур?!
Магар мехринг жафо, лутфунг ситамдур.

Мухибларга жафо қилмоқ ёзуксиз
Мухаббат йўлида бисёр камдур.

Манга душвор¹ эрур сенсиз тирилмак,
Санга мен бўлмасам, эй жон, не ғамдур?!

Неча жонимға тегдинг ваъда бирла,
Кечар дунё, вафо қил, дам бу дамдур.

Кўзунг, зулфунг била оғзинг ғаминда
Вужудим хосили айни адамдур.

Гунаҳ қилдимки, ҳажрингда тирилдим
Вале мендин гуноҳ, сендин карамдур.

Атойи ушбу йўлда хок бўлса,
Муроди хўблардин бир қадамдур.

¹ Д у ш в о р – қийин, мушкул, оғир.

* * *

Кўнгул то бўлди зулфунгга ғирифтор,
Паришонлиқ манго боргонча ортор.

Кўзунг фикринда кўргузсам, мунажжим
Кўруб айтурки, мунда бир бало бор.

Хаёли оразинг ҳар кеча ойтёк
Кўзум гирдобида олмоҳи¹ ўйнор.

Сочинг савдосида тунлар уюмен
Вале не суд, чун йўқ бахти бедор.

Агар маҳбуб бор бўлса муҳибқа,
Не ғам, гар жумла олам бўлса ағёр².

Фироқингда базе осондур ўлмак
Вале сенсиз тирилмак, эй сарв, душвор.

Атойиға биҳишти жовидондур
Севар ёри била бир лаҳза дийдор.

¹ О л м о ҳ и – кизил балик; мажозан: қонли кўз қорачиги.

² А ғ ё р – бегоналар, бошқалар, рақиблар.

* * *

Не деб тўлун ой юзунг ила ҳусн талошур?
Сен ҳусн иласен, чунки куёшдин доғи машхур.

Ҳусн ичра кусурун билибон то дами маҳшар
Бинунди юзунг хижлатидин жаннат аро хур.

Сархушлуғининг айнида юз шеваси бирла,
Үйнарда кўзунг титраса, дегай киши махмур¹.

Жононаи дилдор баче бор бу улуста,
Лекин кўнгул олмоқ, санамо, сизга ярошур.

Икки кўзунг устинда қошинг фитнага фитна,
Сарви қадинг устида юзунг нурун ало нур².

Инглаб юзунгуздин олайн зулф ниқобин,
Гул яхши очилмас кечалар ёғмаса ёмғур.

Хўблар юзида чунки кўрар Тенгри жамолин,
Гар сажда қилур сизга, Атойиға даводур.

¹ Махмур — маст, хумор.

² Нурун ало нур — нур устига нур, кўнгилдагидан қим аъло.

* * *

Мени девона қилғон бир паридур —
Ки, инсону малакнинг дилбаридур.

Кўзига мунтазир Зухра сахарлар,
Юзига субҳи содиқ¹ муштаридур².

Юзи ҳусн ичра Юсуфча туман минг
Вале зулфи Сулаймон лашкаридур.

Равон бўлса, тирилтур юз ўлукни,
Магарким, қомати жон пайкаридур³.

Муаттар айлаган жоним димоғин
Хати мушкину⁴ холи анбаридур⁵.

Кўзум ёшини ҳар дам дона-дона
Сочирғон канди лаъли тишларидур.

Сени ул сарви дилжў⁶ кўзга илмас,
Атойи неча ушбу жавдаридур⁷.

¹ С у б ҳ и с о д и қ — ҳақиқий тонг, тонг отиш пайти.

² М у ш т а р и (й) — харидор.

³ П а й к а р — 1) жусса, гавда; 2) сурат, шакл, кўриниш;
3) юз, чеҳра, жамол.

⁴ М у ш к и н — мушқ ҳидли, хушбўй.

⁵ А н б а р — кўпроқ Ҳинд ва Тинч уммонларидаги анбар балиғи (қашалот)нинг ошқозони ёки ичагида ҳосил бўладиган мумсимон кулранг ва хушбўй модда.

⁶ Д и л ж ў — кўнгил овловчи, кўнгилга тасалли берувчи.

⁷ Ж а в д а р — қора буғдой.

* * *

Кўзунг даври камар айёрасидур,
Бало афлокининг сайёрасидур.

Агарчи жони ширинимдур оғзинг
Вале шакар лабинг жон порасидур.

Кўзум ёшини ҳар дам айлаган қон
Юзунгнунг лоладек рухсорасидур.

Тажалли юзи покиза назарға
Замоне ой юзунг наззорасидур.

Умидим шишасин васлинг йўлинда
Ушотқон хира кўнглунг хорасидур¹.

Гадомен васлинга – не чора айлай –
Ки, султонлар бу иш бечорасидур.

Атойи ҳолидин сўрғонга айтинг:
«Санамлар кўйининг авворасидур».

¹ Х о р а – тош, қаттиқ тош; гранит.

* * *

Хидматингда билмон, эй дилдор, тақсирим¹
недур –
Ким, мени қилдинг мунунгдек зор, тақсирим
недур?

Аҳду паймон айладинг аввал иноятлар қилиб,
Бўлдуңг охир бир йўли безор, тақсирим недур?

Сен агар ўзга бўлубсен, мен ҳамон кулмен вале
То абад тобуғда² хидматкор, тақсирим недур?

Бовужудиким³, билурсен, ёри содикмен санга,
Ҳар замон дерсен мени ағёр, тақсирим недур?

Ёзғурурсенким, Атойи, сен фузул⁴ қулсен вале
Жуз⁵ умиди давлати дийдор, тақсирим недур?

¹ Тақсир – айб, хаго, нуқсон.

² То буғ – 1) итоат қилиш, бўйсунуш; 2) хузур, олд.

³ Бовужуд – шундай бўлса-да, шундай экан; агарчи, қисқаси.

⁴ Фузул – 1) тили узун, сергап; 2) ортиқча нарсани талаб қилиш; 3) рақиб.

⁵ Жуз – бўлак, бошқа, ўзга.

* * *

Ошиқ¹ кишининг хотири ғамнок² керактур,
Жон пираҳани дилбар учун чок керактур.

Кўз юзини ёшим била юй сизни кўрарда –
Ким, пок санамга назари пок керактур.

Қошин³ ёйини тўр чекайин дер киши менга,
Сир то⁴ қадами хоки бикин хок керактур.

Ҳонингни қабул айлади мақбул кўзунгким,
Турк онлида бир ҳиндуйи чолок⁵ керактур.

Ҳоҷр оғусидин жониға етти кўнгул охир,
Липъингдин анга қатрайи тарёк⁶ керактур.

¹ Ошиқ – илоҳий жамол ва камолга ошуфта бўлиб, тамоми жидду жаҳд билан Ҳақ таолони изловчи киши.

² Ғамнок – ғамгин, қайғули.

³ Қош – илоҳий ва моддий олам чегараси. Пайвасталиги – Оллоҳ ва оламнинг ягоналигини, қайрилмалиги – сўфий ақидадаги нафс ва кибрни, узун ва қалинлиги Ҳақ йўлининг узун ва мураккаблигини билдиради.

⁴ Сарто – бошдан то.

⁵ Чолок – чакқон, тез. Бу ерда ошиқнинг қонини тўкиши шундан кўз туркка, қоралигига кўра хол ҳиндуга ўхшатиш моқда.

⁶ Тарёк – захарни даф қиладиган дори.

Оқил не билур сурати матбуъингиз, онин
Бу маъниға бир ўзгача идрок керактур.

Назм баҳрина чўм, қаърина ет дуртек, Атойи,
Дарё юзина чун хасу хошок керактур.

* * *

Сени бир комати шамшод ўқурлар,
Ғаминг бирла кўнгулни шод ўқурлар.

Мену рухсори зулфунг зикру фикри,
Халойиқ субҳу шом аврод ўқурлар.

Кўнгуллар қушларин сайд этмак ичра
Кўзунг шаҳбозини¹ сайёд ўқурлар.

Муҳаббат шаръида² хўблар қулини
Ниҳоли сарвтек озод ўқурлар.

Насиме ёр кўйиндин топилса,
Сулаймон мулкини барбод ўқурлар.

Даме маҳбубсиз ошиқ ҳаётин
Агар Хизр эрса, бибунёд³ ўқурлар.

Атойини гадолар ичра мазлум,
Сени шоҳаншаҳи бедод⁴ ўқурлар.

¹ Шаҳбоз – лочин.

² Шаръ – 1) шарият, ислом қонун-қоидалари; 2) йўл, маслак, тартиб-қоида.

³ Бибунёд – 1) асоси мустаҳкам эмас, бўш, сусти; 2) азалий эмас, абадий эмас;

⁴ Бедод – адолатсиз, золим, ситамгар.

* * *

Ким кўрди кўзунг хасратида мен киби бемор?
Жон ғамзада¹, бағри тўла қон, кўнгли гирифтор?

Ул кунки, келиб гашти чаман қилдингу бординг.
Насрин яқосин пора килиб қолди-ю, гул зор.

Учмоқта² юз қатла киёмат бўлур эрди
Тўбида агар бўлса бу қомат била рафтор³.

Васлинг талаб этмай, нетайин, Тенгри азалдин
Матлуб яратти сени, мен қулни талабгор.

Ё ишқ балоси манга, ё жаври замона,
Ё ёр жафоси манга, ё ғуссайи ағёр?

Ёрим кечаларким, май ичиб, оҳ урармен,
Билмас киши сирримни, магар олими асрор⁴.

Майл этмас Атойи чаману боғ аро сенсиз,
Жаннатни қачон кўзга илар ошики дийдор?⁵

¹ Ғамзада – гамгин, қайғули.

² Учмоқ – жаннат.

³ Рафтор – бу ерда: юриш, хиром этиш.

⁴ Олими асрор – ғайб сирларини билувчи, яъни Худо.

⁵ Маълумки, Оллоҳ таоло жаннатда ўзининг хос бандаларига жамолини кўрсатишни ваъда қилган – бу ерда шунга ишора қилинмоқда.

* * *

Юз сори бўлди равон икки кўзумдин жўйбор,
Сирви дилжўюм, не бўлди, бир буён қилсанг
гузор.

Сен ўшал султони ҳуснсенки, бўстонлар аро
Дивлатингдин гул эшигин ел очибон, ел (ёпор).

Бўлди бағрим сув ғамингдин, яхшилик қил,
сол суға,
Охир, эй гул, хирманин, албатга, ҳар эккан ўрор.

Қилди жонимға мени ширин лабинг завқи, бале,
Бу масалдурким, киши бол тутса, бормоғин ёлор.

Дивлатингдин кўкка етти барча қулларнинг
боши,
Ушбу не толеьдур, ойим, бизга етсанг, тонг отор?

Оғзингизни ҳар неча сўрдум, тиладим,
топмадим,
Гўё бу сўз ғалатдурким, тилаганлар топор.

Ўлфунгиздин гар Атойи бошқа кўрса,
не ажаб –
Ким, кўрармен бир синоғонни яна икки синор.

* * *

Сўзласа, оғзидин шаккар кўрунур,
Садафи лаълидин гавҳар кўрунур.

Толеъимни юзи била кўрсам,
Кўзу қошинда юз назар кўрунур.

Янги ой қошлари хижолатидин
Ойларда бирор-бирор кўрунур.

Белини ҳар нечаким, синчиласам,
Кўзларимга ҳамин¹ камар кўрунур.

Юзи қошинда, тонг эмас², тўлун ой,
Агар ситорае³ саҳар кўрунур.

Манфаатдур манго санам дарди,
Агар эл қошинда зарар кўрунур.

Бу Атойи кўзунг хаёлинда
Доимо масту беҳабар кўрунур.

¹ Ҳ а м и н – шу, ўша.

² Т о н г э м а с – ажаб эмас.

³ С и т о р а – юлдуз.

* * *

Яноғунг равзанунг жаннат гулидур,
Бўюнг тўби, лабинг кавсар елидур.

Кўзунг наргис, юзунг насрину зулфунг
Гулистони Эрамнинг сунбулидур.

Азалдин то абад жон андалиби
Жамолинг гулшанининг булбулидур.

Сабо Довуди¹ зулфунгдин ўтарда
Сулаймон лашкарининг гулғулидур².

Атойини агар оламға сотсанг,
Сот, эй зоҳидки, ул хўблар кулидур.

¹ Д о в у д – Довуд пайғамбар: у тенги йўқ овоз соҳиби бўлиб, Забурни тиловат қилганда қушлар кўкда муаллақ қотиб, тоғлар ҳам бирга қироат қилар экан. Бу ерда тонг елининг шифис овози Довуд алайҳиссалом овозига нисбат берилмоқда.

² Ғ у л ғ у л – шовқин-сурон.

* * *

Ўртанди гул юзинг ўтидин лолазорлар,
Ёлғуз не лола, балки, анингдек ҳазорлар¹.

Нахли² қадингни кўрса чаман ичра сарвтек,
Бош индуруб, тавозеъ этарлар чинорлар.

Зулфу рухунг дуоси манга дарди жон эди,
Ул кунки, жамъ эмас эди лайлу наҳорлар³.

Холинг абири куллуғина муътариф⁴ бўлуб,
Зулфунг чинида⁵ бости учун мушкборлар⁶.

Ўлтурса қошу кўзи мени, хатм қилгасен⁷,
Пайваста «Сод» сурасин⁸, эй ҳақгузорлар⁹.

¹ Ҳ а з о р – минг.

² Н а х л – қўчат, ниҳол, дарахт.

³ Л а й л у н а ҳ о р – кеча-кундуз.

⁴ М у ъ т а р и ф – тан олган, иқрор.

⁵ Ч и н – бу ерда: мавж, тўлқин.

⁶ М у ш к б о р – мушк ёғдирувчи.

⁷ Х а т м қ и л м о қ – бу ерда: ўқимоқ.

⁸ С о д – Қуръони каримнинг 38-сураси. Бу сурада, жумладан, кофирларнинг мусулмонларга етказган азиятлари хусусида сўз боради. Шоир маъшуканинг қошу кўзидан етадиган жабрни шунга қиёс қилмоқда.

⁹ Ҳ а қ г у з о р – инсоф ва адолат юзасидан иш қилувчи, одил.

Хусен улдурки, бўлса анинг лутфу сийрати¹⁰,
Сурагқа боқса том, дағи бордур нигорлар.

Хўбларки, васл лойиқи кўрмас Атойини,
Норе назарни кўз учидин не аёрлар?

¹⁰ С и й р а т – юриш-туриш, одат, ахлоқ, табиат.

* * *

Ул санамким, сув якосинда паритек ўлтурур,
Гояти нозуклукидин сув била ютса бўлур.

То магарким, салсабил¹ обина жавлоне қила,
Келди жаннат равзасиндин оби кавсар сори хур.

Ул иликким, сувдан ориқтур, ю(в)мас они суда,
Балки сувни пок бўлсун деб илики бирла юр².

Эмди билдим, рост эрмиш,
балки кўрдим кўз била,
Улки дерлар сув кизи, гоҳ-гоҳ кўзга кўринур.

Қошларинг ёсин Атойи кўргали хусн ичра тоқ,
Субҳидам меҳробларда сураи «Ёсин»³ ўкур.

¹ С а л с а б и л – тоза, тиник, муздек оқар сув.

² Ю р – ювар.

³ Ё с и н – Куръони каримнинг 36-сураси. Муҳаммад алайҳиссалом: «Албатта, ҳар бир нарсанинг қалби бордир. Куръоннинг қалби «Ёсин»дир. Мен бу сурани умматимдан ҳар бир кишининг қалбида бўлишини истар эдим», деб лутф эткан эканлар.

* * *

Лабинг қоним тўқарга ташналабтур,
Дами Исою ўлтурмак ажабтур.

Кўтармак бошни маҳбуб эшикидин
Муҳаббат бобида тарки адабтур.

Мени ўлтур вале қовма қошингдин –
Ким, энчу қулни қовмоқ бесабабтур.

Манга васлинг қачон етсун, билурмен,
Вале ошиқ иши саъю талабтур.

Атойи қулға бир лутф айламассен,
Ҳало¹, бек ўғли, мунча не ғазабтур?!

¹ Х а л о – нидо калимаси: эй, хой.

* * *

Сочинг чун лайлат ул-қадру¹ юзунг чун субҳи
содиқтур).

Бу шому субҳунга тун-кун кўнгул жон бирла
ошиқтур)

Малоҳат хильатин² хўблар агарчи кийдилар,
кўрдук,

Уларга қисқадур, аммо сенинг қадддингга
лойиқтур.

Манга сенсиз тирилгандин ўлум юз қатла
ортуқроқ,

Бу сўзда, Ҳақ билур, кўнглум тилим бирла
мувофиқтур.

Санга менсиз не гам, жоноки, мантек ошиқинг
юз мині;

Вале Узродин айрилмоқ балойи жони Вомиқтур.

Муҳаббат даъвисин қилгон кишининг борча
манзилда

¹ Л а й л а т у л - қ а д р — кадр кечаси. Бу тунда қилинадиган ибодат минг бир ибодатдан афзал бўлиб, киши нима ният қилса, ижобат бўлар экан.

² Х и л ь а т — уст кийим, ёпинчиқ, сарпо.

Мухолифликни³ тарк айлаб,
мақоми бенаволиктур⁴.

Бу кун васлингни тарк айлаб, тилар жаннатни
зохидлар,
Тарурлар насяға нақдин — бу не нодон
халойиктур?

Атойи, кеч бу дунёдин, алойик⁵ таркини қилким,
Салот⁶ савм⁷ ошиққа бу кун тарки алойиктур.

³ Мухолиф — қарши, душман.

⁴ Бенаво — 1) фақир, ғариб, нотавон; 2) махрум, бебахра.

⁵ Алойик — боғлиқлик, алоқа, муносабат.

⁶ Салот — намоз, ибодат.

⁷ Савм — рўза.

* * *

Сени хусн ичра ойдин пок дерлар,
Мени меҳринг йўлинда хок дерлар.

Мунажжимлар кўруб ширин юзунгни,
Шарафдин хисрави¹ афлок дерлар.

Суман² пираҳанингда рашк элтиб,
Килур гултек яқосин чок дерлар.

Ўшал туркона кўзлар куллуғинда
Менгинг ҳиндуларин чолок дерлар.

Сочинг занжирини девонадан сўр –
Ки, қилмиш ақл ани идрок дерлар.

Агар бўлса висолингдин умиде,
Фирокинг заҳрини тарёк дерлар.

¹ Х и с р а в – подшоҳ, ҳукмдор.

² С у м а н – оқ ва хушбўй гул, ёсуман, ёсмин.

* * *

Наргис кўзунгки, қошида боғу баҳори бор,
Жону кўнгулни олса, мунок¹ ихтиёри бор.

Хусну малоҳату караму лутф бобидин
Юсуфда бири бўлса, бегим, сизда бори бор.

Ноги Эрамда, балки бихишт ичра бир нафас
Сенсиз бу банданингки, не сабру қарори бор.

Искандари² замондурур, Кайкубоди³ вақт
Ҳар кишинингки, кўнгли тилаган нигори бор.

Босқон изинг тўзини Атойи кўзи учун
Нестар, йўлунгда шому саҳар итизори бор.

¹ М у н о к – мундай, бундай.

² И с к а н д а р – Шарқда Искандар Зулқарнайн номи билан минхур македониялик саркарда ва давлат арбоби Александр Македонский (милоддан аввалги – 356–323).

³ К а й к у б о д – қадимги Эроннинг каёнийлар сулоласига теъс солган шох.

* * *

Сочинг ялдо¹ туни, анлинг² сахардур,
Кўзунг Зухра, юзунг шамсу қамардур.

Парисен хусну лутф ичра, малак ҳам,
Хатодурким, сени дерлар башардур.

Агарчи куйди жон ишқинг ўтинда,
Кўнгул аҳволи ҳам андин батардур.

Қошинг гар жон тилар, кўз бирла айтай,
Кўзунг кўнглум олур уш³ дар⁴ назардур.

Ўшал гулгун⁵ қочар устинда хоки,
Ажаб ҳиндуе, жон олиб қочардур.

Узундур қиссаяи зулфунг валекин,
Чу сўз оғзингга етти мухтасардур⁶.

Атойининг қабул эт қилча жонин,
Агарчи бир муҳаққар⁷ моҳазардур⁸.

¹ Я л д о – қишнинг энг узун кечаси – 22 декабрга тўғри келади. Мажозан: ўта қоронғи ва зулмат.

² Бу сўз қўл маъносида келган бўлиши керак.

³ У ш – ўрнига кўра ушбу, мана, дир, шу тобда маъноларини билдиради.

⁴ Д а р – ўрин-пайт келишиги кўшимчаси: -да.

⁵ Г у л г у н – гул рангли, қизил.

⁶ М у х т а с а р – қисқа, ихчам, лўнда.

⁷ М у ҳ а қ қ а р – ҳақир, арзимас.

⁸ М о ҳ а з а р – тайёр ва мавжуд нарс.

* * *

Марҳабо ул жонким, анинг сен бикин
жонони бор,
Сояйи сарви қадингдин умри жовидони бор.

Мен эмасмен ёлғузун вола¹ кўзинг фаттомина²,
Гушаларда юз менингдек волаву ҳайрони бор.

Оташин лаълингни кўнглум севганиндин
ёзгуруб,

Неча куйдурдинг мени, охир кишини жони бор.

Не ажаб, гар бир кун ул тутса ўзин кўктин азиз –
Ким, санингтеқ андин ортиқ кўзлари
чўлпони бор.

Ҳеч кофар³ куфрини жамъ этмади иймон ила,
Турфа кофардур кўзингким, куфр ила иймони
бор.

Зулм ила, ҳошо⁴, буза олғай кўнгул шахрин
рақиб,
Хосса ул шахреким, онинг сен бикин султони бор.

Гарчи йўқ сўздур Атоғий, шаккар оғзинг фикрида,
Сориг олгунтек юзинда юз дури ғалтони⁵ бор.

¹ В о л а – ошиқ, мафтун, шайдо.

² Ф а т т о н – фитна солувчи, мафтун қилувчи, жозибали.

³ К о ф а р – кофир.

⁴ Ҳ о ш о – нидо калимаси: Худо сақласин; асло, ҳеч қачон.

⁵ Д у р и ғ а л т о н – юмалоқ дур.

* * *

Ёз фаслидур вале мен ёрсиз,
Андалиби зормен гулзорсиз.

Кўрмадук гесуларинг¹ занжиридин
Ҳалкайи зуҳходни² зуннорсиз.

Сарв ўтканма³ кадин, беёр юзи
Бир яғочсен шеваву рафторсиз.

Сеҳр илмин дарс айтур кўзларинг
Соҳири Кашмирга⁴ гуфторсиз.

Аҳли тақво⁵ кўрмайин усрук кўзин,
Айб эмас, гар бўлсангиз хушёр сиз.

Ишк истиғносидурким, бўлмади
Ёр беағёру гул ҳам хорсиз.

Гар Атойи ўлса сизга кул не кам,
Эй бегим, боқи бўлунг бисёр сиз.

¹ Г е с у – соч, зулф.

² З у х х о д – зоҳидлар.

³ Ў т к а н м о қ – тақлид қилмоқ.

⁴ С о ҳ и р и К а ш м и р – Кашмир сеҳргари. Кашмир гўзаллари ўзларининг сеҳру жодулари билан машҳур бўлганлар.

⁵ А ҳ л и т а қ в о – художўйлар, такводорлар.

* * *

Сизингтек хурваш¹ одам топилмас,
Пари юзлук, Масиходам топилмас.

Янгоқингда арақтек қатра-қатра,
Гули насрин уза шабнам топилмас.

Муҳиб бисёрдур сизга валекин,
Бизингтек аҳди мустаҳкам топилмас.

Ғанимат тут жамоли ҳусн даврин,
Масалдурким: «Яна бу дам топилмас».

Вафо қилким, йигитлик бўстони
Ҳамиша тозаву хуррам топилмас.

Фироқингда кўнгилга неча боқсам,
Варойи² ранжу дарду ғам топилмас.

Атойи худ қилур васлинг таманно
Вале мискинга мулки Жам топилмас.

¹ Х у р в а ш – хурга ўхшаган, гўзал.

² В а р о й и – ... дан бошқа, ... дан ташқари.

* * *

Эй азалдин дарди ишкинг бирла жоним
хамнафас,
Йўк висолинг давлатидин ўзга кўнглумда ҳавас.

Кўзларинг зулфунг кечасинда кўнгулларни тутар,
Бу не иштурким, кўйубсен элда ўғрини жасас¹.

Жомайи² хони Халил қудси³ аро кўрмайтурур
Хатти сабзинг⁴ қошида холинг бикин рангин
адас⁵.

Биз фироқинг бирла соз этгук, рақибинг васл ила,
Ўтга парвона керак, оре, асал ерга магас⁶.

Неча, эй жон тўтиси, парвоз этарсен ҳар тараф,
Бизга ул шаккар огиз фикринда ҳолимдур қафас.

Маҳмили⁷ жонон равон бўлди, кел, игриш,
эй кўнгул,
Лайли кўчиндин етар Мажнунга овози жарас⁸.

¹ Ж а с а с – бу ерда: жосус маъносида.

² Ж о м а – тўн.

³ Қ у д с и (й) – пок, покиза.

⁴ С а б з – яшил.

⁵ А д а с – ясмик.

⁶ М а г а с – чивин, пашша.

⁷ М а ҳ м и л – маҳова, кажава.

⁸ Ж а р а с – кўнғирок.

Эй Атойи, тарки дастор⁹ айлагилким, дуняда
Ошиқи авбошқа¹⁰ тожи мурассаъ¹¹ дурдас¹².

⁹ Д а с т о р – салла.

¹⁰ А в б о ш – бебош, ярамас.

¹¹ М у р а с с а ъ – қимматбаҳо тошлар билан безалган.

¹² Д у р д а с (т) – узоқ, қўл етмас.

* * *

Манга сен бўлмасанг, жон ҳожат эрмас,
Бихишту хуру ризвон ҳожат эрмас.

Фирокинда кўзум ёши бор эркан,
Баҳору абри найсон¹ ҳожат эрмас.

Юзунгдин шомлар зулфунгни йиғсанг,
Фуруғи² моҳи тобон ҳожат эрмас.

Бўюнг сарву кўзунг наргис, юзунг гул,
Сенинг қошингда бўстон ҳожат эрмас.

Агар гашти лаби дарё килурсен,
Кўзумга келки, уммон ҳожат эрмас.

Рақиб бирла мусоҳиб қилма бизни,
Қутургон итга сагбон³ ҳожат эрмас.

Атойиға бўсағангда ўрун бер,
Сарою коху⁴ айвон ҳожат эрмас.

¹ Н а й с о н – сурёний таквими бўйича еттинчи ой – апрелга тўғри келади. Ривоят қилишларича, бу ойда ёғадиган ёмғир томчиларидан садаф ичида марварид ҳосил бўлади.

² Ф у р у ғ – ёруғлик, равшанлик, нур.

³ С а г б о н – итбоқар.

⁴ К о х – сарой, қаср, кўшк.

* * *

Ул юзи гулким, бу қулни йил кечар ёд айламас,
Боштин уюриб¹, нега бир йўли озод айламас.

Давлиға жон берганим ғам тоғида не фойда,
Гарчи Шириндур, вале парвойи Фарҳод айламас.

Зулфидин боди сабо мундоқки, касби руҳ этар,
Бу ҳаводинким, тирикликни барбод айламас.

Чун юзунг кўрди – кўзум қилди ватаннинг
таркани,
Гулни чун Наврўз топти, ёди Навшод айламас².

Ҳақ таоло сақласун кўнглин ғаму ташвишдин
Ҳоғиримни ҳар нечаким, қайғудин шод айламас.

Нўқтурур жавру жафову зулму бедоду ситам –
Ким, менинг жонимға ул ҳури паризод айламас.

Ёр жавридин Атойи юз уюрма, сабр қил,
Қайси дилбардурким, ул ошиққа бедод айламас.

¹ У ю р м о қ – ўргилмоқ, айланмоқ.

² Бу ерда Ҳайдар Хоразмийнинг «Гул ва Наврўз» достони китрамонларига ишора қилинмоқда.

* * *

Жон қолмади ғамдин, вале жонона инонмас,
Фарёдим эшитмас, доғи афғона инонмас.

Уммон тенгизи¹ бўлди кўзум ёшию, лекин
Ул ҳусн элида қиммати дурдона инонмас.

Ҳар нечаки, кўргузса кўнгул меҳри нишонин,
Жон бўлмағуча оллида парвона инонмас.

Кофир кўзи худ раҳм қилиб, бир назар этмас,
Зулфи дағи бу ҳоли паришона инонмас.

Дардимни агар ҳазратида шарҳ қилурмен,
Билмасга солиб, асру зарифона инонмас.

Зоҳид дема: «Занжир сочиндин кўнгул узким»,
Оқил сўзига, албатта, девона инонмас.

Дединг нафасе аҳдиму паймонима еткум,
Хўблардин Атойи, вале паймона инонмас.

¹ Уммон тенгизи – Катта денгиз, ҳозирги Арабистон денгизи.

* * *

Пардадин¹ чиқ бир дам, эй хўблар сипехринда
куёш,
«Аҳсану тақвим» сиррин айла бу оламда фош.

Богбон сарви сиҳининг кести шоҳу баргини,
Не учун индурмади деб тол бўюнги оллида бош.

Васф этар эрди сабо гулнинг баса нозик юкин,
Ой юзинг онлида кўрдук, ҳам эмас чандин
кумош².

Бир кеча келди хаёлинг хаста кўнглимни сўраб,
Жон жасаддин то саҳар қилди кўнгил бирла
талаш.

Ёр ғамин важҳи маишат қил, Атойи, дуняда –
Ким, будур соҳибназарлар онлида ҳусни маош.

¹ П а р д а (Х и ж о б) – тасаввуфда Ҳақ ва банда, ошиқ ва маъшук ўртасидаги монъеликларга ишора қилинади.

² Қ у м о ш – кийим, нафис мато.

* * *

Зийнати бұстон юзунг, бас, қилса юз гул алвидо,
Ошикинг охи етар, гар қилди булбул алвидо.

Донайи холинғға куллуқ қилгали бу бандатек,
Ҳинд элидин ихтиёр этти каранфул¹ алвидо.

Гар қачорингдин қизил гул кочса андин, не ажаб,
Қилди зулфунг хижлатидин доғи сунбул алвидо.

Гарчи ғам бирла йигитлик ҳосилин сарф айлади,
Эшикингдин қилмади ушбу қари кул алвидо.

То Атойи боғлади кўнглин сочинг занжирина,
Хотиригдин қилдилар сабру тахаммул² алвидо.

¹ Қ а р а н ф у л – қалампирмунчок, майда мих шаклидаги бир хил хушбўй доривор.

² Т а х а м м у л – сабр, бардош, чидам.

* * *

Эй дудокинг холидин бу жони ширинимға доғ,
Ғаҳмсиз кўнглунгга токай ҳоли зоримдин фароғ¹.

Шоми зулфунгда жамолинг шамъидин бер
партаве²,
Бизга ҳам етсунки, дерлар, бир-чароғдин минг
чароғ.

Мен доғи боғу чаманда эл бикин кезгай эдим,
Бўлмаса гесуларинг занжири жон бўйнина боғ.

Булъажаб³ бахти ҳумоюн⁴ бирла форигболу⁵ хуш,
Кўрмадук зулфунг бикин сарви сиҳи устида доғ.

Ҳақ таоло ҳусну хулку салтанат берди санга,
Сен билурсен — хоҳ лутф эт, хоҳ қил кибру
димоғ.

Элчиликка зулфи Ҳиндистонға борсанг,
эй кўнгул,
Бас, узун йўлдур қародин то қароға — тут улоғ.

Ул қарашма бирлаким, боқти анга усрук кўзунг,
То абад ичмай Атойи бўлмағай бир лаҳза соғ.

¹ Ф а р о ғ – 1) тинчлик, хотиржамлик; 2) роҳат, хурсандчилик; 3) ёруғлик.

² П а р т а в – нур, шуъла, ёғду.

³ Б у л ъ а ж а б – энг қизиқ, ажойиб, ҳайрон қоларли.

⁴ Ҳ у м о ю н – қутлуғ, муборак.

⁵ Ф о р и г б о л – хотиржам, кўнгли тинч, беташвиш.

* * *

Дилбаро, лаълинг шароби оби кавсардин латиф,
Қоматинг нахли дағи сарви санубардин латиф.

Сафҳаи хуснунг қошинда мунфаил авроки¹ гул,
Нуктаи холинг абири мушку анбардин латиф.

Бир нафас оғзингни келтур сўзга ширинлик
била –
Ким, келур сўз сўзламаклик шахду шаккардин
латиф.

Сен латофат суйи бирла юғрулубтурсен тамом,
Ўзгаларнинг хусни бўлса зебу зевардин² латиф.

Юз уза солсанг тараб мушкин сочингни ноз ила,
Гул уза бурқаъ³ солурсен сунбули тардин⁴ латиф.

Истадук оламда умре – ғамгусоре⁵ топмадук,
Ғам кунинда ёру ҳамдам, жому соғардин⁶ латиф.

Ҳажридин етса Атоيي ноласи кўкка, не айб,
Чун топилмас дунёда ул моҳпайкардин латиф.

¹ Авроқ – барглар, япроқлар.

² Зевар – безак, зийнат.

³ Бурқаъ – парда, ниқоб.

⁴ Тар – янги, сўлимаган.

⁵ Ғамгусор – ғамхўр, меҳрибон.

⁶ Соғар – май ичадиган пиёла, жом, қадах. Тасаввуфда гайб сирлари мушоҳада қилинадиган орифнинг қалби. Мастлигу завқни ҳам соғардан тилайдилар.

* * *

Эй подшоҳи кишвари¹ хусну жаҳон лутф,
Фархунда² гуляngoкинг ила бўстон лутф.

Бу хусну бу латофат ила қоматинг бикин
Сарве чаманда кўрмади бир боғбон лутф.

Недин тушар аёғинга ҳар дам-бадам сочинг,
Ғар хулқи хўб кўрмаса эди, эй жон, лутф.

Тафсир³ бўлди Мусҳафи хусну жамолинга
Ҳар кимки, қилди дунёда шарху баён лутф.

Ўлди Атоيي ҳасрат ила интизордин,
Охир не бўлди, бўлмадиму бир замон лутф?

¹ Кишвар – мамлакат, ўлка, вилоят, иклим.

² Фархунда – қутлуғ, бахтли, саодатли.

³ Тафсир – шарх, изоҳ. Куръон сураларини кенг шарху тўғ этган китоб.

* * *

Сокиё, келтур кадахким, бўлди вақти гул латиф,
Нарғиси сероб сархуш, нағмаи булбул латиф.

Чортоқи сарв уза қумри қилур гўяндалик¹,
Дер суроҳи² ҳам арабча, кумрига қулқул³ латиф.

Тушса мушкин сочларинг боди сабодин юз уза,
Сочилур ул барг устинда ажаб сунбул латиф.

Лавҳашаллоҳ⁴ ул замонким, бодаи гулгун ичиб,
Оразингда бўлса пайдо акси май гулгун латиф.

Юз Атойи ўлгай эрди нозанинлар зулмидин,
Бўлмаса адли шаҳаншоҳзодаҳон Абдуллатиф.

¹ Гўяндала – бахши, қиссагўй, ровий.

² Суроҳи – узун бўйинли сув ва май идиши, шишаси. Суфийлар истилоҳида унс (яқинлик, дўстлик) мақомини суроҳий дейдилар.

³ Қулқул – шиша идишдан тўкилган сув ё шаробнинг товуши.

⁴ Лавҳашаллоҳ – Оллоҳ таоло уни ваҳшатга солмасин, кўрқитмасин. Бу сўз ҳайрат ва таҳсинни ифодалаш учун ҳам ишлатилади.

* * *

Агар кўнглунг тилар жонимни олмоқ,
Қарокчи кўзларингдин бир киё боқ.

Жудо бўлғоли мен зулфу юзунгдин,
Кўзумга не қаро кўринди, не оқ.

Фалак айвонина бош эндурурму
Қошинг меҳробининг тоқина муштоқ.

Кўрармен боғи жаннат мевасидин
Янгоқинг норини юз қатла беҳроқ¹.

Мени девона айлаб ишва бирла,
Недур ҳар дам парилардек яшунмоқ.

Агар учмоқ берса Тенгри сенсиз,
Дегаймен бизга етти саккиз учмоқ².

Атойи, сен киму ул сарвқомат,
Илик етмас, не ҳосил қўлни сунмоқ?!

¹ Б е х – яхши, афзал, маъкул.

² Ислом динига кўра, жаннатнинг саккиз дарвозаси бор: 1) пайғамбарлар, шаҳидлар, сиддиқлар ва сахийлар; 2) намозхонлар; 3) закот берувчилар; 4) амру маъруф ва наҳйи мункар қилган мўминлар; 5) ҳаж ва умра қилганлар; 6) Оллоҳ йўлида жидду жаҳд қилганлар; 7) тақводорлар ва ота-онасини рози қилганлар; 8) рўзадорлар кирадиган дарвозалар.

* * *

Эй сабо, келтур ўшал гулгунқабодин ийдлик,
Лола юзлуқ, сарв бўйлуқ дилрабодин ийдлик.

Чунки зулфунгдин манга етмас, билурмен,
тори мўй¹,

Бори бўе қил равон боди сабодин ийдлик.

Ийдгаҳқа барча эл элтур намозу рўзасин,
Мен кошинг меҳробина элтай дуодин ийдлик.

Кўз тутармен – ўқ отиб, ёзмас кўзингдин
мунтазир,

«Бир ўқ от бағрима!» деб ул икки ёдин ийдлик.

Чунки мен Фарҳоддек ўлдум мазоримда бу кун,
Не осиг² ҳалво ўшал Ширин лиқодин ийдлик!

Мағриб³ олтун шираси узра кумуш кишти⁴ била,
Соқиё, султонға тут оби бақодин⁵ ийдлик.

Қил закоти фитр⁶ оғзингдин Атойиға равон –
Ким, дариг⁷ этмас ғани ҳаргиз гадодин ийдлик.

¹ Мўй – соч толаси, тук.

² О с и г – фойда, манфаат, наф.

³ М а ғ р и б – ғарб, кун ботар.

⁴ К и ш т и – кема. Бу ерда кема шаклидаги май идиши.

⁵ О б и б а қ о – мангулик суви, оби ҳаёт.

⁶ Ф и т р – исломда рамазон ойи тугаши муносабати билан бериладиган садақа.

⁷ Д а р и г – 1) афсус, надомат; 2) қизғаниш, аяш, кўз қий-маслик.

* * *

Хурниди ховарида юзунгдек жамол йўқ –
Ким, бор анга заволу мунга ҳеч завол йўқ.

Наргис кўзунг менгизли¹ Хўтан лолазорида,
Ук-ё(й) қошинда ўйнағучи бир ғазол² йўқ.

Юнинг қошинда ой – хабашаи анли доғлиқ,
Қошинг қошинда тўғри турурға ҳилол йўқ.

Жонимни васл учун десам, ол, эй қаро кўзум,
Ошким, бу сўзда шуъбадаву³ макру ол⁴ йўқ.

Озинг, белингни ҳар нечаким, фикр айласам,
Кўнглумда жуз тасавури ваҳму хаёл йўқ.

Маҳбуб учун ўларда манга йўқтурур назир,
Ошиқни ўлтурурда санга ҳам мисол йўқ.

Кўйғил, Атойи мадрасаву хонақоҳни⁵,
Маънида қавли содику сўфида⁶ ҳол⁷ йўқ.

¹ Менгиз – юз, чехра.

² Ғазол (Ғизол) – кийик, оху.

³ Шуъбада – ўйин, найранг.

⁴ Ол – бу ерда: хийла, алдаш.

⁵ Хонақоҳ – сўфийлар йигиладиган, зикр тушадиган жой.

⁶ Сўфи(й) – тариқатга кириб, дунёдан кўнғил узган, риёзат босқичларини босиб ўтиб, Ҳаққа интилаётган киши.

⁷ Ҳол – тариқат мақомларини босиб ўтиш жараёнида солиқнинг пок қалбида порлаб, уни руҳий камолотга олиб бордиган илоҳий файз.

* * *

Эй дўст, менинг дунёда сентек севарим йўк,
Укбода дағи ушбу сўзумдин гузарим йўк.

Васлинг ишини ҳар нечаким фикр килурмен,
Жуз сояйи лутфу караминг чорагарим йўк.

Зулфунгу юзунг ҳасратида кечаву кундуз
Оҳимдин ўгун¹ хамдами шому сахарим йўк.

Ишқинг йўлида ҳар нечаким, ҳажр ўтинда
Ўртанса бағир, ёнса юрак ҳам ёнарим йўк.

Айб этма, агар килса кўнгул нолаву зоре,
Васлинг ҳавасинда чу менинг зўру зарим йўк.

Эй ҳусну малоҳат чамани саҳнида товус,
Кўзумдин учарсен, нетайин, болу парим² йўк.

То севдум Атойи каби мастона кўзунгни,
Ақлу хираду бошу оёқтин хабарим йўк.

¹ Ў г у н – ўзга, бошқа.

² Б о л у п а р – қўлу оёқ.

* * *

Эй биной хусн ичинда қошларинг пайваста тоқ,
Шуктур айвони фалакта бу асосу тумтароқ.

Ул бихишти аднким¹, дерлар,
висолингдур сенинг,
Осимен² – сендин йироқ тушган кулунг,
дўзах – фироқ.

Хосили мулки Сулаймон, Ҳақ билур,
елдур манга,
Ганжи хуснунг қилгали вайрона кўнглумда
висоқ³.

Дину дунё, айшу ишрат, молу мулку иззу жоҳ⁴,
Барча яхшидур вале, дилбар бариндин яхшироқ.

Кўрмадук жуз жоми бода, машраби⁵ софи рафиқ⁶,
Гопмадук ғайри суроҳий, ҳамнишини⁷ бенифоқ.

¹ А д н – жаннат, боғ.

² О с и (й) – гуноҳкор, итоатсиз, исён қилувчи. У куфр ёки ширкка кетмаган бўлса, ҳар қанча катта-кичик гуноҳларига қарамай, мўмин-мусулмон саналади ва чин дилдан тавба қилса, гуноҳлари кечирилади.

³ В и с о қ – 1) уй, макон; 2) манзил, ҳарам.

⁴ И з з у ж о ҳ – иззат ва улуғлик.

⁵ М а ш р а б – табиат, хулқ, атвор.

⁶ Р а ф и қ – 1) дўст, сирдош, ҳамроҳ; 2) маҳбуба, севгили.

⁷ Ҳ а м н и ш и н – бирга ўтирувчи, улфат.

Эй хуш ул соатки, фасли гул, гулистон сахнида
Ошику маъшуку хилват, бош очук, ёланг аёқ.

Сен Атойи бирла худ дерсен, ракибингни яраш,
Ит гадойи кўй ила ҳаргиз қилурму иттифоқ?

* * *

Ох, ўлтурди фироқ ул гульзоримдин¹ йироқ,
Лола юзлуқ, сарв бўйлуқ тўғри ёримдин йироқ.

Нола қилсам ҳар замон, айб этманг,
Эй ушшоқким,
Андалиби бенавомен лозоримдин йироқ.

Ихтиёр эттим ул ойни икки дунёдин, вале,
Истаин, солди фалак ўз ихтиёримдин йироқ.

Сабъй этар зоҳид мени жаннатнинг эски боғина,
Мси борурменму юзунгдек навбахоримдин
йироқ.

Менда ҳам сабру қарору ақлу ҳуше бор эди,
Не балолик ишқ эдиким, солди ёримдин йироқ.

Гар фалак ўлтурса юз қотла мени, ҳеч бок эмас²,
Бу ўлумдурким, ўладурмен нигоримдин йироқ.

Кетмагай, ўлсам Атойидек бўюнг сарви учун,
То қиёмат сояйи раҳмат мазоримдин йироқ.

¹ Гу л ь з о р – гул юзли, гўзал.

² Б о к э м а с – ажаб эмас.

* * *

Бўюнғ сарви равондур жонға лойиқ,
Не бир боғу не бир бўстонға лойиқ.

Не шабнам донасидур тишларингким,
Бўлубтур ғунчайи хандонға лойиқ.

Хаёлингға кўнгулда жон берурмен,
Азиз тухфа эрур меҳмонға лойиқ.

Менум кўнглумдасен, эй хусн ганжи,
Бале, ҳар ганж эрур вайронға лойиқ.

Топилмас жумла оламда менингтек
Гадойи мустаҳиқ эҳсонға лойиқ.

Табибо, дарди сар берма мангоким,
Менинг дардим эмас дармонға лойиқ.

Атойи сўзин, эй султони хусн, ол –
Ки, дерлар: «Яхши дур султонға лойиқ».

* * *

Юзунг хуршиду анлинг субҳи содик,
Таоллаллоҳ, зиҳи, хуш сунъи Холиқ.

Бу не кўздур, бу не кирпук, бу не қош –
Ки, чиқти дину иймондин халойиқ.

Лаби Ширин ила Узро узоринг¹,
Қилур Хусравни чун Фарҳоду Вомиқ.

Манингдек жумлани кул қилгай эрдинг,
Вафо қилсанг, бегим, хуснунгға лойиқ.

Тилаб тобмас эдим йитган кўнгулни,
Сабо зулфунгда ногаҳ берди солиқ.

Очунда² истадим бисёр ҳамдам,
Гамингтек топмадим ёри мувофиқ.

Назар қилсун десанг ул сарви озод³,
Атойи қил равон тарки алойиқ.

¹ У з о р – юз, жамол, чехра.

² О ч у н – дунё, олам.

³ С а р в и о з о д – тик ва баланд сарв; мажозан: баланд
бўйли, хушқомат махбуба.

* * *

Санингтек хусн ила ҳури пари йўк,
Лаби канду асал, бели ари йўк.

Хўтан охуси боқмас боқишингдек,
Юрушунгтек юрур кабки дари¹ йўк.

Дилоромеки, нозу шева билмас,
Дарахтедурки, ҳеч баргу бари² йўк.

Таманно қилмасун ул қошу кўзни
Ўшал бошким, анинг дарди сари йўк.

Кўнгулнунг юз туман минг ёрасиндин
Топилмас ерки, ғамзанг наштари йўк.

Юзунга ўхшагай худ шоҳи анжум³,
Вале зулфунга ўхшар лашкари йўк.

Фироқинг ўтида мискин Атойи
Эрур парвона⁴ болу пари йўк.

¹ Ка б к и д а р и – хушовоз тоғ каклиги.

² Б а р – мева, ҳосил.

³ А н ж у м – юлдузлар.

⁴ П а р в о н а – кечаси шам ёки чироқ атрофида айланган
ўзини унга урадиган ҳашарот.

* * *

Эй саодат матлаъи ул орази моҳинг сенинг,
Хуси афлокинда йўқтур мислу ҳамтойинг¹
сенинг.

Қиблаи арбоби ҳожат қошларинг меҳробидур,
Қиблаи аҳли муҳаббат хоки даргоҳинг сенинг.

Бу латофатким паритек сендадур, эй рашки хур,
Гуноё боғи Эрамдур саҳни хиргоҳинг² сенинг.

Гирчи мен туштум жамолингдин ёмон кўзтек
фироқ,
Яхшиким, бечора кўнглум борди ҳамроҳинг
сенинг.

Хоҳ васлинг бирла тиргуз, хоҳ ўлтур ҳажр ила,
Мен ризо бердим нечукким, бўлса дилхоҳинг³
сенинг.

Ҳожат эрмас ҳазратингда⁴ арзи ҳожат айламак,
Чун тажалли кўзгусидур таъби огоҳинг сенинг.

Не ажаб, етсанг Атои бир тун ул ой васлина –
Ким, ўтар етти фалакдин ҳар саҳар оҳинг сенинг.

¹ Ҳ а м т о – тенг, шерик.

² Х и р г о ҳ – 1) чодир; 2) манзил.

³ Д и л х о ҳ – кўнгул истаги, кўнгулга яқин.

⁴ Ҳ а з р а т – бу ерда: даргоҳ, хузур, остона.

* * *

Керакмас сенсизин жону тириклик,
Афаллох¹, дарди хижрону тириклик.

Лаби лаълинг била сарви равонинг
Багишлар оби ҳайвону тириклик.

Рақиблар суҳбати жон завқин элтур,
Хуш эрмас, оре, зиндону тириклик.

Ўлармен бўлмасанг бу шаҳру элда
Юсуфсиз, яъни Канъону² тириклик.

Атойи ўлди, сизга боқи бўлсун,
Жаҳонда то абад жону тириклик.

¹ А ф а л л о х – нажот, кутулиш маъносидаги нидо калимаси.

² К а н ъ о н – 1) Ливаннинг милоддан аввалги номи, 2) Яъқуб пайғамбар ҳукмронлик қилган мамлакат.

* * *

Хуси боғинда юзунгдек варди хумро¹ кўрмадук,
Миср мулкинда лабингтек қанди зебо кўрмадук.

Чину Мочину² Хўтанда³ кўзларингтек раҳмсиз,
Воҳито қон тўккучи бир турки яғмо кўрмадук.

Қомагинг болосина бордуқ тамошо қилгали,
Бир бало кўрдуқ, таолаллоҳки, боло кўрмадук.

Бу улуста хўблар кўрдуқ, вале, эй ўз бегим,
Дидраболиқта сизингдек шўҳи раъно кўрмадук.

Сенгали, эй сиймтанлик⁴ кўнгли фўлодим⁵, сени
Дунёда тиғи жафодин ўзга қатьо⁶ кўрмадук.

Нозанинларда вафоу меҳр бор, дерлар, вале,
Кўн эшиттуқ биз дағи бу сўзни, аммо кўрмадук.

Десалар, не айб, Атойининг сўзин дурри ятим⁷ –
Ким, фироқингда анинг ёшича дарё кўрмадук.

¹ В а р д и х у м р о – қизил атиргул.

² Ч и н у М о ч и н – Хитой ва унга қўшни давлатлар.

³ Х ў т а н – Кошғардаги воҳа ва шаҳар.

⁴ С и й м т а н (С и й м и н б а д а н) – кумушбадан; гўзал,
зебо.

⁵ Ф ў л о д – пўлат.

⁶ Қ а т ь о – қатьиян, асло, ҳеч қачон.

⁷ Д у р р и я т и м – садаф ичида якка ўзи етишган йирик
марварид; энг қимматбаҳо марварид.

* * *

Эй жафо бобинда маҳкам, сустпаймоним¹
манинг,
Қолмади сабр эткали ҳажрингда имконим
манинг.

Толеъимдиндур буким, етмас санингдек ойга
Кўктин ўткан нолаю фарёду афғоним² манинг.

Пироҳандин бўлмасун деб ногаҳ озурда танинг,
Ўзгаларни этаки куйса, куяр жоним манинг.

Келтурай жонимни меҳмон хаёлингга, вале,
Бу муҳаққар туҳфани олгайму меҳмоним анинг.

Қондин иймангай мени ўлтурса кофир
кўзларинг –
Ким, бу кўнглум бўйнигадур, Ҳақ билур,
қоним манинг.

Сурайи «Валлайл»³ «Вашшамс»⁴ ўқуғон кундин
бери

¹ С у с т п а й м о н – ваъдасига вафо килмайдиган, ваъдаси ёлгон.

² А ф ғ о н – фиғонлар, ноалар, фарёдлар.

³ В а л л а й л – Кечага қасам: Қуръони каримнинг 92-сураси.

⁴ В а ш ш а м с – Қуёшга қасам: Қуръони каримнинг 91-сураси.

Зулфу рухсоринг бўлбтур куфру иймоним
манинг.

Остонингда Атойи кимдурур деб сўрсалар,
Дегасен, бир хоки роҳим бирла яксоним⁵ манинг.

⁵ Я к с о н – баробар, тенг.

* * *

Эй хаёлинг то абад ҳамрозу¹ йўлдошим манинг,
Қайдаким бўлса аёғинг, андадур бошим манинг.

Топмасам васлингниким, ул Нух умридур манга,
Гарчи тўфон айлагай оламни кўз ёшим манинг².

Эй жафочи тошбағирлиқ, раҳм қилмассен манга,
Куйди, ўртанди ғам ўтинда ичим-тошим манинг.

Тупроғимни кўзга қилғайлар малойик³ тўтиё,
Хоки роҳинг гар кафанда бўлса йўлдошим
манинг.

Гаҳ-гахи бошинг учун давлат аёкин⁴ сун⁵ манга,
Хусннинг нуклу майиндин масту қаллошим⁶
манинг.

Лавхи кўнглумда юзунг нақшиндин ўзга сезмади
Суратим тасвир қилгон дамда наққошим манинг.

Кўрса қошингни Атойти, бошласа девоналик,
Айб қилма, чун янги ойдур, дединг,
кошим манинг.

¹ Ҳ а м р о з – сирдош, яқин дўст.

² Бу ерда Нух алайхиссалом давридаги тўфон воқеасига ишора қилинмоқда.

³ М а л о й и к – малаклар, фаришталар.

⁴ А ё қ – май идиши, жом, қадах.

⁵ С у н м о қ – қуймоқ, узатмоқ, чўзмоқ.

⁶ Қ а л л о ш – бу ерда: шўху шанг, фатгон, хийлагар.

* * *

Юзунг шамьина мен парвоналардек¹,
Сочинг занжирина девоналардек.

Бўлубтур ганжи васлинг ҳасратида
Кўнгулнунг кулбаси вайроналардек.

Кўзунг фикринда ишратпешаларга²
Топилмас гўшае майхоналардек.

Юзунг давринда Юсуф достонин
Ўқурлар ому хос³ афсоналардек.

Азалдин ошнонгизман, валекин,
Бўлубтурмен бу кун бегоналардек.

Тузоққа илди кўнглум андалибин
Гулистон ичра холинг доналардек.

Атойи кўнглининг аҳди бутундур,
Агар синдурсангиз паймоналардек⁴.

¹ Ш а м в а п а р в о н а — тасаввуф шеърятидаги машхур тимсоллардан. Бунда шамь — илоҳий ишқ, парвона — ошаниқ тимсоли бўлиб келади.

² И ш р а т п е ш а — маишатпараст.

³ О м у х о с — оддий кишилар ва юқори табақдагилар; камма, барча.

⁴ П а й м о н а — қадах, май пиёласи.

Олди кўнгулни бир бути айёри шўх шанг¹,—
Ким, куфр ўтранур кўзидин кофири Фаранг².

Куйдурди ишки ўтинда юз обрўйни,
Номус елга борди-ю, ҳам хок бўлди нанг³.

Бахредурур⁴ ғамики, эрур баҳри оташин,
Қилмас таҳаммул анда магар ошиқи наҳанг⁵.

Ширин даҳони лаззатини эл эшитгали,
Олмас киши шакарни дирамга⁶ сотилса танг⁷.

Ул қошу кўзни севгали бўлдум нишонае,
Отса қароқчи ғамзаси бир новаки хаданг.

Шархи ғами фироқ қилур ҳар нафасда най,
Ёди замони васл қилур ҳар тузукда жанг.

Қилмас Атойи қоматидек сарафрозлик⁸,
Бўлғил қадамда зулфи менгизлик шикастаранг⁹.

¹ Шўх шанг — жилвали, жозибали, ўйинқарок.

² Фаранг — бу ерда: Европа.

³ Нанг — ор, уят, номус.

⁴ Баҳр — катта дарё, денгиз.

⁵ Наҳанг — катта балиқ, аюла. Бу ерда: ғолиб, ботир, паҳлавон.

⁶ Дирам — кумуш танга.

⁷ Танг — бу ерда: бир эшак кўтарадиган юк.

⁸ Сарафроз (Сарфароз) — баланд, юксак, мағрур.

⁹ Шикастаранг — ранги заҳил, ранги синиқ.

* * *

Эй бегим, то бастайи¹ зулфи сиёҳингмен² санинг,
Кўз учиндин мубталойи бир нигоҳингмен
санинг.

Куллуғинг бирла жаҳон машҳури бўлдум оқибат,
Демадинг бир кун «қулим, кел, подшоҳингмен»,
санинг.

Охир, эй сарви хиромоним, ўтарда лутф этиб,
Бир юзумга бос қадамким, хоки роҳингмен
санинг.

Гарчи ўлтурдунг мени, сансиз тирилган жирм³
учун
Ҳашрда⁴ мен ҳам бу кўздин шармисорингмен
санинг.

Тири оҳиндин Атойининг ҳазар қил, ҳар кеча
Мен дуойи субҳ ила гарчи паноҳингмен санинг.

¹ Б а с т а – боғлик, банд.

² С и ё ҳ – қора, қоронгилик.

³ Ж и р м – жисм.

⁴ Ҳ а ш р – қиёмат.

* * *

Эй латофат субҳидин толеъ ики чўлпон кўзунг,
Гардиши¹ даври қамарда фитнайи даврон кўзунг.

Икки ёдур қошида пайваста минг новак била,
Не ажаб, ҳар бир назарда қилса юз қурбон кўзунг.

Қасди жоним қилғали айн ул-яқин² бўлди манга,
Андаким бокти йироқтин ноз ила пинҳон кўзунг.

Қайсари Рум ой юзунг, мушкин сочинг хоқони
Чин,
Шоҳи Ҳиндустон менгинг, султони Туркистон
кўзунг.

Гарчи охуйи Хўтандур, бехато билмон недин,
Чину Мочин лолазоринда қилур сайрон³ кўзунг.

Чун тикилди бу манинг жонимга – олмай
кўймағой
Ғамза бирла юз манингдек жонни олғон кўзунг.

Ҳар нечаким телмуруб боқса Атойи мустаҳиқ,
Бир назар қилмас анга Тенгри учун эҳсон кўзунг.

¹ Г а р д и ш – айланиш, ҳаракат.

² А й н у л – я қ и н – бирор нарсани кўз билан кўриб, унинг моҳиятига тўла ишонч ҳосил қилиш.

³ С а й р о н – сайр, гашт.

* * *

Эй бихишти жовидон бир лаҳза дийдоринг
санинг,
Кавсари мои маин¹ лаъли шакарборинг² санинг.

Ўзгаларда зулфу холе бўлса ҳусн асбобидин,
Маҳзи ҳусну лутф эрур боштин-оёқ боринг
санинг.

Бир назарда юз кўнгулни сайд этар оху кўзунг,
Мен эмасмен ёлғузун, жоно, гирифторинг санинг.

Баҳри гумроҳдинмудур, ё Раб, манга мардумлук,
Ё магар матлубига етмас талабгоринг санинг.

Жаври ағёр илкидин жонимға еттим, оҳ-оҳ,
Бандадин ёд айласанг, ёро, Худо ёринг санинг.

Эй кўнгул, сен нотавону кўзлари жон олғучи,
Ўлмаийин мушкилга осон бўлса душворинг
санинг.

Илғамас лаълингни севган Хизру Исодин сани,
Истамас суҳбатни ҳар ким бўлса беморинг
санинг.

¹ М о и м а и н – оқар сув.

² Ш а к а р б о р – шакар ёғдирувчи, ширинсўз.

Гар кийиклар нофасинда бўлса қондин
мушки Чин,
Лолаву гулдин бутубтур мушки тоторинг³
санинг.

Ул юзи гулзорнинг кўнглина бир қилмас асар,
Эй Атойти, тош эритган нолаи зоринг санинг.

³ Мушки тотор – абло, тоза мушк.

* * *

Эй ҳусн ичинда мулкати бемунтаҳо санинг,
Меҳру вафо менингдуру жавру жафо санинг.

Оғзинг била мазойиқа¹ йўқтур жон устида,
Кўнглум уюнг, бошим садақанг, мен гадо санинг.

Жон ғорат айладинг, кўнгул олдинг, соғинмадинг,
Қайси жафонгни чекмадим, эй бевафо, санинг?

Ким севди яхши сўзни, куймади, ўртанмади,
Ишқинг ўти туташмади ялғуз манго санинг.

Ўлтур – ўлай қошингда юзунга боқа-боқа,
Бўлсун ҳаёти Хизр ила умри бақо санинг.

Бас, ноумид қилди мени васл йўлидин,
Бегоналардек ўтганинг, эй ошно, санинг.

Жаврунгни худ Атойти вафоча кўрар вале,
Чикқай жафочиликка отинг халқ аро санинг.

¹ Мазойиқ – 1) тор жой; 2) танг холат, қийин вазият.

* * *

Севди хўбларни, айирди хонумонимдин кўнгул,
Ўзга не истар менинг бу килча жонимдин кўнгул.

Ох, мен жонимға еттим жавр чекмактин, нетай,
Зарра меҳр узмас ўшул номехрибонимдин
кўнгул.

Бу менинг югрук ёшим розимни элга қилди фош,
Ошкора қилмади сирри ниҳонимдин кўнгул.

Васлу ҳажринг қиссасин бир кун санга шарҳ
айлагай,
Чунки вокифдур манинг яхши-ямонимдин
кўнгул.

Бўлгали безор мендин ой юзунгнунг меҳрида,
Йил кечар-кечмас менинг бир кун гумонимдин
кўнгул.

Битисам бўлғай насихатномалар юз
«Ганжи панж»¹,
Ўзга килмас Хисрави Ширин даҳонимдин
кўнгул.

Жон берур маҳбуб учун ошиқ, Атойи, неча сен,
Ҳар дам айтурсен: айирди хонумонимдин
кўнгул.

¹ Бу ерда улуғ Озарбайжон шоири Низомий Ганжавийнинг «Панжи ганж» («Беш хазина») номи билан машҳур бўлган «Хамса»сига ишора қилинмоқда.

* * *

Бу күзким сендадур, эй зулфи кагтол,
Тушубтур нозанинлар ичра бир ҳол.

Қачонким тири ғамзангни отарсен,
Бу хокий сори ҳам гоҳи назар сол.

Неча йўқсиз эсам оғзинг ғаминда,
Манга зулфунг хаёлидур қаро мол.

Агар ширин лабингга жон тиларсен,
Турушқони маҳал, бот бўл, равон ол.

Юз олтун айладим, топмон йўлунгда,
Оёғинг тупроғиндин зарра мисқол¹.

Кўзунг кўнглум олур юз ол бирла,
Билибтур турк экач, бу мунча кўп ол.

Сабо чавгони² зулфунгдин ўтарда,
Атойи кўнглидин сўрким, недур ҳол?

¹ М и с қ о л – 1) тахминан 4,68 граммга тенг бўлган огирлик ўлчови; 2) энг енгил нарса, арзимаган нарса.

² Ч а в г о н – 1) «от тўпи» ўйинида тўп урадиган учи эгри таёқ; 2) «от тўпи» ўйини, чавгон ўйини.

* * *

Эй сипехри¹ хусн ичинда офтоби безавол,
Шевау нозу карашма илмида соҳибкамол.

Тўбийи жаннатда йўқтур, ҳам ниҳоли Сидрада²,
Коматинг сарвидаким, бордир бу ҳадди эътидол³.

Бир кўнгул бор эрди менда, ол ила олдинг ани,
Эмди бир жоним қолубтур, гар ярар они ҳам ол.

Сурату Лавҳу⁴ Қалам⁵ мавжуд бўлмастин бурун
Зулфунг эрди сарбасар⁶ ҳоли паришонимга лол.

Зулфу рухсоринг асири мулки Ҳиндистону Рум,
Хаттингу лаълинг гадою бандаси тўтию бол.

¹ С и п е х р – 1) осмон; 2) замон, дунё.

² С и д р а – жаннатдаги ёки еттинчи осмондаги афсонавий дарахтнинг номи.

³ Э ъ т и д о л – бу ерда: 1) келишганлик, ярашиқлик; 2) тик, тўғри.

⁴ Л а в ҳ – бу ерда: Оллоҳ инсониятнинг тақдирларини ёзган улкан китоб – Лавҳ ул-маҳфуз.

⁵ Қ а л а м – бу ерда ақли аввал, яъни Худога ишора.

⁶ С а р б а с а р – бошдан-оёқ, бутунлай.

Ёғлиқ⁷ ўбтум деб лабини даъви қилғон
журмидин⁸,
Фўта⁹ солди бўйнуға, тортар базе кўп инфиол.

Васлин ул ойнинг мунажжимдин, Атойи,
сўрмағил –
Ким, фалакта йўқтурур андоқ маҳи
фархундафол¹⁰.

⁷ Ёғлиқ – румол.

⁸ Журм – айб, гуноҳ.

⁹ Фўта – белбоғ.

¹⁰ Фархундафол – бахтиёр, бахтли.

* * *

Гарчи сен бўлдунг манго жавр этмакинг бирла
масал,
Ҳошалиллоҳ¹, тобса меҳрим зарра нуқсони халал.

Бандамен улким, вафо бобинда дерлар беназир,
Сенсен улким, хусн важҳидин ўқурлар бебадал.

Қуллуғунгга ой битик берди хатингни ёзғали,
Мушки тардин сафҳайи жон узра хаттоти азал².

Фурқатинг худ мушкиледур, бар саре³ мушкил
бу ким,
Йўқтурур васлингдин ўзга қилса ул
мушкилни ҳал.

Қилса эл эзгу амаллар жаннати васлинг учун,
Менда жуз фақру ниёзу масканат йўқтур амал.

Бу ҳаётимдин манга хуштур ўлум жононасиз,
Бир карам айлаб, мени ҳажр илкидин қутқор,
ажал.

Эй Атойи, васлининг тадбирида жон ўйнағил –
Ким, муҳаббат бобида сиғмас фану макру ҳиял⁴.

¹ Ҳошалиллоҳ – 1) Худо сақласин, ўзинг асра, Илоҳи;
2) асло, ҳеч қачон.

² Хаттоти азал – азал хаттоти, яъни Худо.

³ Бар саре – бошда.

⁴ Ҳиял – ҳийлалар.

* * *

Андаким, қилди таваккуъ васли жонондин
кўнгул,
Бағрини сув айлади, ювди илик жондин кўнгул.

Куйдум, ўртандим, нетай, ул қошу кўзин
кўргали,
Келтурур юз фитнани бошимға ҳар ёндин
кўнгул.

Киргали жон мулки ичра шаҳри Яғмо¹ хўблари
Тинмади бир лаҳзае торожу талондин кўнгул.

Ёд қилмас зулфу рухсору хатингни кўргали,
Молаву насрину сунбул бирла райҳондин кўнгул.

Лаълингиз ёди била гар ўлса ҳижрон чўлида,
Қонеъ бўлсун² ичса бир дам оби ҳайвондин
кўнгул.

Эл тилар учмоқ богин, лек жоним булбули
Зулфи савдосинда узмас «Боғи зоғон»дин кўнгул.

Гар Атойи(ни) фалак ўлтурса, тупроқ айласа,
То қиёмат узмагай боғи «Хиёбон»дин³ кўнгул.

¹ Яғмо – ғузал кизлари билан машҳур бўлган Туркистон-
даги шаҳар.

² Қонеъ – қаноат килувчи, рози бўлувчи.

³ «Боғи Зоғон», «Хиёбон» – Ҳиротнинг машҳур
боғлари.

* * *

Менгларинг мушки Хўтан ё нуқтаи жондур,
бегим?

Энгларинг варди¹ Эрам, ё боғи ризвондур,
бегим?

Журъаи лаълинг майиндин одамийлар жон
топар,
Айб эмас сўрмоқ, магар ул оби ҳайвондур,
бегим?

Ил мени чавгони зулфунг бирла бир дам
гўйтек² –
Ким, фироқинг илгида ҳолим паришондур бегим.

Бу тириклар сониди тутқон хаёлингдур мени,
Йўқ эса, жонсиз тирилмаклик не имқондур,
бегим?

Ғорати ҳижрон элиндин муфлисус³ бечорамен,
Хони⁴ васлингдин карам қил — вақти эҳсондур,
бегим.

¹ В а р д – атиргул, қизил гул.

² Г ў й – чавгон ўйинида ўйналадиган тўп.

³ М у ф л и с – қашшоқ, камбагал, бечора.

⁴ Х о н – дастурхон.

Ҳар неким Юсуф жамолингдин эшиттук
сендадур,
Бу Ҳири⁵ шаҳри магарким, мулки Канъондур,
бегим?

Бу Атойи қулни севдунг, деб мени ёзғурмағил,
Ул нечук этсун кўнгул, бир бошқа султондур,
бегим.

⁵ Ҳ и р и – Хирот.

* * *

Гарчи ўлтурди мени ғам бирла ҳижронинг, бегим,
Тенгри бўлсун, қайдаким бўлсанг, ниғаҳбонинг,
бегим.

Киприкингнинг ўқлари жонимдин ортуқдур
манга,
Бутмасанг бағримни ёр, боқ ушта пайконинг,
бегим.

Баъдазин гар ойу кун туғмаса, йўқтур эҳтиёж,
Қилди оламини мунаввар икки чўлпонинг бегим,
Суратингни бир тўё кўрмай, килурсан қасди жон,
Бас, не маънидин эди кўнглумни олғонинг,
бегим?

Ақли йўқ ҳайвондур, ё фаҳму ҳисси йўқ жамод¹,
Кимки ҳуснунгни кўруб, бўлмаса ҳайронинг,
бегим.

Моҳитобон ҳар кеча кўктин солур ерга ўзин,
Етгали сархушлуғунгда ерга тобонинг, бегим.

Оғзига олмас Атойи Хисраву Ширин сўзин,
Сўргали лутф айлаб они шаккаристонинг²,
бегим.

¹ Ж а м о д — жонсиз нарса, тош.

² Ш а к к а р и с т о н — шакарзор; мажозан: севишганлар суҳбати.

* * *

Не иноятсиз манга, жонони тақсир айладим¹,
Жонга еттим қайғудин, оёни тақсир айладим.

Баски, фикр эттим гуноҳимни узун тун то саҳар,
Тутти кўнглумни ғаму савдони тақсир айладим.

Ақлу хушум, зикру фикримда таманно ўзгани
Қилмадим бир лаҳзае, ҳаққони не тақсир
айладим.

Сиз ҳамон рухсораси лола бегимсиз, қадди сарв,
Қуллуғунгда мен ҳамон лолони тақсир айладим.

Банданинг ҳаққидаги анвои лутфунгдин бурун,
Эмди йўқтур бири ҳам — пайдони тақсир
айладим.

Хизматингда ўзгалар аъло маротибқа етиб,
Барчадин бўлди бу кул аднони² тақсир айладим.

Дер Атойи ҳасратингда ҳар замон юз оҳ уриб,
Ёд қилмассен мени, ёрони тақсир айладим.

¹ Тақсир айламоқ — афв қилмоқ, гуноҳини кечирмоқ, айбни ўзига олмоқ.

² Адно — энг паст, куйи, тубан, арзимас.

* * *

Аё¹, гул чехралик сарви равоним,
Фидо бўлсун санга жону равоним².

Сулаймон мулкидур ҳам Нух умри
Санинг бирла кечурган бир замоним.

Агар зулфунг учун чопсанг бошимни,
Юз уорсам, манинг бўйнулга қоним.

Белинга гарчи бир қилча гумон бор,
Вале оғзингда йўктур ҳеч гумоним.

Жамолинг оятидур хусн ичинда,
Не хожат бу менинг шарҳу баёним.

Бу доғеким, қўяр жонимга ҳажринг,
Ажаб қолғай менинг ному нишоним.

Юзунг меҳринда жон берди Атойи,
Демадинг бир кун: «Ўлди меҳрибоним...»

¹ А ё – нидо калимаси: эй.

² Р а в о н – жон, рух, ҳаёт, тириклик.

* * *

Бир назар айла бизга, эй ҳусн ила меҳру моҳ
ҳам —

Ким, сўрар ўз гадойини лутф ила подшоҳ ҳам.

Бўлма баҳори хуснунга ғарраки¹, бу хазони умр
Боғи ҳаёта не гул қўйғуси, не гиёҳ ҳам...

Йўл юрусанг, сураг эдим юзума хоки роҳни,
Эмди учар кўзумдин ул юрушу хоки роҳ ҳам.

Сўндурур эди ҳажр ўтин чикса кўнгулдин
оҳи сард²,
Оҳки, қолмади, нетай, эмди мажоли оҳ ҳам...

Сояи зулфунгузни сиз тутмангиз ойдин дариғ —
Ким, икки дунёда анга нисбат давру паноҳ ҳам.

¹ Ғ а р р а — мағрурланиш.

² С а р д — совук.

* * *

Алминнатулиллоҳки¹, яна ёрни кўрдум,
Жон ҳамнафаси, маҳрами асрорни² кўрдум.

Бахтим магар уйғонди оғир уйқусиндинким,
Меҳнат ёнгилиб³, давлати бедорни кўрдум.

Умрум чамани ичра яна ёз очилди –
Ким, ул бўйи сарву юзи гулнорни⁴ кўрдум.

Зоҳид манга арз айламасун боғу жинонин⁵,
Жаннатни нетай, эмдики дийдорни кўрдум.

Не сабр кўнгул илкида қолди, не таҳаммул,
Қандин мен ўшул қомату рафторни кўрдум.

Қон айла бағирни, тикан ур икки кўзумга,
Сенсиз не учун лолайи гулзорни кўрдум.

Бутмон⁶ десалар ғамзанг ўкининг ёрасиндин,
Бу хаста Атойи киби афгорни⁷ кўрдум.

¹ Алминнатулиллоҳ – Худога шукр.

² Асрор – сирлар.

³ Ёнгилмоқ – битмоқ, тугамоқ.

⁴ Гулнор – анор гули, қизил гул, қизил ранг, қип-қизил.

⁵ Жинон – жаннат.

⁶ Бутмон – битмайди, тузалмайди.

⁷ Афгор (Фигор) – 1) яраланган, мажрух; 2) эзилган, ўртанган, ғамгин.

* * *

Аёкинг тупроги бирла касамким,
Манга сенсиз пари қайси, санам ким?

Кўнгул матлуби ҳуснунгдур манга, бас,
Вафо ё жуду¹ ё зулму ситамким.

Жамолинг партавидур жумла олам,
Куништу² дайр³ ё Байт ул-ҳарамким⁴.

Чу йўқтур вожиби мутлақдин⁵ ўзга,
Вужуди мумкину баҳси адамким.

Аҳаддур⁶ аслу фаръу⁷ жумла аъдод⁸,
Ҳисоби беадад бисёру камким.

¹ Ж у д – саховат, инъом, эҳсон.

² К у н и ш т – яҳудийлар ибодатхонаси.

³ Д а й р – оташпарастилар ёки насронийлар ибодатхонаси, бутхона.

⁴ Б а й т у л - ҳ а р а м – Каъба.

⁵ В о ж и б и м у т л а қ – Худо.

⁶ А ҳ а д – яккаю ягона, яъни Худо.

⁷ Ф а р ъ – қисм, бўлак.

⁸ А ъ д о д – сонлар, саноклар, ҳисоблар.

Наби қавли била инсондин ўзга,
Маҳалли Аршу⁹ Курсию¹⁰ Қаламким.

Бу кун кўюнгда итлар зумрасинда,
Атойитек азизу мухтарам ким?!

⁹ А р ш – Арши аъло – буюк тахт. Оят ва ҳадисларга кўра, Арш оёқлари бор тахт бўлиб, уни фаришталар кўтариб туради. У худди олам устидаги куббага ўхшаш. У махлуқотларнинг шифтидир.

¹⁰ К у р с и – Аршнинг иккинчи номи. Етти қават осмондан ташқари, алоҳида саккизинчи осмон ҳам тушунилади.

* * *

Десангким: «Жон сипар¹ қилғил, Отойим!»
Турубмен ушмунок, ўлдур, от, ойим!

Кулунгмен сақласанг жоним боринча,
Агар сақламасанг, сен бил, сот ойим!

Неча сархуш эсанг хуснунг майиндин,
Вафо жоми майиндин ҳам тот ойим!

Бақосиздур бу беш кун умри фоний,
Боқойин ой юзунга бот-бот, ойим.

Фалактин ўткарурмен меҳринг ўқин,
Десангким: «Қайдасен, оё, Отойим?»

¹ С и п а р – қалқон.

* * *

То кўнгулда оразинг нақшин мусаввар¹ айладим,
Аксидин жон хилватин ҳар дам мунаввар
айладим.

Кўп узун тун то саҳаргаҳ сочларинг авсофида²
Мажлиси ошуфта дилларни муаттар айладим.

Қанди лаълинг шарбатиндин бер дедим бир
чошни³,
Эй афаллоҳ, сен кечургилким,
муқаррар айладим.

Бир варақ олтун юзумни хатти мушкининг учун
Риштайи сиймин ашкимла мусаттар⁴ айладим.

Ҳар киши аҳди азалда қилди бир ишни қабул,
Мен кўнгулда ой юзунг меҳрин муқаррар
айладим.

Нечаким афғон қилурмен, толеъим қилмас назар,
Гуиё бахтим қулоғин ноладин кар айладим.

Ўзгалар нафсу ҳаводин қилса хўбларға назар,
Мен Атойитек ўзумни руҳпарвар айладим.

¹ М у с а в в а р – тасвирланган, гавдаланган, намоён.

² А в с о ф – васфлар, мактовлар, таърифлар.

³ Ч о ш н и – маза, таъм, баҳра.

⁴ М у с а т т а р – яширин, пинҳон.

* * *

Эй базе шайдо кўнгуллар қибласи қошинг, бегим,
Бир назар қил кўз учундин бизга ўз бошинг,
бегим.

Қилни икки ёрмишу қилмиш азалда бир қалам
Белингиз тасвирини қилғонда наққошинг, бегим.

Сунбулу райҳон сочингиз қўллари богликдур
Ҳам тўлун ой эртаки доглиқ қаро қошинг, бегим.

Гар қаро зулфунг учун юз мендек ўлса, бок эмас,
Сен тирик бўл тоабод, бўлсун узун ёшинг, бегим!

Кирпиким жоруб¹ этай, юзумни хокандоз ҳам,
Гар қабул этса мени куллуққа фаррошинг, бегим,

Кўргали усрук кўзунгни савмаъа² зоҳидлари,
Бўлдилар борча, Атойи, масту авбошинг, бегим.

¹ Ж о р у б – супурги.

² С а в м а ъ а – насронийлар ибодатхонаси, черков.

* * *

Эй гаму дардинг санинг пайваста айшу ишратим,
Мехру васлинг бирла йўғрулди азалда тийнатим¹.

Ҳар намозимда менинг кофирға исломим агар,
Зулфу холинг қуллуғиндин ўзга бўлса ниятим.

Эшикингда ит мени кўрди – рақибдек қовлади,
Давлатингда, кўр, не ерга етти иззаг-хурматим.

Гоҳ-гоҳи эл кўруб ҳуснунгни ҳайрон бўлсалар,
Мен сени кўрган сайин ортар бурунги хайратим.

Фурқатингда ўртар эрди бу заиф кўнглумни оҳ,
Оҳ, эмди қолмади оҳ урғали ҳам қувватим.

«Қил бихил² ўлсанг, Атойи, ҳасратим бирла»
дема,
Гар санинг ишқинг била ўлсам, зиҳи хуш
давлатим.

¹ Т и й н а т – хулқ, феъл, яратилиш.

² Б и ҳ и л – кечириш, афв этиш.

* * *

Ҳажрингда бегим «Оҳ!» дегумдур, дағи ўлгум,
«Ёд айлагил, эй шоҳ!» дегумдур, дағи ўлгум.

Охир дам агар арза қил иймон десалар, мен:
«Иймоним ўшал моҳ!» дегумдур, дағи ўлгум.

Сўрса малак ул-мавт: ¹ «Санга хур керак?» деб,
«Йўк-йўк, манга дилхоҳ!» дегумдур, дағи ўлгум.

Эй хирмани гул, дунёда сен боқи бўл, ўлсам,
«Бўлсун садақанг гоҳ!» дегумдур, дағи ўлгум.

Жаннатдаким, эл анда бўлур зиндаи² жовид,
Сенсиз ани «Ғамгоҳ»³ дегумдур, дағи ўлгум.

Хўблар нечаким, тутмасалар вақти васият,
«Мендин бўлунг огоҳ!» дегумдур, дағи ўлгум.

Ишқингда Атойи ўладур, бўлғуси то ҳашр,
«Руҳи санга ҳамроҳ!» дегумдур, дағи ўлгум.

¹ М а л а к у л - м а в т — жон олувчи фаришта, Азроил.

² З и н д а — тирик, ҳаёт.

³ Ғ а м г о ҳ — ғам манзили.

* * *

Қиё боксанг, аё хўбларга махдум¹,
Қўяр Ҳинд эли хонин хисрави Рум.

Нечаким хуни ноҳақ қилди огзинг,
Кичикликтин дедилар барча маъсум.

Қани дод, эй малоҳат мулки шоҳи –
Ки, ҳажринг зулми қилди бизни мазлум.

Даме, эй илми дилбарликта доно,
Бу кўнглум ҳолидин қил зарра маълум.

Не деб, эй раҳми йўқ қаттиқ кўнгуллуқ,
Мазорим бошига маржуму² марҳум?

Каломе сўзламас оғзинг қошинда,
Магарким лафзию ҳам баҳси маъдум.

Қулоқ солсанг Атойи сўзларига,
Нисор этгай сенга юз дурри манзум³.

¹ Махдум – хўжайин, хожа.

² Маржуми марҳум – раҳм этилган, раҳматли.

³ Манзум – риштага тизилган, вазну кофияга солинган.

* * *

Қилдим ҳавас лабинг уза ширин наботтин,
Ювдум иликни кавсару оби ҳаёттин.

Оғзингда мўъжиз оятини Исо кўруб зиёд,
Биздин қочиб, ёшунди кўк ичра уёттин¹.

Сен ҳусн ила ғанисену мен мустаҳиқ фақир,
Йилларда бир назар манга охир закоттин.

Ҳажринг чўлида сувсаб ўлармен, вале не суд —
Ҳар неча кўз ёшим оқар ортуқ Фироттин².

Маҳбуб васласинда ўкурмен муҳиб сўзи,
Қатъи тааллуқ³ этмагунча коиноттин.

Зинҳор ишқ ишини ўсал тутма, эй кўнгул,
Осони мушқил эрур анинг мушқилоттин.

Чун сифлалар⁴ насиби бўлубтур Ҳироту
тўн учун,
Кел, хирқа⁵ кий, Атойи, равон бўл Ҳироттин.

¹ Бу ерда тириклай кўкка кўтарилиб, тўртинчи осмонда мақом тутган Исо алайҳиссалом кўзда тутилмоқда.

² Фирот (Фурот) — Ғарбий Осиёдаги қатта дарё.

³ Қатъи тааллуқ — боғлиқликларни тарк этиш.

⁴ Сифла — пасткаш, тубан, ярамас.

⁵ Хирқа — шайху муридлар киядиган махсус кийим.

* * *

Эйки, хўблар кўзгусинда ўзни изҳор айлаган
Ҳам ўзи ул кўзгуга боқиб, мени зор айлаган.

Наргиси айёрларда куфру иймон кўргузуб,
Кудрати бир гунчадин ҳам хору гулзор айлаган.

Турраси¹ таррорлар² мушкин абири лутфидин
Инфиоли нофаи Чин бирла тотор айлаган.

Сарвқадлар зулфу холин донаву дом айлабон
Ошиқи бечоранинг кўнглин гирифтор айлаган.

Ҳусн боғинда бўйи шамшодларнинг шавқида³,
Аҳли диллар хотирин ғамгину ғамхор айлаган.

Ғамзаси ғаммозларнинг⁴ кирпикин наштар
қилиб,
Хастаи мажруҳлар бағрини афгор айлаган.

Ой юзлук, Зухра кўзлук, зулфи ялдо кўнглининг
Меҳрини кам, жаврини бисёр-бисёр айлаган.

¹ Т у р р а – зулф, кокил, соч ўримлари.

² Т а р р о р – бу ерда: маккор, хийлагар.

³ Ш а в қ – Ҳақ ва солиқ ўртасидаги яқинликнинг кучайиши, иштиёқ ва истак ғалаботидан қалбнинг сурурга тўлиши.

⁴ Ғ а м м о з – чакимчи, фош этувчи.

Бирубореки⁵, санамлар оғзини сўз сўзлатиб,
Сунъидин ҳар бир нафасда йўқтин бор айлаган.

Лайлат ул-меърож⁶ қошинда ики ё келтуруб,
Қоба қавсайн⁷ иттиходидин⁸ хабардор айлаган.

Дину иймонимдин айирма даме охир мени,
Эй санамлар зулфини белимга зуннор айлаган.

Қил Атойининг юзин оли або хуснидин ол,
Эй Муҳаммадни ики оламда мухтор айлаган.

⁵ Б и р у б о р – Худо.

⁶ Л а й л а т у л - м е ъ р о ж – Меърож кечаси.

⁷ Қ о б а қ а в с а й н – икки ёй оралиғи. Бу Меърож воқеаси билан боғлиқ бўлиб, қурб манзилида Оллоҳ ва Муҳаммад алайҳиссалом орасидаги масофа икки ёй оралиғича бўлган.

⁸ И т т и х о д – бирлик, бирлашиш.

* * *

Эй кўнгул, тутгил ўшал соҳибназарлар миллатин,
Кўзга илмаслар фароғаттин Сулаймон мулкатин.

Бода ич, тут гўшае, хўблар кўзидек фориг ўл,
Тотма оту тўн учун бу тўққиз айвон миннатин.

Фақр ичинда подшолар бор сипоҳу тахт ила –
Ким, урурлар қудсилар¹ кўкда уларнинг
навбатин².

Порсо майхораларни³ хор кўрма асруким,
Тенгридин ўзга киши билмас аларнинг ниятин.

Қозийи ишқ олдида ул муҳтасибқа⁴ не ҳалол,
Сақлар ўз номусинию, сақламас май хурматин.

Эй саховат даъви қилгон жумла ному нанг⁵ учун,
Кел, даме майхонада кўргил гадолар ҳимматин.

Гар фалак фарёдинга етмас, Атойи, кел, тила,
Ҳақ таолодин Муҳаммад Жўқи султон давлатин.

¹ Қудси(й)лар – 1) малаклар, фаришталар; 2) покиза инсонлар.

² Навбат – ноғора.

³ Майхора – майхўр, май ичувчи.

⁴ Муҳтасиб – шариат талабларининг бажарилишини назорат қилувчи амалдор.

⁵ Ному нанг – обрў-эътибор, шараф, номус.

* * *

Соқиё, келтур майи гулгунки, хуш дамдур бу кун,
Олами фархундаи Наврӯзи оламдур бу кун.

Накхати¹ боди сабодин топти ўлганлар ҳаёт,
Ҳаббазо² боди сабо, Исойи Марямдур³ бу кун.

Қомати гулбун⁴ чаманлар саҳнида таъзим учун
Соқийи гулрух⁵ бикин сарв онлида ҳамдур
бу кун.

Ёр юзинда гулшану боғу баҳору боғча
Гунбази хазро⁶ менгизлик сабзу хуррамдур
бу кун.

Ҳар кишигаким муяссардур париваш ёр ила,
Журъае нӯш айламас, хошоки одамдур бу кун.

¹ Н а к х а т – хушбӯй хид.

² Ҳ а б б а з о – нидо калимаси: таҳсин, офарин, қандай
иҳсии, марҳабо.

³ М а р я м – Биби Марям: Исо алайҳиссаломнинг онаси.

⁴ Г у л б у н – гул, гул бутаси.

⁵ Г у л р у х – гул юзли, гўзал.

⁶ Х а з р о – кўк, яшил.

Кимгаким бўлса сафоли бирла майдин журъае,
Ушбу тўккуз шишадин кўнглига не ғамдур
бу кун.

Салсабилу кавсару мой маин келтурсалар,
Жойи май мажлисда барчадин мукаддамдур
бу кун.

Кел, даме майхонанинг Байт ул-ҳаромин
кил тавоф –
Ким, санамлар лаълидин май оби Замзамдур⁸
бу кун.

Эй Атойи, бўлма ғофил бир нафас ҳамдам тила,
Умрни ҳамдам кечурмаклик баса камдур бу кун.

⁸ З а м з а м – Каъба ёнидаги муқаддас булоқ.

* * *

Оғзингизким, қилди эҳе¹ оби ҳайвон суратин,
Бир табассумда адамдин кўргузур жон суратин.

Сиз малаксизким, ўқурлар сизга то зоҳид башар,
Йўқ эса бу важҳ ила ким кўрди инсон суратин.

Қошингизга ўхшатайин деб юрур бир ой тамом,
Айлар охир бир ҳилоле мохи тобон суратин.

Ҳажрингизда кўз ёшимни кўрмагунча сезмади
Бир мусаввир Дажлаву² Жайхунда³ уммон
суратин.

Ушбу юзни Юсуфи Канъон дегайлар Миср эли
Кўрсалар чоҳи занахдонинда зиндон суратин.

Эй мусаввир, сизсанг⁴ ул Лайли сифатлиқ
шаклини
Сизғасен онлинда мен Мажнуни ҳайрон суратин.

Йўқтурур икки кўзи кўрса Атойини рақиб,
Худ кўра олмас, бале, кофир мусулмон суратин.

¹ Эҳе – тирилгириш, жонлантириш.

² Дажла – Ироқдаги катта дарё.

³ Жайхун – Амударё.

⁴ Сизмоқ – чизмоқ.

* * *

Эй, офтоб зарра юзунг тўлун ойидин,
Бошимга соя қил каро зулфунг хумойидин¹.

Ҳайраттаменки, бокмай ўтарсен манинг сори,
Султон аяр бўлурму закот ўз гадойидин.

Ер-кўкни Ҳақ ёротқали бу дори-дунёга²,
Хуре сенингча келмади жаннат саройидин.

Гул мунфаил десам юзунг олинда, важҳи бор,
Ранги хижолати билинур руху чиройидин.

Рустам³ агар тирилса, бу кун торта олмағай
Жавреки, мен чекармен анинг қоши ёйидин.

Каҳҳол⁴, тортма сурма била тўтиёниким⁵,
Басдур кўзумга зарра анинг хоки пойидин.

Ул юзи ойдин чу айирдинг жафо била,
Билмон, фалак, яна не тиларсен Атойидин?

¹ Х у м о – кимнинг бошига сояси тушса, ўша киши бахтли бўлади, деб эътиқод қилинадиган афсонавий давлат қуши.

² Д о р и - д у н ё – дунё, дунё уйи.

³ Р у с т а м – мағлубият нималигини билмаган афсонавий қахрамон. Фирдавсий «Шохнома»сининг қахрамонларидан бири.

⁴ К а ҳ ҳ о л – 1) сурмакаш, сурма тортувчи; 2) кўз табиби.

⁵ Т ў т и ё – кўзни равшан қилиш учун ишлатиладиган мураккаб дори, сурма тоши.

* * *

Саҳар оҳиста гамдин оҳ дермен,
Киши англамасун ногоҳ дермен.

Ўзумни бир гадойи кўй ўқурмен,
Сени хусн ўрдасинда¹ шоҳ дермен.

Сен ул гул хирманисенким, қошингда
Гулистони Эрамни қоҳ дермен.

Бу йўлсизни кечур, хаддимни билмай,
Йўлунгда банда хоки роҳ дермен.

Мен ўлганни лабинг тиргузди лобуд²,
Ани Исойи рухуллоҳ³ дермен.

Қулуиғдур аяли доғлиқ моҳи гардун,
Сени бу важҳ ила мен моҳ дермен.

Атойи қул гадойимдур демишсен,
Бегим, лутфунгга шайълиллоҳ⁴ дермен.

¹ Ў р д а – сарой, пойтахт.

² Л о б у д – ночор, ноилж, зарурат юзасидан.

³ Р у х у л л о ҳ – Оллоҳнинг руҳи: Исо пайғамбарнинг лақаби.

⁴ Ш а й ъ л и л л о ҳ – тўғриси: шайъанлиллоҳ – Оллоҳ йўлида бир нарса сўраш.

* * *

Борча мискину фақиру бекасу бехеш¹ учун,
Боқи тутсун Тенгри сизни хоса² мен дарвеш
учун.

Ўзни ўлтурмак мусулмонликдин эрмастур, вале
Мен ўзумни ўлтурай сен турки кофиркеш³ учун.

Бовужуди бу жамол истар вафосиндин кўнгул,
Ваҳ, не тадбир айлайин мен бу мажол андеш
учун.

Ёдгори ёр эрур бағримдаги решим⁴ манинг,
Марҳам, эй жаррох, қўйма бу ўнголмас реш учун.

Васл нўши⁵ дунёда бўлмас Атойи нешсиз⁶,
Жони мажрухунгни сақла ошиқ эрсанг неш учун.

¹ Б е х е ш – қариндош-уруғ.

² Х о с а – махсус, хос.

³ К о ф и р к е ш – кофир; мажозан: кўнгли қаттик, ситамгар маъшуқа.

⁴ Р е ш – яра, жароҳат.

⁵ Н ў ш – бу ерда: асал.

⁶ Н е ш – ниш, тикан.

* * *

Шамма¹ шарҳ айласам тобуғда ҳижрон
киссасин,
Сен дегайсанким, ўқуйдур пири Канъон²
киссасин.

Фурқатингда кўз ёшимни киссахонлар кўргали,
Ўқумаслар мажлиси махфилда³ тўфон киссасин.

Тўкти қонимни лабинг, мен сўрмадим
андин даме,
Чун сўрулмас қозийи ишқ онлида қон киссасин.

Сен бути Чин⁴ ишқида ҳолимни айб этган киши
«Мантиқ ут-тайр» ичра кўрсун Шайхи Санъон
киссасин⁵.

Сунбули зулфундин ўтсанг, эй сабо, Тенгри учун
Арза қилгайсен Атойининг паришон киссасин.

¹ Ш а м м а – озгина, қисқача.

² П и р и К а н ъ о н – Яъқуб алайҳиссалом.

³ М а х ф и л – мажлис, анжуман.

⁴ Б у т и Ч и н – Хитой гўзали.

⁵ Бу ерда машхур форс-тожик шоири Фаридиддин Атторнинг «Мантиқ ут-тайр» («Қуш тили») достонидаги Шайх Санъон киссасига ишора қилинмоқда. У Қазбада 50 йил шайхлик қилган, 400 та муриди бўлган. Тақвою тоатига ҳатто фаришталар ҳавас этган. Лекин тарсо (насроний) қизни севиб қолгач, исломдан чиқиб, насроний динига киради, май ичади, Қуръонни куйдиради, белига зуннор боғлайди.

* * *

Қайгудин бўлдум адам, ҳеч топмадим ком
оғзидин,
Ваҳ, не давлаттур буким, жон касб этар жом
оғзидин.

Кўзлари юз ҳарф урар¹ ошиқ била ҳар ғамзада,
Билмасун деб сиррин эл чиқмас вале лом²
оғзидин.

Йўқтурур гулғунчанинг ҳадди табассум қилғоли,
Гар сабо келтурмаса ҳар субҳ пайғом³ оғзидин.

Чун кичикларнинг гуноҳин Тенгри сўрмас,
банда ҳам,
Сўрмайин дермен дуо гар келса дашном оғзидин.

Тошбағирлиқ хўблар меҳрин, Атойи, тут ниҳон,
Хос кўнглунгда лабу санг⁴ айлайин ом оғзидин.

¹ Ҳ а р ф у р м о қ – гапирмоқ, ғийбат қилмоқ.

² Л о м – араб алифбосидаги «л» ҳарфи. Бу ерда: лофу ёлғон маъносида.

³ П а й г о м – хабар, дарак.

⁴ С а н г – тош.

* * *

Қон боғлади лаълинг ҳавасиндин жигар, эй жон,
Охир кўз учиндин манга бир дам назар, эй жон.

Сен бир тўлун ойсен, не ажабтур, санга етмас,
Гардундин ўтар нолаву оҳим саҳар, эй жон.

Оғзингда сўруб билмадик, илло, қил учинча,
Белинга тилаб топмадук, илло, камар, эй жон.

Ўлган кишини тиргузадур бир нафас ичра,
Исо деган эл лаъли лабингдур магар, эй жон.

Гесу бикин эграшти сени кечаву кундуз,
Оҳим тутуниндин нафасе қил ҳазар, эй жон.

Ширин дудоғинг хидматина белни боғлаб,
Йиллар югуриб, топмади сизни шакар, эй жон.

Жонин манга топшурди, дағи борди Атойи,
Қил турбатидин боре ўтарда гузар, эй жон.

* * *

Эй боди сабо, ўтсанг ўшул зулфи дутодин¹,
Ёд айла мени бастайи занжири балодин.

Рухсораву зулфунгға мени қилди муқайяд²,
Мактабда чу фарқ этти кўнгул окни қародин.

Ҳаргиз қадамингдин қадаре кетмагай эрдим,
Бошимға йироқлик, нетайин, тушти қазодин³.

Мен қолдиму ишқинг доғи бир гўшайи кўнглум,
Юз шукрки, жон дарди сари кетти ародин.

Хуршид бикин дунёни хуснунг тутар эрди,
Кўнглунгға агар бўлса эди зарра вафодин.

Ҳар нечаки, маҳбуб жафо қилса, муҳибнинг
Йўқтур иши жуз қуллуқу таслиму ризодин.

Доруни Атойиға табиб айлама зойеъ,
Хўблар ғамида ўтти анинг дарди даводин.

¹ Д у т о – ҳам, эгик, икки буқилган.

² М у қ а й я д – асир, гирифтор, оёғи боғлик.

³ Қ а з о – тақдир, қисмат. Оллоҳ таолонинг ҳамма нарсаларнинг келажакда қандай бўлишини азалдан билиши.

* * *

Сенсиз, эй лаби чашмайи ҳайвон, нетайин мен,
Ўртанди фироқинг ўтида жон, нетайин мен.

Қайга борайин, кимга дейин дарди дилимни,
Бўлди жигарим ҳасрат ила қон, нетайин мен.

Поёни бўлур дуняда барча ниманингки,
Йўқтур бу санинг дардинга дармон, нетайин мен.

Мажнуни гирифтор бикин Лайли ғамида,
Неча кезайин бесару сомон¹ нетайин мен.

Зулфунгки, узун тунлар анинг фикридадурман,
Бир шом манга бўлмади меҳмон, нетайин мен.

Кўп жавру жафолар манга қилдинг,
вале кўнглунг
Бўлмас биридин зарра пушаймон, нетайин мен.

Дерсенки, фироқимда манинг сабр эт, Атойи,
Сабр этгали чун қолмади имкон, нетайин мен.

¹Бесару сомон – бахтсиз.

* * *

Ҳикоят қиссайи Юсуф юзунг ҳусну жамолиндин,
Масиху Хизр эъжози¹ аён лаълинг зулолиндин.

Не ширин ўғридур оғзинг, олиб кўнглумни
тўйғунча,
Ёшунди ҳар неча сўрсам,
топилмас инфиолиндин.

Жамолинг офтобедур, фалак куйдурмас уш токим,
Илоҳим сақласун даври қамар айн
ул-камолиндин².

Кўнгул чавғони зулфунгга муқайяд бўлғали
чун гўй,
Берурлар беш³ эмастур бир бўюнғ сарви
нихолиндин.

Янгоқинг нори ёнинда не турфа сабзадурким⁴,
жон
Неча ёлина⁵ ўртайдур ани юз ўту ёлиндин.

Атойи шеъри чун бўлди лабинг васфинда,
бас, нозик,
Ёйилди сўз бисотида анинг зеҳни камолиндин.

¹ Эъжоз – муъжиза.

² Айн ул-камол – ёмон қараш, кўз тегиши.

³ Беш – кўп, ортик, зиёда.

⁴ Сабза – кўкат, майса, яшиллик.

⁵ Ёлин – ёлқин, аланга, оташ.

* * *

Уза билмон кўнгулни хўблардин,
Тану жондин азиз маҳбублардин.

Кўнгул то бўлди васлингга гирифтор,
Узулди жумлайи матлублардин.

Лабинг шавқинда ҳар хатким битирмен,
Ўқурда қон томар мактублардин.

Кўнгуллар лашкарин султони ишқинг
Қилур бир ҳамлада мағлублардин.

Халойик кўптурур Канъонда, лекин
Сўрунг Юсуф сўзин Яъқублардин.

Мударрис, ориф ўл, кил журм ҳосил
Неча дафъи важху мансублардин.

Чу билдинг оғзидин ваҳдат румузин,
Атойи қатъ кил¹ маҳжублардин².

¹ Қ а т ъ қ и л м о қ — бу ерда: умид узмоқ.

² М а х ж у б — пардали, пинҳон.

* * *

Кўзум то кўрди зулфининг камандин,
Кўнгул бўйнымга солди ишқ бандин.

Сўрар рухсорангизни кўрса савсан:¹
«Не зебо лоладур?» – деб настарандин.

Не билсун тўби севган пастҳиммат
Санинг бу қоматинг сарви баландин.

Жамолинг инфиолиндин қизил гул
Қаро бошин олиб кетти чамандин.

Агар жон суратин кўрмак тиларсен,
Кўрунг ул танни нозук пирахандин.

Мени Тенгрим яратса бир катоне² –
Ки, файз олсам ўшул ширин бадандин.

Атойи ҳуснунг ойин васф қилди
Малоҳат бирлаким, дегайлар андин.

¹ С а в с а н – гулсапсар.

² К а т о н – канопадан тўқилган мато, кийимлик.

* * *

Бовужуди оразинг барги сумандин ким десун?
Лоладин ким сўзласун, хам настарандин
ким десун?

Дунёни тутти санинг хуснинг била дардим сўзи,
Юсуфу Яъқуб ила байт ул-ҳазандин ким десун?

Лаълингиз бирла дам урмас зарра саррофи¹ акл,
Оре, яхши бор экан, асли ямондин ким десун?

То висолингдин йироқмен, ёвумас²
хеч ким манга,
Жое ўлдур, айб эмас, жонсиз бадандин
ким десун?

Зулфу холингдин муаттар бўлди олам, баъдазин
Нофайи охую тотору Хўтандин ким десун?

Макру фан айлаб мени, сайд этти дерлар эл сени,
Мен азалдин мубталомен, макру фандин
ким десун?

Эшикингдаким, шаҳаншаҳларга анда бор³ йўк,
Бу Атойидек гадойи беватандин ким десун?

¹ С а р р о ф – 1) пул алмаштирувчи, пул майдаловчи;
2) сўз устаси, сухандон.

² Ё в у м о қ – яқинлашмоқ.

³ Б о р – бу ерда: ҳосил, насиба.

* * *

Эй сарвиноз, қайси чаман гулғузори сен?
Бу шева бирла жону кўнгул ихтиёри сен.

Бу комату бу юз била фирдавс боғининг
Тўби ниҳоли бирла гулу лолазорисен.

Умредурурки, сайд бўлибмен камандинга,
Бир сўрмадинг не бўлдики, кимнинг шикорисен?

Даъво қилур муҳаббати ишқингни оламе,
То қайси бахту толеъи фархунда ёрисен.

Нозук иликларингга нигор эҳтиёж эмас,
Боштин-аёқ чу¹ хусну латофат нигорисен.

Усрук кўзинг карашмада ҳар лаҳза қон тўкар,
Эй турки шергир², не майдон суворисен.

Дурдек, Атойи, ҳалқабағўши³ бўлай десанг,
Қил кўз ёшингни ҳар дам ул ойнинг нисори⁴ сен.

¹ Ч у – 1) чунки, шу сабабдан; 2) агар; 3) вақтики, модомики; 4) ўхшаш, монанд.

² Ш е р г и р – шер овловчи; мажозан: жасоратли, баходир.

³ Ҳ а л қ а б а г ў ш – қул, асир.

⁴ Н и с о р – 1) сочиш; 2) фидо қилиш, бағишлаш.

* * *

Нечаким, дилбар мени куйдурди ҳижрон
норидин,
Ҳошалиллоҳким, шикоят қилсам онинг соридин.

Ишқ Мисринда азиз ўлмас Зулайхотек киши,
Кечмайин Юсуф учун номусу нангу оридин.

Кўзларинг гар тўкса қоним, жон анга бўлсун
фидо —
Ким, жафо айна вафодур ёрга севган ёридин.

Мен нетай боғи биҳишту қасри хулду¹ ҳурни,
Чун манга бир дам висолинг яхшироқтур
боридин.

Ошиқ эрмас ул муҳаввиским²,
тилар зар бирла васл,
Ошиқ улдурким, висолинг нақдин истар
зоридин.

То сабо зулфунг насимин Чин элинда ёйғали,
Мушк савдоси кесилди шаҳри Чин атторидин.

Гар Атойидин муҳаббатнинг нишонин истасанг,
Кирпигинг ўқин чикорғай сийнайи афгоридин.

¹ Хулд — жаннат.

² Муҳаввис — ҳавасга берилган, беқарор.

* * *

Жонга тегадур жафойи ҳижрон,
Кимдин тилайин давойи ҳижрон.

Йўктур киши кўз ёшимдин ўзга,
Қилсам анга можаройи ҳижрон.

Ҳижрон демангиз санам фироқин,
Ул ўлмак эрур, чи¹ жойи ҳижрон?

Дўзах сифатинки, қилди воиз,
Валлох, эмас ул варойи ҳижрон.

Шод эрди кўнгул висоли бирла,
Бўлди ғам илан гадойи ҳижрон.

Ҳар кимники, соф васл усуртур²,
Махмур этар они лойи ҳижрон.

Ушшоқ ғамин Атойидин сўр,
Дерлар ани бенавойи ҳижрон.

¹ Ч и – нима.

² У с у р т у р – маст қилур.

* * *

Юзунг хуршидтек тобанда¹ бўлсун,
Жамолинг то абад поянда² бўлсун.

Такаллум³ қил, сочилсун дурри гавҳар,
Табассум қил, жаҳон пурханда⁴ бўлсун.

Юзунгдин бурқаъ олгил бир замоне,
Уёлсун ою кун – шарманда бўлсун.

Мени ўлтургали ғамзанг қиличи
Кўзунгдек кофири бурранда⁵ бўлсун.

Пари рухсораларнинг хисрависен,
Сенингтек жони ширин қанда бўлсун?

Агар ўлсам, тилармен Тенгриденким,
Ғаминг жонимға, дардинг танда бўлсун.

Фалоне кулларимдиндур demuшсен,
Атойи ушбу сўзга банда бўлсун.

¹ Т о б а н д а – порлок, нурафшон.

² П о я н д а – пойдор, устувор.

³ Т а к а л л у м – сўз, нутқ.

⁴ П у р х а н д а – хандон, кулиб турувчи.

⁵ Б у р р а н д а – тез, ўткир, кескир.

* * *

Эй азалдин ҳамнафас дардинг била жони ҳазин,
Ҳожат эрмастур санга арз айламак кўнглум
Ғамин.

Куфри иймон оятининг шарҳини соҳибназар
Кўзларинг оқу каросинда кўрар айн ул-яқин.

Нозу шева бирла хўблар дунёда кўптур, вале
Йўк санингтеқ шевази пурфитна¹, нози нозанин.

Ҳаста кўнглум қошларинг ёсина қурбон бўлғали,
Кўзларинг ҳар гўшадин жон қасдиға қилди
камин².

Беқарор эрсам фироқинг дардидин, айб этмаким,
Мен заифи нотавондин сабр қилмоқлик ҳамин.

Эмдиким, лаълинг хаёли бирла усрукмен мудом,
Бода гар оби хаёт ўлса, керакмас баъдазин.

«Ёр ғамин тарк эт, Атойи!» дерсен, эй носих³,
вале
Тарк этарму одамий ҳаргиз қадимий ҳамдамин.

¹ П у р ф и т н а – серғавго, жанжалкаш, фитна кўзғовчи.

² К а м и н – пистирма, пана жой.

³ Н о с и х – насихатгўй.

* * *

Спехри хусн ичинда моҳсен сен,
Замона хўбларига шоҳсен сен.

Табассум килса лаълинг, жон бағишлар,
Магар Исойи руҳуллоҳсен сен.

Агар хуру пари бўлса, керакмас
Манга, эй жон, бу кун дилхоҳсен сен.

Бу оқ эвда¹ қаро кўзлар баче бор
Валекин фитнаи хиргоҳсен сен.

Тириклик ҳосили, эй ёр дарди,
Гар ўлсам, анда ҳам ҳамроҳсен сен.

Кўнгул дардиға бир дармон қил эмди,
Чу жоним дардидин огоҳсен сен.

Атойи ул юзи гул ҳасратинда,
Тикон бағринда ранги қоҳсен сен.

¹ О қ э в – оқ уй: оқ ўтов, оқ чодир.

* * *

Гаминг кўйди кўнгулга ишқ доғин,
Мушавваш айлади ақлим димоғин.

Басе хаста кўнгуллар масканидур,
Қаро зулфунгни сокинроқ тароғин.

Юзумга бос қадам сархушлуғунда
Тутай илкимга бир давлат аёғин.

Тарахҳум айлагил, эй қошлари нун¹ –
Ки, ҳажринг солди жонга Қоф² тогин.

Эшикинг итлариндан ёд қилсанг,
Бир ул итлар туфайли бизни соғин.

Бўюнг нахлин юрурда кўрса тўби,
Солиб қочқой уёттин равза боғин.

Қилибтур ул Масихо жониға қасд,
Атойи қил равон ўлмак яроғин.

¹ Н у н – араб алифбосидаги «н» ҳарфи. Қайрилмалиги жиҳатидан маъшуканинг қошига, эгиклиги туфайли ошиқнинг қаддига нисбат берилади.

² Қ о ф – аждодлар тасаввурига кўра, бутун дунёни ўраб олган тоғ.

* * *

Эй хур, ажаб руҳи мусаввар етилибсен,
Жон олғучи бир одами пайкар етилибсен.

Бу оразу зулфу қаду қоматки сенингдур,
Рашки суману сунбулу аръар¹ етилибсен.

Эмди кишида ақлу хирад қолғуси йўқтур,
Бу таврки, сен фитначи дилбар етилибсен.

Тўби йиғочи эски йиғочтур туман йиллик,
Ўхшатман ониким сенга, навбар етилибсен.

Ғам тоғида Фарҳод бикин жон беройинким,
Ширин лаб ила маъдани шаккар етилибсен.

Зулфунг черикин юзга солиб икки тарафтин,
Жон ғоратиға кофири Хайбар етилибсен.

Оламда ситамкаш йўқ эди мисли Атойи,
Сен ҳам анга лойиқ не ситамгар етилибсен.

¹ Аръар – тоғ сарви, баланд бўйли ва чиройли дарахт.

* * *

Эй ғани хусну жамолинг бирла тахту тождин,
Не аярсен бир киё бокмоқни мен мухтождин?

Гар тилар кўнглунгки, гулгашт айласа бўстон аро,
Кўзларим тахти равондур обнусу¹ ождин².

Қоба қавсайн иттиҳодин қошларинг қилди аён,
Сочларинг худ оятедур лайлат ул-меърождин.

Зулфунгуз савдосида жонин фидо қилди кўнгул,
Корвони Чинға, оре, чора йўқтур бождин.

Рост бўл, рухдек³, Атойи, ишк бирла ўйнама –
Ким, харифедур⁴ ўтар байрамда юз лажлождин.

¹ О б н у с – қора тусли каттиқ ва хушбўй дарахт.

² О ж – фил тиши, суяги.

³ Р у х – шахмат доналаридан бири: фил.

⁴ Х а р и ф – 1) дўст, ёр, хамсухбат; 2) рақиб, ғаним.

* * *

Агарчи ҳусн ичинда дилрабосен,
Жафо бобинда ҳам бас мунтаҳосен.

Маозаллоҳ¹, вафодин ўзга қилсам,
Манга ҳар нечаким, қилсанг жафо сен.

Недин кофир кўзунгни сочларингдек
Килурсен килча жонимга қаросен?

Назар покиза хуштур покларға,
Юзунг ойини ҳар кўздин аё сен.

Санинг бўйнунгга, эй кўнгли вуболим²,
Мени зулфина қилдинг мубталосен.

Ҳақиқатда муҳиб-маҳбуб бирдур,
Ародин чиққил, эй боди сабо, сен.

Килурсен қомату лаълин таваққуъ,
Атойи, рости, ширин гадосен.

¹ Маозаллоҳ – Худо паноҳ берсин, Худо сақласин.

² Вубол – увол, гуноҳ.

* * *

Эй бу кўнглумнинг ҳузури, кўзларимга нурсен,
Давлати хуснунга бўлма асру ҳам мағрусен.

Мен жафо чекмак била оламда худ маъруф эдим,
Ҳайфким, бўлдунг вафосизлик била машхурсен.

Не пари ўхшар санга ҳусн ичра, не инсу малак,
Сен магар жаннат риёзиндин¹ етилган хурсен?

Юз уза зулфунг черикин солиб, эй ҳусн лўъбати²,
Рум мулкин олғали келдинг, магар Фағфурсен.

Не суюб сендин тўяр кўнглум,
не боқиб кўзларим,
Эй жамол ойинаси, сен не ажаб манзурсен.

Зулми ҳижрон бирла кўнглум шахрини қилдинг
хароб,
Кел вилоят³ зоҳир айлаб, қил яна маъмур сен.

Ақли кул саргаштадур⁴ савдойи зулфунг илкида,
Гар Атойи бўлса Мажнун, тут ани маъзур сен.

¹ Р и ё з – боғлар.

² Л ў ъ б а т – 1) қўғирчоқ; 2) санам, бут; 3) гўзал, чиройли маҳбуба.

³ В и л о я т (В а л о я т) – каромат кўрсатиш, валийлик.

⁴ С а р г а ш т а – сарсон, саргардон, овора.

Сабо, юз аҳли дил кўнгли ўшал зулф ичра
боғлиқтур,
Нега густохлик³ бирла ўтарсен ҳар замон андин?
Ўтарда кўз учидин бир Атойи бирла савдо қил,
Чун, эй ҳусн элининг моҳи, сенга йўқтур зиён
андин

³ Г у с т о х – одобсиз, андишасиз.

* * *

Сени мен ангадим, бевафо эмиштуксен,
Кўнгулга офату жонга бало эмиштуксен.

Бу мунча жонлар олиб, тўймадинг халойикдин,
Эй хусн боби, не кўзи қаро эмиштуксен?!

Азалда не гунаҳ эттинг кўнгилки, хўблардин
Бу мунча меҳнату ғамға сазо эмиштуксен.

Гаҳики, босса оёғин юзумга, ноз ила дер:
«Аёғим оғриди, не бўрё эмиштуксен!»

Юзига кўп тика боқсам, манга кулуб айтур:
«Атойи, не кўзи тўймас гадо эмиштуксен?!»

* * *

Неча, эй дилбар, жафо бобин риоят қилгасен,
Жаврни ҳуснунг бикин бсҳадду ғоят қилгасен.

Банданинг не ҳадди бор васлинг таманно
қилғали,
Сен магар лутфу карам бирла иноят қилгасен.

Эй сабо, қилсанг ўшал мушкул салосилдин
гузар,
Мендин ул девона кўнглумга ҳикоят қилгасен.

Воизо, чун кўрдинг ул ойнинг камоли ҳуснини,
Айб агар Юсуф жамолиндин ривоят қилгасен.

Бир нафас йўқтурки, бўлсанг ёр дардидин жудо,
Эй Атойи, неча бахтингдин шикоят қилгасен.

* * *

Эй сочинг занжирининг саргаштаси аҳли жунун¹,
Кўзларинг нозу карашма фанларинда зуфунун².

Нечаким кўрдум юзунг, кошинг таманносинда
фол,
Сафҳайи аввалда чикти сурайи «Вашшамс» у
«Нун».

Ой юзунг нақши мусаввар эрди кўнглум эвида
Гунбади афлокни³ бунёд қилмастин бурун.

Банди зулфунгни паришон айла кошинг
оллида –
Ким, янги ой кўзга равшанроқ кўрунур кечкурун.

Чунки ўз ҳаддимни билмай,
севдум ул султонни мен,
Ҳар бало келса бошимга, ложарам⁴ сундум бўюн.

¹ Аҳли жунун – девоналар, ошиқлар.

² Зуфунун – билимдон, донишманд.

³ Гунбади афлок – фалак гумбази.

⁴ Ложарам – албатта, шубҳасиз.

Кимки гулрухларни севса, хорлик тортар, вале,
Гул юзунг шавқинда йўқтур мен бикин хору
забун⁵.

Васлинга билгач, Атойининг илик қисқалиғин,
Марҳамат килсанг, Худой учун, бегим,
ёшинг узун.

⁵ З а б у н – ожиз, бечора.

* * *

То мусаввар бўлди нақшинг хомайи¹ тақдирдин,
Йиғди хижлатдин илик наққоши Чин тасвирдин.

Бора-бора кўюнгизда бўлди олтундек юзим,
Бор магар тупроғида хосияти иксирдин².

Кўзларингни туш кўриб сўрсам, муаббир³
дер манга:
«Бу тушунг таъбирини сўр сохири Кашмирдин».

Вах, не Мусхафдур юзинг, кашфи «Кашшоф»⁴
айлади,
Хатм қилди кўргач они дарсу ҳам тафсирдин.

Уйкуга ҳамсоялар мухтождурлар ҳар кеча,
Баски, тинмасмен фиғону нолайи шабгирдин⁵.

Бу манинг кўнглумдаги ишқ оғригидир, эй табиб,
Кўй даво-тадбирниким, ўтти иш тадбирдин.

Банди зулфунгдин Атойи кўнглини қилма жудо,
Ақл эмас девонани тутмоқ йироқ занжирдин.

¹ Х о м а – қалам.

² И к с и р – афсонавий жавҳар – унинг воситасида гўё мисни олтинга айлантириш мумкин эмиш; мажозан: жуда фойдали дори.

³ М у а б б и р – тушни таъбир қилувчи.

⁴ «К а ш ш о ф» – Маҳмуд Замахшарийнинг мадрасаларда асосий дарсликлар қаторида ўқитилган тафсири.

⁵ Н о л а й и ш а б г и р – тундан тонггача чекиладиган нола.

* * *

Эй жамолинг равзасиндин мунфаил хулди
барин¹,

Шаккар оғзинг чашмасинда Хизру Исо
хамнишин.

Хирмани умрумни елга бергусидур окибат,
Кўзларинг кошинда холинг донаси айн ул-якин.

Бир кеча ой бош қўяр олтун бўсогингга² санинг,
Гар инонмаслар далил уш оллида нури жабин³.

Эл ўлукни ёд этарлар гаҳ-гаҳи такбир ила,
Эй тириклик ҳосили, сен мени аввалдай согин.

Бехато куйффор элига дину иймондин берур,
Эҳтироз этмас киши кофир кўзунг яғмосидин.

Рашк элинда қон ютар жоним суроҳидек мудом,
Дам-бадам ўпса пиёла нозанинларнинг лабин.

Чун Атойи топти ёрин — жон ародин чиқ равон,
«Ли мааллоҳ»⁴ қурбида ҳожат эмас Рух
ул-амин⁵

¹ Хулди барин — энг гўзал жаннат.

² Бўсоғ — бўсаға, остона.

³ Жабин — бу ерда: 1) юз, чехра; 2) жамол.

⁴ Ли мааллоҳ — «Менда шундай лаҳзалар бўладики, Оллоҳга қаттиқ боғланганим туфайли якин фаришта ҳам, мурсал пайғамбар ҳам орага сиғмайди» мазмунидаги ҳадисни ишора.

⁵ Рух ул-амин — Жаброил фаришта.

* * *

Эй жафочи, мен сени севдумки, жонон бўлғасен,
Билмадим, мундок вафосиз, душмани жон
бўлғасен.

Мўрни¹ озурда² қилма, хосса ошиқ кўнглини,
Хусн мулкинда тиларсанким,
Сулаймон бўлғасен.

Қолмади сабру қарорим, оқ уй ичра ҳар замон
Кўзларимнинг мардумидек³ неча пинҳон
бўлғасен.

Жумла олам қоматингдин ўгранурлар ростлик,
Ҳайф эмаским, сен мунунгдек аҳли ёлғон
бўлғасен.

Ўлтурурсен бизни, яъни нақди ҳуснум севди деб,
Бу зиёндуру, қилмағил, охир пушаймон бўлғасен.

Гар мени ҳажр оғриғи ўлтурса ҳам,
келмас сўра(б),
Ногаҳон раҳминг келиб, ҳолимға пазмон⁴
бўлғасен.

¹ Мўр – чумоли.

² Озу р да – озор чеккан, ранжиган, хафа бўлган.

³ Ма р д у м – бу ерда: кўз қорачиғи.

⁴ П а з м о н – соғиниш.

* * *

Эй турфа парисен, не ажаб одамидурсен,
Ҳар қайдаки бор жону кўнгул, хамдамидурсен.

Кирпикларинг¹ ўқи яра қилган юрагимни,
Бир боқмоқ ила кўз учидин марҳамидурсен.

Кўнглум эвида ўзгалара бермагамен ер,
Чун дуняда сен ушбу ҳарам маҳрамидурсен.

Кўрклук кишилар илмидурур худ кўнгул олмоқ,
Бу фанда вале, сен барининг аъламидурсен².

Эй ғам, агар ўлтурсанг Атойини ёзуқсиз,
Нетсун, не десун, чун севарининг ғамидурсен.

¹ К и р п и к – киприк. Тасаввуфда маъшуқанинг нозу карашмаси туфайли ошиқнинг кўксига санчилиб, уни яралай диган ўқ, найза, ханжар кўзда тугилади. Соликнинг валояти, холи ва мартабаси йўлидаги ҳижобга ҳам ишора қилинади.

² А ъ л а м – кенг ва чуқур билим эгаси, донишманд.

* * *

Ўшалким, журъае ичти майи васли нигориндин,
Фалак ичрур анга қонлар бaсе ҳижрон
хумориндин.

Не дилбардин вафо бир дам, не ёр ҳамнишин,
хамдам,
Тугунилди бу дил пурғам¹, жаҳоннинг қору
бориндин.

Нечаким ихтиёр эттим санга ҳолимни сўзлай деб,
Вале ақлим сени кўргач, кетар ўз ихтиёриндин.

Бўюнг нахли ҳавосинда чу бўлди ҳимматим
оли(й),
Маозаллоҳки, ёд этсам чаман сарву чинориндин.

Раводур ҳажр хориндин чу булбул бағри
шишланса,
Шикоят бирла тил очган киши ул гулбозориндин.

Кўнгул зулфунгдин узмам деб қарор этти кўзунг
бирла,
Қарорсун гар ёнар бўлса ўзи қилган қарориндин.

Юзунг ишқинда жон берди Атойи хори ғам
бирла,
Ажаб эрмас, агар бутса, гули раҳмат мазориндин.

¹ П у р ғ а м – ғамга ботган, ғамгин.

* * *

Эй парипайкар санам, сен насли одамдинмусен?
Ё малак, ё хур, ё рухи мужассамдинмусен?

Суратинг рух ул-қудснинг¹ маънисин қилди аён,
Одамий важҳинда келган исми аъзамдинмусен?²

Оразингнинг Каъбасин кўрган сафолик ҳожилар
Дедилар чоҳи занаҳдонингга Замзамдинмусен?

Ҳажринг ўлтургонга лаълинг бир нафасда
жон берур,
Сўр аниким, мўъжизи Исойи Марямдинмусен?

Жон димоғи топти сендин ошнолик бўйини,
Чин айтқил, эй насим, ул зулфи
пурхамдинмусен?³

Эй муборак не кабутарким, сени эл нома дер,
Кел, кўзимга ошиён қил, ёри маҳрамдинмусен?

Меҳнату ғам бирла умрунг бўлди охир ёр учун,
Эй Атойти, сен мухаммар тийнату ғамдинмусен?

¹ Р у х у л - қ у д с – пок рух; Жаброил алайҳиссалом.

² И с м и а ъ з а м – Худонинг исмларида бири – кимки уни билса, ҳар қандай ишни амалга ошира олади.

³ П у р х а м – ҳалқа-ҳалқа, жингалак.

* * *

Эй нури дийда, сенсиз анга нур бўлмасун,
Ҳеч кўз жаҳонда беруҳи¹ Мансур² бўлмасун.

Валлоҳ, агар хаёлинг учун бўлмаса ватан,
Ҳаргиз кўнгул харобида маъмур бўлмасун.

Жаннатда гар тажаллийи ҳуснунгни кўрмаса,
Кавсар суйи сўғолсуну³ ҳам ҳур бўлмасун!

Жон сурати танингким, эрур жон аросинда,
Пайваста Ҳақ амонида ранжур⁴ бўлмасун.

Бу ҳусну бу жамолу латофат била сени
Ким ноз қилмасун деру маъзур бўлмасун.

Кўз ёши бирла боди сабо қилди сиррини фош,
Жаҳд айлаким, бу мунчаки машҳур бўлмасун.

Солди кўнгул Атойини хўблар балосина,
Ҳеч кимса кўнгли амрина маъмур бўлмасун.

¹ Р у х – юз, чеҳра.

² М а н с у р – машҳур сўфий Мансур Ҳаллож (858–922).
«Аналҳақ» – «Мен – Ҳақман» дегани учун ваҳшиёна бир тарзда ўлдирилган.

³ С ў ғ о л м о қ – нурсизланмоқ.

⁴ Р а н ж у р – касалманд, дардманд.

* * *

Эй менғлари мушку энги лола, кўзи оху,
Зулфунг ғамида тутти кўнгулни қаро кайғу.

Эй вой, қачон шоми фироқинг тонги отғай –
Ким, бўлди манга ушбу ёруқ дунё коронгу.

Кўнглум киму тўлғошмоқ илондек сочинга ох,
Не суд қилур эмди, чу билмай едим оғу?

Баҳс этса шакарнай¹ лабингиз бирла сўроли,
Оғзинг била торлиқ толошур писта не ёрғу².

Гар домани васли сори қўл сунсанг Атойи,
Бағрингни су айла, дағи жонингдин илик ю(в).

¹ Ш а к а р н а й – шакарқамиш.

² Ё р ғ у – бу ерда: муқобиллик.

* * *

Менгиз ё равзаи ризвонмудур бу?
Оғиз ё гунчаи хандонмудур бу?

Қароқчи кўзларин ким кўрса айтур:
«Ажаб, айёри Туркистонмудур бу?»

Чиқар ҳар лаҳза юз минг шева бирла,
Малойик ҳўйлук инсонмудур бу?

Жаҳонни тутти Юсуфдек жамоли,
Малоҳат Мисрида султонмудур бу?

Хатиким, сафҳа гул узра кўрунур,
Ғубори хатму ё райҳонмудур бу?

Мудааввар¹ гўйи сиймин ё занаҳдон?
Муанбар зулф ё чавгонмудур бу?

Атойини кўруб, кўйинда айтур:
«Ҳам ул мискини саргардонмудур бу?»

¹ М у д а в в а р – доира, ғилдирак.

* * *

Манга жавр айлар ул дилбар ҳамиша,
Сучук тилдин ачиқ сўзлар ҳамиша.

Кезиб хуршиди ховар уйдин-уйга,
Юзундин шуълае истар ҳамиша.

Кўзи қошиндин ўқ-ёни кетормас,
Кўнгуллар қушларин овлар ҳамиша.

Насими зулфидин юз рашк элтиб,
Ўзин ўтқа солур анбар ҳамиша.

Вафосиз сарвқоматлар ғаминдин
Кўнгул япроқтайин теббар ҳамиша.

Ажабтур, ўзлари севган кишини
Жафо бирла синар хўблар ҳамиша.

Атойи шеъридин лаззат қилур касб,
Ўшал лаб васфидин шаккар ҳамиша.

* * *

Хати мушкинкидур, жон бирла ҳамроҳ,
Хизрдур оби хайвон бирла ҳамроҳ.

Сочиб ёз ёмғури килдим ёшимни,
Булутдек моҳи тобон бирла ҳамроҳ.

Қароси кўзларингнинг оқи бирла
Ажаб кувфредур иймон бирла ҳамроҳ.

Хаёлинг бўлди меҳмоним, не бўлғай
Висолинг бўлса меҳмон бирла ҳамроҳ.

Ўқ отсанг бу кўнгул юз ёрасиндин,
Борур ҳар пора пайкон бирла ҳамроҳ.

Табибо, сўрма ҳолимники, бўлмас
Муҳаббат дарди дармон бирла ҳамроҳ.

Рикобингда¹ Атойи ушбу йўлда
Эрур мўре Сулаймон бирла ҳамроҳ.

¹ Р и к о б – узанги.

Кўруб гулни юзунг ёдинда ҳар субҳ айласам
афғон,
Тараҳхум айла булбулдек мени мискин
сахархега⁷.

Мақоми майкада хуштур ҳижоз⁸ оҳангини
паст эт,
Муҳолиф қавлина боқма, тузуб эгрини тиргуза.

Атойини гар ўлтурсанг, ўшал ойдин кўнгул
узмас,
Фалак, сен ҳам неча қилдинг бу мунглиғ
бирла истеза⁹.

⁷ Саҳархез – эрта турувчи.

⁸ Ҳижоз – мусиқа мақомларидан бири.

⁹ Истега (Ситега) – адоват, хусумат.

* * *

Аё, султон малоҳат кишварида,
Кулунгдур ой ила кун зархарид¹.

Юзунг мажмуайи хуснедурурким,
Ўқурлар гулни андин бир жарид².

Қани жоду кўзунгдек номусулмон
Хитойи Чину Мочин кофарид.

Топилмас хусн богинда бўюнгдак
Ниҳоле ноз бирла парварид³.

Сочинг занжирина девона бўлгай
Агар ақлу хирад бўлса парид.

Рақиб уйин сўрарсиз қай сари деб,
Жаҳаннам тўрида, тахт ус-сарида⁴.

Атойи бўлди чун суҳбат шарҳини,
Ҳузуре қолмади шаҳри Ҳирида.

¹ З а р х а р и д – олди-сотди қилинадиган кул ёки канизак.

² Ж а р и д а – бу ерда: дафтар.

³ П а р в а р и д а – парваришланган, тарбия қилинган.

⁴ Т а х т у с – с а р и (о) – ер ости.

* * *

Эй юзи Каъба, висолинг ҳажр зулминдин панох,
Қошларинг меҳробидур аҳли назарға¹ қиблагоҳ.

Чун тушубсен хусн бирла хўблар ичра ғариб,
Мен ғариб ахволина қил кўз учундин бир нигоҳ.

Тиби² зулфунгдин кетурса турбатимға³ ел абир,
Ўқугой арвоҳи қудси: «таййабаллоҳу сароҳ!»

Хуснунга дарди дилимдек килди меҳримни зиёд.
Чашмайи хуршиднинг ёниндағи меҳригиёҳ⁴.

Оҳ, агар бўлса гуноҳ хўбларни севмак уқбида,
Дуняда қилмайдурур ҳеч кимса мендин кўп
гуноҳ.

Сифр⁵ алифтек⁶ қомагу оғзингни кўргандин бери
Йўқтур авродим манинг шому сахар жарроҳи оҳ.

Хоки роҳингға ўтарда суртголи сориг юзин,
Покдинлар йўлида бўлди Атойи рў ба роҳ⁷.

¹ А х л и н а з а р – нозикфаҳм ва оқил кишилар, орифлар.

² Т и б – бу ерда: хушбўй хид.

³ Т у р б а т – қабр, мозор, мақбара.

⁴ М е ҳ р и г и ё ҳ – илдизи одамга ўхшаган ҳамда эркак ва урғочиси бўлган гиёҳ. Афсонага кўра, бу гиёҳни ёнида олиб юрган киши гўё бошқаларнинг муҳаббатини ўзига жалб қилар экан.

⁵ С и ф р – дафтар, китоб.

⁶ А л и ф – араб алифбосининг биринчи ҳарфи: «а».

⁷ Р ў б а р о ҳ – йўлга чиқиш, сафарга отланиш.

* * *

Жоним садака ул кўзи бемор санамға,
Боштин уюруб гесуларин солса қадамға.

Каъба ҳарами деб эшиги сайди бўлубмен,
Кофир кўзи не деб ўқ отар сайди ҳарамға.

Мим оғзи била зулфу қади лом-алифидин¹,
Эй вой, нетай хаста кўнгул колди аламға.

Мен жавр ила сиздин юз уюргумму, ва лекин,
Ҳадде керак охир, севарим, жавру ситамға.

Бу дамки, латофат улусин ҳусн ила олдинг,
Лутф айлаки, етмас киши, албатта, бу дамға,

Холу хатингиз меҳрини жон лавҳина ёздим,
Ул дамки, азал котиби² эл сунди қаламға.

Кел, сўр бир оғиз хаста Атойини, бегимким,
Лаълинг ғами бирла борадур мулки адамға³.

¹ Мумтоз шеърятда маъшуқанинг оғзини кичиклиги жиҳатидан «мим» («м»), қаддини тиклиги учун «алиф» («а»), сочини хамлиги туфайли «лом» («л») ҳарфларига ўхшатиш бир анъана тусини олган.

² А з а л к о т и б и – Худо.

³ М у л к и а д а м – йўқлик олами.

* * *

Анингким, сен бикин манзури бўлса,
Юрар хоки раҳи кўз нури бўлса.

Карам хуштур, бале, кўрклук кишидин
Нечаким, ҳуснининг мағрури бўлса.

Вафосиз дилрабодин Тенгри безор,
Агар ҳусн ичра жаннат ҳури бўлса!

Ўшалким, севмаса бир сиймтанни,
Гадоедур гар олтун кўри бўлса.

Жаҳон тутгунг жафода, гар Атойи,
Вафода дунёнинг машҳури бўлса.

* * *

Ё Раб, мени ул сарву хиромондин айирма,
Булбулни ўшул боғу гулистондин айирма.

Маҳбуб фироқи била ўлтурма муҳибни,
Мушток баданни нафаси жондин айирма.

Мажнун сўзини Лайли қабиласида сўзла,
Яъқуб кўзин Юсуфи Канъондин айирма.

Ошиқ кишилар пайравимен¹ – хуснига мушток,
Ул кони карам, маъдани эҳсондин айирма.

Мақсудунг агар, чарх, менинг ўлмаким эрса,
Ўлтур мени оллинда, вале ондин айирма.

Жонимға менинг, ҳажр, агар қасд қилибсен,
Жонимдин айирғил, вале жонондин айирма.

Жамъияти хотир тиласанг Ҳақдин, Атойи,
Бўюнгни ўшул зулфи паришондин айирма.

¹ П а й р а в – эргашувчи, тақлид қилувчи, тобе.

* * *

Ҳар қачон тушса қаро зулфунг паришон
кўнглума,
Ҳасрату гамдин бўлур жон бермак осон
кўнглума.

Меҳрингиз хаттин ю(в)мас бир лаҳзаи жон
лавҳидин
Ҳар неча таълим этармен ушбу нодон кўнглума.

Чун мукаррардурки, сен ҳусну малоҳат
ганжисен
Айб этмас, гар лутф этиб келсанг бу вайрон
кўнглума.

Байт ул-аҳзон айладим кўнглум уйин Яъқубтек,
Қил назар Юсуф менгизлик байт ул-аҳзон
кўнглума.

Сув бўлур бағрим уёттин бовужуди лаълингиз,
Келса ногаҳ салсабилу оби ҳайвон кўнглума.

Кирпикинг новакларин ҳар неча оттинг ўтқара,
Бори қолди ёдгоринг захми пайкон кўнглума.

Зулм ила қон айлайин дер ёр Атойи кўнглини,
Келмаса адли Алоуддавла султон кўнглума.

* * *

Сабо, агар гузар этсанг ҳабиб ҳазратида,
Бу хаста ҳолини арз эт табиб ҳазратида.

Рақиб таъна қилур бизни бенасиб дебон,
Жафоси бизга етмас насиб ҳазратида.

Қарорсун ушбу менинг толеъимки, ҳасрат ила
Бошим оқарди-ю, бўлмон қариб¹ ҳазратида.

Ҳарими Каъбада итга ҳаромдур кирмак,
Не мунча маҳрам ўлубтур рақиб ҳазратида.

Ниқоб олурда юзундин Атойини келтур —
Ки, гул очилса керак андалиб ҳазратида.

¹ Қ а р и б — яқин.

* * *

Лаби лаьлинг учун, эй кўнгли хора,
Ёшим қон бўлди ғамдин бора-бора.

Санинг усрук кўзунг орзусунда,
Қилур жон шишасин ғам пора-пора.

Муҳаббат мушкилотин ҳал килурға,
Топилмас дарди дилдин ўзга чора.

Агар юз пора қилса жонга ҳажринг,
Кўнгилни бермагаймен ўзга ёра.

Муваҳҳидларға¹ сирри «кунту канзан»,
Табассум ила бўлсун ошқора.

Ҳақиқаттин хабар тут, эй мударрис,
Неча баҳсу мажозу истиора.

Салотинға висолинг даст бермас²,
Атойиға текарму жуз назора?

¹ Муваҳҳид – ягона Худога эътиқод қиладиган киши.

² Даст бермоқ – муяссар бўлмоқ, эришмоқ.

* * *

Яна толеъ карам қилди – қовуштум
дилситонимға,

Таолаллох, зиҳи давлат, туман шукрона жонимға.

Магар оҳи саҳар бирла дуойи субҳ асар қилди,
Йўқ эрса, қасд қилиб эрди фалак бир журъа
қонимға.

Ажаб булбул эдим ҳайрон – гулистонидин
айрилғон,

Бихамдиллоҳи валминна,
эриштим гулситонимға.

Сани кўрмай агар ўлсам, фаришта келса
хокимда,

Таҳаммул қилмайин кетгай манинг оҳу
фигонимға.

Фироқингда жафоларким, қатик жонлиғ
кўнгил кўрди,

Ҳаёти умрида келмайдурур эрди гумонимға.

Ҳаёти Хизру умри Нуху Жамшиднинг мулкин
Тенг этмасмен санинг бирла кечурган
бир замонимға.

Атойи дўстлардин илтимос айларким ўлганда,
Дуое, кўрсангиз қақдин қилинг руҳи равонимға.

* * *

Юзунгдин ранг олур насрину лола,
Кўзунгдин мунфаил юз минг ғазола.

Табассум айлаким, бисёр хуштур
Чаманда ғунчайи хандону жола¹.

Бу кун худ коматинг шавкинда ўлдум,
Қиёматга тилай додимни ҳола.

Сочинг не турфа давлатлик илондур,
Кумиш ганжи уза ётур узола.

Қўпар фитна, борур олам иликтин,
Хиромон юрусанг қўл сола-сола.

Не тонг², саргашта бўлсам гўй янглик,
Сочинг савдосидин қолдим бу ҳола.

Фалакка етти – ул ой эшитмас,
Атойи неча бу фарёду нола.

¹ Ж о л а – шабнам, шудринг.

² Н е т о н г – не ажаб, ажаб эмас.

* * *

Нечаким, кездим висолинг орзусинда, оҳ-оҳ,
Топмадим васлингга бир дам мен ёмон
гумроҳ роҳ

Фуркатинг ичрур манга бағрим қонин май
ўрнида,

Айш ила ичкан кечаларни соғинсам гоҳ-гоҳ,
Тотқоли лаъли лабингнинг шаккарин жон тўтиси
Ҳар замон тотирғониб, дер қанда бўлса
«тоҳ-тоҳ!»¹

Сен агар рух кўрсатур бўлсанг бисоти хусн аро,
Ўзга хўбларга дегайлар ҳар замон эл
«шоҳ-шоҳ!»²

Ул ҳилолий қошларингга ўхшатай деб ўзини,
Бадр ўзин, кўргил, не ерга еткурур ҳар моҳ-моҳ³.

Сен рақибнинг итлигин кўрким,
кўра олмай келур,
Гар кўруб сориг юзумни айтур эрсанг «коҳ-коҳ»

Эй Атойи, гар кўзунг Яъқуб янглиғ кўрмаса,
Ёнма⁴ ул Юсуф йўлиндин, десалар минг
«чоҳ-чоҳ»

¹ Т о ҳ - т о ҳ - кел-кел.

² Ш о ҳ - ш о ҳ - шахмат ўйинида ўз шоҳини муҳофазин қилиши ҳақида рақибни огоҳлантириш.

³ М о ҳ - м о ҳ - бу ерда: ҳар ой, ой сайин.

⁴ Ё н м о қ - қайтмоқ.

* * *

Юзунгни кўрдум, эй жон, шукрилиллох,
Севунди жони пазмон, шукрилиллох.

Умидим бўстонида юзунгдин
Очилди юз гулистон, шукрилиллох.

Йитурган Юсуфин Яъқуб топти,
Тузулди мулки Канъон, шукрилиллох.

Висолинг офтоби бўлди толеъ,
Туганди шоми ҳижрон, шукрилиллох.

Фирокинг чўлида ташна кўнгулга
Йўлуқти оби ҳайвон, шукрилиллох.

Тузулди давру¹ дилбар соқи(й) бўлди,
Мувофиқ бўлди даврон, шукрилиллох.

Атойи ҳаққида ҳар неки дерлар,
Демаслар аҳди ёлгон, шукрилиллох.

¹ Д а в р – бу ерда: давра, анжуман.

* * *

Ёреки, ўлтурур мени хижрон қиронида¹,
Ҳар қайда бўлса, Тенгри таъоло амонида.

Ғам тавбасинда сизғурубон имтихон этар,
Билмон не фикр бор яна бу имтихонида.

Кирпики найзаси била сафларни синдурур,
Ё Раб, не мўжизедурур анинг синонида².

Тарсо³ Масих мазхабини тарк этар эди,
Ғар кўрса эди лаълини Исо замонида.

Ҳайрагта маҳв бўлди⁴ кўруб ақли хурдадон⁵,
Сўзларда тишлари дурин лаъл конида.

Ул қаро кўзунг тўё кўрмай равомудур,
Бошим оқарди айни йигитлик авонида⁶.

Колсун десанг, Атойи, ўзингдин жаҳонда от,
Оттек югургил, ул кўзи оху инонида⁷.

¹ Қирон – икки сайёранинг бир буржда тўқнашуви, яқинлашуви.

² Синон – 1) найза; 2) киприк.

³ Тарсо – насроний.

⁴ Маҳв бўлмоқ – йўқолмоқ, йўқотмоқ.

⁵ Хурдадон – нозикфаҳм, ўткир заковатли.

⁶ Авон – вақт, замон, мавсум.

⁷ Инон – жилов, тизгин, ихтиёр.

* * *

Шаҳо, бизга назар қилсанг, не бўлди?
Гадони мўътабар қилсанг, не бўлди?

Кўнгул юз порадура гулгунча янглиқ,
Саботек бир гузар қилсанг, не бўлди?

Қаро бахтим бикин ҳижрон кечасин
Висолингдин саҳар қилсанг, не бўлди?

Боқиб усрук кўзингдин, носихимни
Менингтеқ беҳабар қилсанг, не бўлди?

Ўтар оҳим ўқи тўқуз фалакгин,
Вафо бирла сипар қилсанг, не бўлди?

Балоедура рақиб, охир балодин
Худой учун ҳазар қилсанг, не бўлди?

Кетурди моҳазар жонин Атойи,
Қабули моҳазар қилсанг, не бўлди?

* * *

Гарчиким, кўздин солибсан журми амдодин¹
мени,

Кўз учиндин бори манъ этма тамошодин мени.

Ҳар кеча то субҳидам зулфунг хаёли уйкуга
Бир нафас қўймас ғаму ташвишу савдодин мени.

Бўсағангда кўктирар эрди бошим лутфунг била,
Ерга чолдинг шишадек айвони минодин² мени.

Бўлди дарё кўз ёшим, ҳажрингда бир васлинг
сари

Ғайри лутфунгким, кечургай ушбу дарёдин мени.

Дунокун бир файласуфи оқиле кўрган киши,
Илғай олмайдуру бу кун Мажнуни шайдодин
мени.

Кўзларингдек, баски, туттим ғўша узлат³
Қофида,

Фарқ эта олмайдурур зарра Анқодин⁴ мени.

Бўлса жаннатта Атойи сенсизин қилғай фиғон,
Солдилар дўзахқа деб, фирдавси аълодин мени.

¹ Амдо – қасддан, атайлаб, жўрттага.

² Айвони мино – мовий осмон.

³ Узлат – ёлғизликни ихтиёр қилиш.

⁴ Анқо – Қоф тоғида яшайдиган афсонавий кушнинг номи; топилмас, нодир, ягона.

* * *

Ҳажрингда ғаму ҳасрат куйдурди бaсе бизни,
Фарёдки, ёд этмас фарёдрасе¹ бизни.

Яъкуб бикин бўлдук ғам кулбасида маҳзун,
Эй Юсуфи Исодам, сўр бир нафасе бизни.

То боғлади бўйнулумни ул зулфи Қаробоғи,
Кўз ёшида ғарқ айлар ҳар дам Арасе² бизни.

Қўймас сучук уйқуға оғзинг қошида холинг,
Ҳеч уйқуға қўйғайму андоқ магасе бизни.

Сўз баҳрида чун дурлар ғавс эттук³ Атойитек,
Гар кўрмаса эл, не ғам, миқдори хасе бизни.

¹ Фарёдрас – кишининг додига етувчи, ёрдам ва химоя қилувчи.

² Арас – Туркистондаги кичик дарёнинг номи.

³ Ғавс этмоқ – сувга шўнғимоқ. Бу ерда сўз маъноларини чуқур мулоҳаза этмоқ.

* * *

Янгоғинг рангу олиндин мадад, ҳой!
Сақокинг¹ фитна, холиндин мадад, ҳой!

Кўзунгдин сеҳр учун юз истионат²,
Балоға макру олиндин мадад, ҳой!

Сочинг зулмотида ҳайрон кўнгулга,
Юзунг фархунда фолиндин мадад, ҳой!

Бузулди умри боқий ҳажр элинда,
Бўюнг сарви ниҳолиндин мадад, ҳой!

«Сақоҳум раббаҳум»³ жоминдин ичган,
Тилар лаълинг зилолиндин мадад, ҳой!

Сабо келтурмаса зулфунг насимин,
Ҳири боди шамолиндин мадад, ҳой!

Белинг, оғзинг хаёлу нуктасинда,
Атойи қилу қолиндин мадад, ҳой!

¹ Сақоқ – ияк, бақбақа.

² Истионат – мадад сўраш, ҳожат тилаш.

³ Сақоҳум раббаҳум – Куръони каримнинг «Инсон» сураси 21-оятига ишора: «Парвардигорлари уларга ниҳоятда покиза шароб ичирур».

* * *

Эй лолайи фирдавс юзунг бирла мубоҳи,
Хуснунг киби меҳрим юзунга номутаноҳи¹.

Қил мулку малоҳатда нидойи «Лиманил мулк?»²
Чун бўлди мусаллам³ санга, эй хусн эли шоҳи.

Охуйи Хўтан бирла Хитони хижил айлар
Наргисларининг зулфи сари тушса нигоҳи.

Султони жамол ўлғали сен, кўнглум уюсин,
Гоҳ ўлжа қилур, гаҳ талар ул зулфи сиёҳи.

Зулфунг сифатин ёзмоқ учун хаста Атойи
Икки кўзининг ҳуққасида⁴ килди сиёҳи.

¹ Н о м у т а н о ҳ и (й) – чексиз, чегарасиз, битмас-туган-мас.

² Л и м а н и л м у л к – мулк кимга тегишли?

³ М у с а л л а м – тобеъ бўлган, таслим бўлган.

⁴ Ҳ у қ қ а – қимматбаҳо тошлар солиб қўйиладиган кутича.

* * *

Эй менинг қасдимға қўйғон зулфитек қаттолни,
Неча сарғардон тутарсен мен паришонқолни.

Бир қиё боқмоқ била юз минг кўнгул сайдинг
бўлур,
Эй қаро кўз, кимдин ўргандинг бу мунча олни?

Кўзларим дарёсидин ҳардам хаёлинг кечкали
Кирпикимнинг хаслариндин боғламишмен
солни.

Қанди лаълингнинг наботин кўргали жон тўтиси
Йигмади парвоздин бир лаҳза пару болни.

Кўзга илмас молу мулку дунёни озодае –
Ким, ичар маҳбуб элиндин жоми моломолни¹.

Ишқ рамзидин агар бир қилча фаҳм этса фақиҳ²,
Тарк этар эрди камуқ фатвою қилу қолни.

Ўлғали етти Атойи қул фироқинг илгидин,
Бир даме, охир не бўлди, сўр, бегим, аҳволни.

¹ М о л о м о л – тўла, лиммо-лим.

² Ф а қ и ҳ – шариат ҳукмларини мукаммал билган, ислом қонуншунослиги билан шуғулланувчи киши.

* * *

Ҳар тунки, қилсам ул бубаки фитна ёдини,
Юрман¹ ёшимдин икки кўзумнинг саводини.

Бўлсун ҳаром кўнглума дарду муҳаббатинг
Жаврунгдин ўзга агар қилсам эътиқодини.

Зулфунг хаёли бўлғали бошимға соябон,
Илмон кўзумга тожи сари Кайкубодини.

Васл истасанг кўнгул йўлида хоки роҳ бўл —
Ким, аҳли диллар анда топубдур муродини.

Эй подшоҳи мулки малоҳат, Худой учун
Бер лутф этиб Атойи мазлум додини.

¹ Юрман — юварман.

* * *

Кўнгул олдинг, бегим, ёшурмоғинг не?
Жафони ҳаддин ошурмоғинг не?

Рақибларға қилур лаълинг табассум,
Қонимни ғуссадин тошурмоғинг не?

Кўнгул шишасида меҳринг майидур,
Жафо бирла анга тош урмоғинг не?

Юрурда енг била оғзингни тутма,
Нимаким йўктурур, ёшурмоғинг не?

Атойи, ерга ел зулфин тегурмас,
Қаро ерга сенинг бош урмоғинг не?

* * *

Эй кадинг тўби ниҳоли, в-эй юзунг жаннат гули,
Нофайи Чину Хўтан ҳиндуйи зулфунгнинг кули.

Хотири жамъи халойикни паришон айлади
Тонг элиндин доғилиб¹, гул узра зулфунг
сунбули.

Гар ниқоб олсанг юзунгдин, нола қилсам,
не ажаб –
Ким, гул очилса, бўлур пайваста булбул гулгули.

Қон ютармен ғайрат илкиндин суроҳитек мудом
Сув ичарда дам-бадам лаълингни ўпса кулқули.

Юз, туман минг ғам била қилди Атойини асир
Зулфи Ҳиндистону савдосинда моҳи Кобули.

¹ Доғилиб – бу ерда: сочилиб.

* * *

Дилбаро, шаккар лабингда тўтйи жон бандаси,
Исийи Марям гадои оби ҳайвон бандаси.

Салтанат даъви қилур бог ичра не озодалиқ,
Бўлғали нахли кадингнинг сарви бўстон бандаси.

Кул бўлай қош ўйнатиб, кўз учидин
бокмоғинга –
Ким, жаҳон аҳли бўлур пайваста эҳсон бандаси.

Гар Ироқ аҳлина етса хоки роҳинг гардидин,
Тўтиё бўлғай куҳлға¹ кул, Сифаҳон бандаси.

Гар бути Чини юзунгга ўхшаса филжумлае²,
Не ажаб, гар бўлса фасбон³ раҳбон⁴ бандаси.

Ҳужжати хат бирла зулфунг қилди собит
даъвисин,
Токи сунбул сунди бўйнин, бўлди райҳон
бандаси.

Эй Атойи, гарчи сен даъви қилурсен куллуғинг,
Мўрға тегмас, вале бўлғай Сулаймон бандаси.

¹ К у ҳ л – сурма.

² Ф и л ж у м л а – хулласи калом, қисқаси.

³ Ф а с б о н – посбон.

⁴ Р а ҳ б о н – бутпарастлар раҳнамоси.

* * *

Хони васлингдин, нигоро, бенаво қилдинг мени,
Кўй-бакўю дарбадарлардек гадо қилдинг мени.

Қолмади оламда бир жавру жафо мен кўрмаган,
То жамолингдин ямон кўздек жудо қилдинг
мени.

Эй жафочи, чун қилурсен охири бегоналик,
Не учун аввал ўзунга ошно қилдинг мени.

Эй кўнгул, севма дедим, хўбларни севдунг,
оқибат
Бир балолиқнинг алинда мубтало қилдинг мени.

Гар Атойитек сени севдум, гуноҳе қилмадим –
Ким, мунингдек бастайи банду бало қилдинг
мени.

* * *

Унутти бир йўли ул ёри бевафо бизни,
Фироки дарди била қилди мубтало бизни.

Муродим икки жаҳонда будурки, гаҳ-гоҳи
Ўтарда кўз учидин қилса мархабо бизни.

Муҳаббатингда кўнгул, чунки бўлди ўктек рост,
Айирма эмди ўзунгдин, эй қоши ё, бизни.

Чу қисмати азалдур шароби ноб ичмак,
Не мунча ёзғурадур шайхи порсо бизни.

Рақиб жонини тандин жудо-жудо қилсун,
Айирди зулм ила махбубдин жудо бизни.

Киши жаҳонда ризо бирла тарки жон этмас,
Магарки сендин айиргай, бегим, қазо бизни.

Итинг Атойиға тунлар ачиғланиб айтур:
«Сучук уюқлағоли¹ кўйғил, эй гадо, бизни!»

¹ У ю қ л а ғ о л и – ухлагали.

* * *

Нафайи зулфунг хаёли бирла, эй Чин лўъбати,
Қайғудин қон айлади бағримни савдо захмати.

Мен нетай боғи биҳишту Хизр умринким, манга
Лабларингдир оби ҳайвон бирла Кавсар шарбати.

Гарчи суннат бўлса хўблар қошида қон айламак,
Фарзи айн¹ ўлди кўзунгиздин аларнинг суннати.

Севса эл тўби ниҳолин, мен севай қаддингниким,
Хушдурур дарвеш кишининг бўлса олий
ҳиммати.

Ё висолингдин карам қил, ё мени ўлтур равон –
Ким, керакмас сенсизин, валлоҳ,
манга жон миннати.

Ул жафоларким, кўнгул кўрди юзунгдин дуняда,
Кўрмасун кофирлар илкиндин Муҳаммад
уммати.

Қилмағай сажда Атойи Каъбанинг меҳробина,
Бўлмағунча кўнглида ул қошу кўзнинг нияти.

¹ Ф а р з и а й н – бажарилиши шарт бўлган амал.

* * *

Жаҳондин телба кўнглумнинг бор эрди хуш
табарроси¹,
Узун андишага солди, нетай, зулфунг таманноси.

Агар учмоқ боғинда муяссар бўлмаса васлинг,
Манга дўзах эрур, валлоҳ, анинг фирдавси
аълоси.

Бу не юздур, бу не кўздур, бу не ширин-шакар
сўздур –
Ки, йўқтур Руму Чину Миср элинда мислу
ҳамтоси.

Киши кўрмайдурур ҳаргиз кўзунг сайёдитек
хуне² –
Ки, кетмас қошидин бир дам анинг ул турфа
ўқ-ёси.

Агар кўк тўн кийиб чиқсанг хиромон,
эй юзи ойим,
Бўлур ул дам равон сорик юзумдин Нил дарёси.

Йиғиб Чин лашқари, солса мўғулона кўзунг юзга,
Чиғатой бирла ўзбакни олур торожу ягмоси.

Азойи хослик даъво килурсен, яхшилик сиррин
Кўнгулда сақлаким, асру ёмондур ом³ ғавғоси.

¹ Табарро – безорлик, узоқлик.

² Хун – қон.

³ Ом – омма, халқ.

* * *

Алминнатулиллох, яна кўрдук юзунгузни,
Эшитти кулоқ дурри Адантек сўзунгузни.

Ойнинг не фаттон кўзи бор, не қаро қоши,
Ўхшатмағосиз ул фалакига ўзунгузни.

Қассоми азал¹ ҳусну малоҳат улашурда
Ортуқ яратибтур барисиндин тузунгизни.

Киш жубба ҳарорат кетурур, киймангиз они,
Остек² танингиз узра ёйинг кундузунгузни.

Эй юзи қамар, қилмас Атойига мувофиқ,
Даврони фалак ҳажри била юлдузунгизни.

¹ Қ а с с о м и а з а л — азалда ризқни тақсим қилувчи,
яъни Худо.

² О с — оқ сувсар, ундан тикилган пўстин.

* * *

Эй дами Исойи Марям, чашмаи ҳайвон лаби,
Қошларинг меҳроби Каъба, чоҳи Замзам ғабғаби.

Юзунг узра кўзларинг сайёраси кўргач ҳаким,
Дедиким, ой оллида туғмиш саодат кавкаби¹.

Шеваву нозу карашма маъдани эрди магар
Сизга таълим айлаган Ширин муаллим мактаби.

Тишини туш ўрнида кўрмактуру дам сақламак
Лаълингиз ёдинда қон ичган муҳиблар машраби.

Сиз рақиблар мазҳабин тутманг, бегимким,
хуш эмас,
Аҳраманлар² миллати бирла Сулаймон мазҳаби.

Оҳуйи жаннат ипори бирла йўғрулмиш тамом –
Ким, кучарсен ҳурни ушбу ҳамойил³ ашҳаби⁴.

Қил, Атойи, кўзларингга сурма олтун тупроғин,
Қайси йўлдинким, ўтар сиймтаннинг маркаби⁵.

¹ К а в к а б – юлдуз, сайёра.

² А х р а м а н – зардуштийлик динидаги ёмонлик худоси.

³ Ҳ а м о й и л – кўтариб ёки бўйинга осиб юриладиган нарса, осиб юриладиган нарсанинг боғи.

⁴ А ш ҳ а б – 1) оқу қора, кулранг; 2) оқиш бўз от.

⁵ М а р к а б – улов, миниладиган ҳайвон.

* * *

Эй талъати манзари илоҳи,
Хусн элининг энчу подшоҳи.

Бу хусн ила ҳур, ё парисен,
Инсон сени билмади камоҳи¹.

Йўқ даври қамарда зулфунгузтек
Девона кўнгулларнинг паноҳи.

Кудрат қалами учиндин ул ҳол
Ой узра томибтурур сиёҳи.

Юз пора қилур кўнгулни гултек
Ул наргиси шўхнунг нигоҳи.

Оҳим тутуниндин асрағил сен
Ойнайи ҳуснини, Илоҳи.

Бир отмас Атойиға юзунгдин,
Ҳижрон тунинингки субҳгоҳи².

¹ Камоҳи – худди ўзидай, тўлик, бутунлайича.

² Субҳгоҳ – тонг пайти.

* * *

Кўзларингким, қасду жону горати дин айлади,
Бир назарда юз туман ошикни мискин айлади.

Тонг эли сочинг насиминдин Хўтан иклимина
Шаммае элтиб, шикасти¹ нофайи Чин² айлади.

Кимга айтай мен бу ҳижрон аччиғинким,
Заҳри ғам бирла манинг жонимга не қин³ айлади.

Шукр учун қил бир тараҳҳум бизга ул Тенгри
Ким, сени ҳусн эли шоҳи, бизни ғамгин айлади.

Жон берай лаълингаким, Фарҳоди мискин
Жон ширинин фидойи ишқи Ширин айлади.

Зулфи мушкинин тарарда, кўрдум, ул оҳи қароқ
Сунбули тардин ниқоби барги насрин айлади.

Моҳрухлар меҳридин худ ўзга ёзуқ қилмади,
Бас, фалак мунча Атойи бирла не кин айлади?

¹ Ш и к а с т – 1) синик, мажрух; 2) энгилмоқ, мағлубиятга учрамоқ.

² Н о ф а й и Ч и н – Чин мушки.

³ Қ и н – қийин.

* * *

Жамолинг равзанинг боғи жинони,
Лабинг оби ҳаёти жовидони.

Юзунг моҳиятин Тенгри билур, бас,
Не ҳадди ақл эрур шарҳу баёни.

Табассум қилки, бўлсун зарра зоҳир
Муҳаббат аклининг рамзи нихони.

Кўрур ул юзу кўзнинг толеъинда
Мунажжим ой ила Зухра қирони¹.

Муаззин кўргали раъно кадингни,
Унутти «комат»у «ҳаййи ало»ни².

Жаму Искандару Жамшиду Жуна³
Эшикиннинг камина⁴ посбони.

Атойиға иноят қилки, шаҳлар
Сўрарлар гоҳ-гоҳи ҳам гадони.

¹ Ўтмиш мунажжимларининг ақидасига кўра, Ой ва Зухра сайёралари бир буржда тўқнаш келганида туғилган киши бахтли ва бу вақтда қилинган ҳар бир иш хайрли бўлар эмиш.

² Ҳ а й й и а л о – улуғ Тангри.

³ Ж у н а – Ҳиндистон подшоҳи.

⁴ К а м и н а – бу ерда: камтарин, хоксор.

* * *

Икки лаълина качонким, дарж этар¹ ёкутини,
Чашмайи хайвон ичинда кўргузур жон кутини².

Хурлар кавсар шаробин ичмагайлар равзада
Лабларинг жоми майнининг топсалар саркутини.

Чоҳи Бобилтек қилиб ғам гўшасин сохир³ кўзунг,
Шева бирла мубтало қилди кўнгил Ҳорутини⁴.

Хизрнинг суйин яшурди шаккар оғзинг шарбати,
Сабзайи лаъли лабинг ҳам сабзхат⁵ ёкутини.

Ўлгали етти Атойи ул қаду комаг учун,
Қилгасиз сарву санубардин анинг тобутини.

¹ Д а р ж э т м о қ – бу ерда: жойлаштирмақ.

² К у т – озик.

³ С о х и р – сеҳргар, хийлагар.

⁴ Аёлга ошиқ бўлганлари учун Ҳорут ва Морут исмли фаришталар Худо газабига учраб, Бобилдаги чоҳга ташланган. Бу чоҳни сеҳр манбаи дейдилар. Кимки сеҳру жодудан сабоқ олмоқчи бўлиб, чоҳ қошига борса, бу фаришталар унга сеҳргарлик илмини ўргатадилар.

⁵ С а б з х а т – бу ерда: яшил тусли.

* * *

Кўнглум ҳаво қилур яна ул зулфи ҳам сари,
Бошлағусидурур мени ташвишу ғам сари.

Чун боғламас вужуд бирор сўрмоқ оғзидин,
Мен хаста не жаҳд қилайин адам сари?

Зоҳид юзунгни кўргали, эй Каъбайи жамол,
Юзун эвурди қибла саридин санам сари.

Бўлсун харом лаълинг учун қонлар ичганим,
Гар илтифот қилса кўнгул жоми Жам сари.

Кўймас ҳароми кўзлари айёрлик била
Майхонадин кишини ҳарими ҳарам сари.

Бисёр қуллуғумни менинг еткур, эй сабо,
Борсанг ўшал жафоси ўкуш¹, меҳри кам сари.

Сочинг оёғинг оллинда бош қўйғонин кўруб,
Сажда қилур Атойи дағи ул кадам сари.

¹ Ў к у ш – анча, кўп.

* * *

То бениқоб кўргали ул ҳусн шоҳини,
Илмон кўзумга зарра фалак меҳру моҳини.

Зулфини юзга солди кўнгул мулкин олғоли,
Йиғди магарким, Чину Хўтаннинг сипоҳини.

Тахмир¹ этарда тийнати одамни кудсилар,
Келтурди Жабраил анинг хоки роҳини.

Наргис бокти, деб мени ёзғурди кўзлари,
Усрук киши билурму кишининг гуноҳини.

Ҳар гўшадин кўнгилга тикилур бало ўқи,
Ёд этсам ул қароқчи кароқининг нигоҳини.

Меҳригиёҳ дерлар ани, топмадим, нетай,
Эктим кўнгилда меҳру муҳаббат гиёҳини.

Сиррингни жонда соқлар Атойи валекин, оҳ,
Беихтиёр чиқса, нечук этсун оҳини?

¹ Т а х м и р – хамир қилиш.

* * *

Икки кўзиким, сеҳр иладур Сомири сони¹,
Ҳар гўшада бор зулфи бикин юз нигарони².

Ким кўрди фалак гардишида қошу кўзитек
Икки янги ой бир тўлун ой бирла қирони.

Кўрса юзининг нақшини Мажнун бўлур эрди
Зулфи чинининг силсиласи бандина Мони³.

Гўёки Хизр оби ҳаёт узра экибтур
Лаъли лабининг устидаги меҳригиёни.

Жон маҳрам эмас ошиқу маъшуқ аросинда,
Маҳрам қила олмон санга мен боди сабони.

Ошиқ кишилар кўнглини булбул бикин овла –
Ким, гул чоғидек боқию гул ҳусни авони.

Меҳрингни агар ушбу Атойидин аёсанг,
Боре аяма дарду ғаминг бирла жафони.

¹ С о м и р и с о н и (й) – иккинчи Сомирий. С о м и -
р и й – сеҳргар, хийлагар..Сомирий Мусо пайгамбарнинг хо-
лаваҷчаси ва шогирди бўлиб, у олтиндан бузоқ ясаб, сизнинг
Тангрингиз шу деб бани Исроилни алдайди.

² Н и г а р о н – нигорон, ингизор.

³ М о н и (й) – Моний ибн Фатак (212–276). Монавия
таълимотининг асосчиси. Шарқда у машҳур наққош ва мусав-
вир сифатида донг таратган.

* * *

Эй кўк ховарида кўзи Зухра, юзи ой,
Хони жамоли ҳуснунға шоҳи фалак гадой.

Айн ул-ҳаёт¹ оғзинг уза сабзаи Хизртек
Искандар кўнгулга бу кун бўлди раҳнамой.

Кўнглумки, аклу сабру хирад бирла бой эди,
Ишқинг бир ўйинда жамъини берди бой.

Очсанг юзунгни, оқса кўзум ёши, не ажаб,
Чун сел оқар ҳамиша агар ёз очилса сой.

Оҳ, ул дамеки, сархушсену натъи² ноз уза,
Мен ўпгали аёғингни тутсам, десангки, бой.

Не бор фалакта раҳму не сенда вафову меҳр,
Эй дўст, мен бу толеъ ила қай сари борой?

Олғай магар Атойини ҳижрон илкидин,
Лутфи алову³ давлату дин, сояи Худой.

¹ А й н у л – х а ё т – ҳаёт булоғи, тириклик чашмаси.

² Н а т ь – бу ерда: 1) суфра, дастурхон; 2) тўшак, гилам.

³ А л о – баланд, юксак, олий.

* * *

Боғи биҳишт равзаи хуснунг кинояти,
Оби ҳаёт шаккар лаълинг ривояти.

Васлингдур улки, жондур анга қиймату баҳо,
Хуснунгдур, улки, йўқтур анинг ҳадду ғояти.

Хуснинг элининг суюрғолини¹ чун улоштилар,
Бўлди сеники ҳар бири кўнглум вилояти.

Лаълингға сими алиф киби бормоқни келтуруб,
Дерсенки, нуқтадур, бале, хатгинг ниҳояти.

Солмон назарни ўзга санамлар жамолина,
Бўлди манга чу гўшаи чашминг инояти.

То подшоҳ бўлголи сен хусн Мисрида,
Афсона бўлди Юсуфи Канъон ҳикояти.

Сўфий Атойи ҳолатини ўтканур, вале,
Ишқ ишидур кишига азалдин ҳидояти².

¹ С у ю р ғ о л – шоҳнинг яқин аъёнларига берадиган инъом-эҳсони.

² Ҳ и д о я т – тўғри йўл кўрсатиш, ҳақ йўлига етаклаш.

* * *

Кўнгул висол ила офатни кўрмагантек эди,
Йироқлик ичра масофатни кўрмагантек эди.

Фироқ лашкари ногоҳ қилди жонга ҳужум,
Йўк эрса, фитнайи офатни кўрмагантек эди.

Юзунгни кўрмайин айёми ҳусни Юсуфдин,
Жамолинг ичинда изофатни¹ кўрмагантек эди.

Кўзум манинг санга тўш бўлмагунча, хўбларнинг
Юзинда нури латофатни кўрмагантек эди.

Атойи сўзлари лутфиға етмагунча киши,
Камоли зеҳну зарофатни кўрмагантек эди.

¹ И з о ф а т – 1) ортиқлик, афзаллик; 2) нисбат бериш.

* * *

Эй бегим, сен қилмаған жонға жафое қолмади,
Зулму бедоду гаму ранжу балое қолмади.

Хўблар жабру жафосин менму тортармен мудом,
Ё жахонда мандин ўзга мубталое қолмади?

Хизр гўё мўъжизин хаттингга бурдиким, бу кун
Оби ҳайвонға жуз андин раҳнамое қолмади.

Тишларинг, эрнингни чун кўрди мубассир¹
жавхари,
Деди: дурри лаълға эмди баҳое қолмади.

Оби чашмимға² рақибинг раҳм қилфондин бери
Итларинг бирла эшикта можарое қолмади.

То қошинг меҳробини кўрди азиз жонинг учун,
Бу дуогўйинг ўкумагон дуое қолмади.

Билгасен ул дам Атойи кадрини,
эй султони хусн –
Ким, дегайлар ул фалон мискин гадое қолмади.

¹ Мубассир – кўрувчи.

² Оби чашм – кўз ёши.

* * *

Эй кўйғучи кўнгулга ғами ишқ доғини,
Зулфунг мушавваш айлади жоним димоғини.

Боксун бўюнгни тўби ниҳолин кўрай дегин,
Кўрсун юзунгни орзулағон равза боғини.

«Нун ул-қалам»¹ румузини қошингдин онглағон,
Илмас кўзига нуктача юз Қоф тоғини.

Маҳзи равону рухтурур қадду коматинг,
Ҳар неча синчилар киши боштин-аёғини.

Толпинди ҳар тараф била қушдек кўнгул вале,
Жон бўйнидин айирмади зулфунг тузоғини.

Ичсун майи муфаррихи² гулранги ғамзудой³,
Бу даврда ким истаса хотир фароғини.

Сочи бикин Атойи бошинг кўй аёғина,
Ёнсун десанг қошингда саодат чароғини.

¹ Н у н у л - қ а л а м – Қуръони каримдаги «Нун» сура-
сига ишора ҳамда маъшуканинг эгма қошидан киноя.

² М у ф а р р и х – шодлик келтирувчи, хурсандлик бағиш-
ловчи.

³ Ғ а м з у д о й – қайғуни кетказувчи, ғамдан қутқарувчи.

* * *

Хазонтек айлади бахтим бу йил фасли
баҳоримни –
Ки, хижронға мубаддал¹ қилди ногаҳ васли
ёримни.

Бош олиб телба итлардек, ракиблар жавридин
кетгим,
Чу билдим итча ҳам йўқтур эшикта
эътиборимни.

Саманди² наълин³ ўпгайсен туман таъзим ила
мендин,
Ўтарда кўрсанг, эй боди сабо, гулгунсуворимни⁴.

Янгоғинг лолазорининг ғамида, баски,
бўлдум зор,
Чаманда бағри қон бўлди эшитиб лола зоримни.

Бели, оғзи сириш ҳар не ёримдин ёшурур эрдим,
Тўкулсун қони, фош этти улусқа ашкборимни⁵.

¹ М у б а д д а л – алмашинган, айрибошланган.

² С а м а н д – ранги сариқ, ёл-қуйруғи қора от, тулпор, аргумоқ.

³ Н а ъ л – тақа.

⁴ Г у л г у н с у в о р – қизил от минган.

⁵ А ш к б о р – ёш тўқувчи, қўп йиғловчи.

* * *

Эй бегим, ийд ўлди, кел, бир лахза сайрон
килғали,
Ийдгаҳ халқин менингдек жумла ҳайрон
килғали.

Барча қурбонлик килурлар ийд учун, мен хаста-
дил
Келтурубтурмен санга жонимни қурбон қилғали.

Боғламайдур ҳусн элинда тоқи меъмори азал¹
Қошларингдек то бинойи тўққуз айвон қилғали.

Хотиримдин қилди ғорат дину дунё фикрини,
То хаёлингни қўнгил мулкинда султон қилғали.

Сарвбўйлуқларға йўқтур эътимодим, рости,
Ул сочи мушкин хито-чин ваъда ялғон қилғали.

Ёз фаслидур, вале мен ёр васлиндин йирок,
Не юзим бирла борай мен гашти бўстон қилғали.

Гўйдек бўлди Атойи ҳар тараф саргаштаҳол,
Ул санамлар шаҳсувори азми чавгон қилғали.

¹ М е ъ м о р и а з а л — ишларни ислоҳ қилувчи, яъни Худо.

* * *

Эй кўзунг сайди Хўтан гулзорининг охулари,
Анбару мушку хито холу хатинг хиндулари.

Кўзларимтек ёшини ҳасратда уммон айлади
Риштайи жон бирла тизган тишларинг инжулари.

Гар боши кўкка етар, ой бир ҳабаш кулдур санга,
Ҳар киши туймас мунинг, уш юзида билгулари.

Мўъжизи Мусо қошинда бўлди Фиръавн
аҳлитек
Кўзларинг онлинда Кашмир элининг жодулари.

Гар саройи жаннат ул-маъвода маскан айласанг,
Саҳнида жоруб бўлғай хурлар ғесулари.

Пиставу фундук¹ талошур ўхшамок тор оғзинга,
Мағзи йўқлукдин эрур йўқ нимада ёрғулари.

Йиғлатур қон ёш Атойи кўзларин юз ноз ила,
Бодайи гулгун ичарда ғунчадек кулгулари.

¹ Ф у н д у қ – ўрмон ёнғоғи.

* * *

Ало, эй давлати васлинг кўнгул матлуби максуди,
Сўзунгдур шаккари Мисрий, дудокинг қанди
Маҳмуди.

Телим¹ зуҳҳоду обидни²,
магар гумроҳ бўлсун деб,
Яратти сен юзи ойни еру кўкнингки маъбуди.

Ўшал соатки, сен туғдунг, мунажжим толеинг
кўргач,
Дедиким: «Ошиқ ўлтурмоқтурур, албатта,
мавлуди»³.

Табиблар манъ этарлар, хасталарни мевадин
аммо,
Бўлубтур хаста кўнглумнунг янгокинг норина⁴
суди.

Жамолинг нуруни одам ҳуснунда кўруб шайтон,
Чу сажда қилмади, бўлди ҳамиша Тенгри
мардуди⁵.

¹ Т е л и м – кўп, талай.

² О б и д – тоат-ибодат қилувчи.

³ М а в л у д – туғилган вақти.

⁴ Н о р – бу ерда: анор.

⁵ М а р д у д – рад қилинган, ҳайдалган.

Сени хўблар шаҳи дерлар, гадоларга
Қил инъоми —
Ким, асру айб эрур, валлоҳ, шаҳиким бўлмаса
жуди.

Чу оншқ бағри конидин, суғординг тиғи
Ғамзангни,
Атойи жону кўнглидин ҳам ул лаҳза илик юди.

* * *

Ҳар кимки, кўнглин ул сочи пурхамға боғлади,
Саргашта бўлди, жонини ҳам ғамға боғлади.

Лаъли ҳавосидурки, ўлукни тирик қилур,
Тарсо бу сўзни Исойи Марямға боғлади.

Ҳайратқа қолди ақлим, ул шўх сеҳр этиб,
Олди камарни йўқ нимадин, кимға боғлади.

Хуршид чашмаси қошида сабзайи Хизртек,
Эл билмасун деб, ўзини Замзамға боғлади.

Анқодурур жаҳонда вафо, булбули фақир,
Билмай кўнглуни гули хуррамға боғлади.

Ер, кўк таҳаммул айламаган ишқ амонатин,
Жони ҳазини хастайи одамға боғлади.

Бўлди Атойи сўзи жаҳоннинг мусаллами,
То кўнглин ул жамоли мусалламға боғлади.

* * *

Жамолингдур бу хаста жон умиди —
Ки, гуллар булбулу бўстон умиди.

Гаҳи маржон тўкар, гаҳ дурри макнун¹
Кўзумдин ул лабу дандон² умиди.

Сочар юлдуз бикин тунлар юзумда
Ёшимни ул ики чўлпон умиди.

Мени саргашта қилди гўй янглиғ
Хама зулфунгдаги чавгон умиди.

Иноят килки, бордур бу гадонинг
Бошинда хидмати султон умиди.

Бу қул юз қатла ғамдин ўлгай эрди
Бегиндин бўлмаса эҳсон умиди.

Атойи дардиға, эй жон табиби,
Висолингдин эрур дармон умиди.

¹ Дурри макнун — садафдаги қимматбаҳо дур; мажозан: қимматбаҳо ва гўзал нарса.

² Дандон — тиш.

* * *

Эй мужассам рухдин лаълингдатур Исо дами,
Хуснунга ошиқ фалак, хайрон пари, қул одами.

Бу камар давриндаги ошуфтадил ушшоқнинг
Шоми зулфунгдур «алайкум биссаводил
аъзами».

Ўлтурур, доғи адам айлар мени холи лабинг,
Бовужудиким, эрур жони азизим ҳамдами.

Не ажаб жарроҳ эрур ғамзангким, онинг қошида
Йўқтурур наштардин ўзга хасталарға марҳами.

Ойу кундин хуснунгиз бисёр эрур, эй кошки,
Бўлғай эрди кўнглунгузнинг зарра аҳди маҳками.

Ушбу юзнунг оллида ёлғиз тутулмас тўлин ой,
Хам эрур пайваста қошингдин янги ойнинг хаами.

Гарчи оламда парирухсоралар кўптур вале,
Бор Атойининг сизинг бирла бир ўзга олами.

* * *

Эй висолинг лаззати умру тириклик ҳосили,
Бўлмадинг бир ҳажр ила ўлган муҳиблар
мойили.

Гар манга ойдур юзунг, хусн ичра аммо
кўзларинг
Шеваву нозу карашма илминингдур комили.

Қил назар, ҳирмон¹ шамойил² нораводур кўзлара,
Бўлмасун маҳрум эшикингдин бошимнинг сояси.

Сен пари ишқинда гар девона бўлсам,
килма айб –
Ким, хуш эрмас одамнинг асру ҳам кўп окили.

Сақладим хунхорлиқ бирла кўнгулни муддати,
Шукрилиллоҳ, бўлди охир дарди ишқинг
қобили.

Юз эвургай дер мени сендин рақибинг жавр ила,
Ҳақ билур, муҳмалдур³ онинг бир хаёли ботили.

Ҳошалиллаҳким, Атойи, ўлса ҳам ўлдум дегай,
Чунки сен Исонафас жононадурсан қотили.

¹ Ҳ и р м о н – маҳрумлик, бебахралик, умидсизлик.

² Ш а м о й и л – 1) эзгу хислатлар; 2) феъл-атвор, хулқ;
3) шакл, сурат.

³ М у ҳ м а л – маъносиз, бехуда.

* * *

Эй орази шамсу қамарим, нетти, не бўлди?
В-эй, тишлари дурру гуҳарим, нетти, не бўлди?

Кўнглум куяриндин сенга мен панд берурмен,
Эй марҳами жону жигарим, нетти, не бўлди?

Сен бор экан, ўзга кишига назар этсам,
Чиксун бу менинг дийдаларим, нетти, не бўлди?

Гаҳ жавр ила ўлтур мени, гаҳ ноз ила, сендин,
Ҳаққоки, менинг йўқ гузарим, нетти, не бўлди?

Эй лўъбати Ширин, сени Фарҳод менгизлик
Оламға ёйилди севарим, нетти, не бўлди?

Умрумни сенинг куллуғунга сарф килибмен
Эй ўз кулидин беҳабарим, нетти, не бўлди?

Бир зарра чучук сўзни Атойидин аярсен,
Эй лаблари шахду шакарим, нетти, не бўлди?

* * *

Юзунгдин гар йирок солсам назарни,
Нетармен кўзда бу нури басарни?¹

Лабингни қанда кўрмишким, уётгин
Ёшурди банд ичинда най² шакарни.

Сени хуршид ўқуғондин ажабтур –
Ки, султон бирла тенг дер дарбадарни.

Ғариб эрур гадони сўрмоқ, эй шох,
Сўрарлар жумла олам мўътабарни.

Бўюнсунсам ғамингга, айб эмаским,
Забун айлар муҳаббат шери нарни.

Ракибу зоҳид оҳимдин куярлар,
Бале, ўт куйдурур ҳар хушқу тарни³,

Атойи севди жондин қоматингни,
Севар Ҳақ бим⁴ йўлида ростларни.

¹ Б а с а р – кўз, кўриш қуввати.

² Н а й – қамиш.

³ Х у ш қ у т а р – хўлу курук.

⁴ Б и м – кўрқув, ваҳима, хавф.

* * *

Кўнглумни олғали зулфунг каманди¹,
Паришон бўлди ғамдин банд-банди.

Неча дафъи хумор этмас кўзунгким,
Лаби лаълингдадур Мажнун қанди.

Мулойимдур бўюнғ мадҳин ўқурда,
Мақоми «Рост»² оҳанги баланди.

Манга дармон ҳамин, бас, буки дерлар
Санингдек марҳами жон дардманди.

Не нисбат сарвга қаддинг биланким,
Эрур ул боғбонларнинг лаванди³.

Ангаким, ишқ ҳоли бўлди ғолиб,
Асар қилмас насиҳатгўй панди.

Атойи шеърининг лутфини билса,
«Латофатнома»дин кечгай Хўжандий⁴.

¹ Каманд – ҳалқа, сиртмоқ, банд, тузук.

² Рост – Шашмақомнинг бешинчи мақоми.

³ Лаванд – ялқов, танбал, дангаса.

⁴ Хўжандий – XIV асрнинг иккинчи ярми – XV асрнинг биринчи чорагида яшаб ўтган шоир.

* * *

Гарчи қобил кўрмадинг, жоно, висолингға мени,
Қил суфориш¹ боре раҳм айлаб хаёлингға мени.

Гунбади чархи фалак қандилини ёндургучи
Айлади парвонае шамъи жамолингға мени.

Лойиқ эрмас эрди дому донға кўнглум куши,
Кўзларинг сайд эттилартек зулфу холингға мени.

Меваи беҳбудлуқ кўрмай висолинг боғидин,
Нор янгоқинг солди сўнмас ўту ёлингға мени.

Ваъдаға қилғум вафо дегунча ёлғон сўз била,
Бир йўли бутгил² дегил амри маҳолингға мени.

Эй малоҳатгўй, ман саргаштадурмен зулфидин,
Билмайин қилма қиёс осуда ҳолингға мени.

Дер Атойи ул ҳуснғаким, кўяр бол ирнига,
Жони ширинимға еткур, богла болингға мени.

¹ Суфориш – ҳол-аҳвол сўраш, меҳрибонлик қилиш.

² Бутмоқ – бу ерда: ишонмоқ.

* * *

Ғамдин ўртанди кўнгул, айламансан шод ани,
Ғанжи ишқингдур бузулди, қилмадинг ободани.

Ростлиқа боқса қадинг, ишқида бўстон аро,
Сарв бир тўғри қулунгдур, тик дер эл озодни.

Асру кўп ичти магар хуснунг майин усрук
кўзинг,
Уйғата олмас бу муича нолаю фарёд ани.

Шевада қошинг кўзунг шогирдидур билмон нега,
Юқори ўлтуратур ўзиндин ўшал устодни.

Бўлди қошингдин жудо ёйтак Атойининг бўйи,
Ё сен-ўқ ўлтур ўзинг, ё қил бирорда ёд ани.

* * *

Оғзинг фикринда кўнглум боре пайдо бўлмади,
Зулфидин бошимда жуз ташвиши савдо бўлмади.

Гул юзиндин мунфаил насрин Эрам бўстонида,
Қоматиндин тўбийи фирдавс аъло бўлмади.

Лолатек рухсорасинда анбарин холи учун,
Нофайи мушки Хўтан йўқтурки, лоло бўлмади.

Лаълининг Исо дами тарсочининг зунноридин,
Қолмади бир зоҳиди обидки, тарсо бўлмади.

Зеҳни нозиклар муаммо истилоҳин тузгали,
Оғзитек мушкилкушо¹ ҳаргиз муаммо бўлмади.

Украна олмас рақибни бирла ул илми вафо,
Оре, бехуршиди тобон зарра пайдо бўлмади.

Ёрсиз мунглуғ Атойининг вужудидур адам,
Кимки нодонга мусоҳиб бўлди, доно бўлмади.

¹ М у ш к и л к у ш о — мушкулларни ҳал қилувчи.

* * *

Қилча жонимга ўшал зулфи каро қасд айлади,
Ул ало кўзлар дағи кўнглум оло қасд айлади.

Гул юзунгдек тозаву рангину софу обдор¹
Топмади гулшанда ҳар неча сабо қасд айлади.

Қош ёсин тортиб кўзунг, ҳар дам юракни ёргунг,
Ҳар хадангким отти, бағримни яро қасд айлади.

Гар балокаш айлади зулфунг учун кўнглум мени,
Айб эмаским, ул дағи ногаҳ бало қасд айлади.

Ақли кул фаҳм этмаган белинг хаёли нозукин,
Аҳсаналлоҳким² магар, бас мунтаҳо қасд айлади.

Ҳар кўнгилким, тутмади жоду кўзунгдин гўшае,
Гўшалардин жонида юз минг бало қасд айлади.

Кўз била ёшин Атойи парвариш қилди вале,
Фош қилди розин охир ҳам анго қасд айлади.

¹ Обдор – сержило, нодир.

² Аҳсаналлоҳким – Оллоҳга ҳамд бўлсинким.

* * *

Андаким, катми адамдин¹ қилди Ҳақ пайдо мени,
Зарратек оғзинг хаёли айлади шайдо мени.

Ёнгамен шамъи жамолинг оллида парвонатек,
Ёнмағаймен ҳар нечаким, қилмасанг парво мени.

Ҳар нафас жоним олур ул икки жоду сеҳр этиб,
Тиргузур ҳар дам-бадам бу лаъли рухафзо² мени.

Сакладим сиррингни йиллар жону кўнглимда
вале,
Кўз ёшим охим била қилди бу кун расво мени.

Эй сочинг куфру юзунг иймон, фироқингда мени,
Раҳм қилгай кўрса габру³ кофиру тарсо мени.

Қош ёсиндин кўзунг ҳар бир хадангеким отар,
Ё нишон айлар бағирни, ё юракни, ё мени.

Эй Атойи бу хаёли хомдур сандин десанг –
Ким, даме ёд этгай ул сийминбадан раъно мени.

¹ Катми адам – йўқлик.

² Ру х а ф з о – руҳлантирувчи, жонлантирувчи, тирилти-
рувчи.

³ Г а б р – оташпараст, мажусий.

МУНДАРИЖА

*Эргаш Очил*ов. Атойи шеърининг лутфи 3

Ғазаллар 31

АТОЙИ
ЖОНДАН АЗИЗ ЖОНОНА

Ғазаллар

«Sharq» нашриёт-матбаа
акциядорлик компанияси
Бош таҳририяти
Тошкент – 2011

Муҳаррир: *Ш. Эргашева*
Бадий муҳаррир: *Т. Қаноатов*
Техник муҳаррир: *Л. Хижова*
Мусахҳиҳлар: *А. Зокиров, Ш. Хуррамова*
Саҳифаловчи: *Л. Бацева*

Босишга рухсат этилди 22.12.2010. Бичими 70x90^{1/32}.
Офсет босма. «Times New Roman» ғарнитураси. Шартли
босма табағи 11,11. Нашриёт-ҳисоб табағи 12,68. Адади
3000. Буюртма № 1377. Баҳоси келишилган нарҳда.

«Sharq» нашриёт-матбаа
акциядорлик компанияси босмаҳонаси,
100000, Тошкент шаҳри, Буюк Турон, 41.

ISBN 978-9943-00-562-4

9 789943 005624